

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİLBİLİM ANABİLİM DALI
GENEL DİLBİLİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE SERİ EYLEM YAPILARININ SÖZDİZİMİ

Esra MENGİ

Danışman
Doç. Dr. Murat ÖZGEN

İZMİR - 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkçe Seri Eylem Yapılarının Sözdizimi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../....../2022

Esra MENGİ

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Türkçe Seri Eylem Yapılarının Sözdizimi
Esra MENGİ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Genel Dilbilim Anabilim Dalı
Genel Dilbilim Programı

Seri eylem yapıları (buradan sonra, SEY) Aikhenvald'a (2006, s. 1) göre, açık bir sıralama, yan tümceleme belirticisi ya da sözdizimsel bağımlılık belirticisi olmadan tek bir yüklem olarak hareket eden eylem dizisidir. Bu doğrultuda SEY, anlamsal olarak bir olayı ya da birbirine yakından bağlı birkaç alt olayı ya da birbirine bağlı olarak kavramsallaştırılabilen art arda birkaç alt olayı kodlayabilmektedir. SEY'in daha çok *kırma anadillerde* (creole languages) görüldüğünü belirten Aikhenvald (2006), bu yapıların Batı Afrika, Güneydoğu ve Doğu Asya, Amazon, Okyanusya, Yeni Gine dilleri gibi çeşitli dillerde de kaydedildiğini belirtmektedir.

SEY farklı biçimlerde oluşabilmektedir. Bu anlamda, SEY'de en az iki eylem bir araya gelerek tek bir olayı belirtebileceği gibi, tek bir eylem birden fazla olayı da belirtebilmektedir (Aikhenvald, 2006). Türkçe alanyazına bakıldığında SEY'e yönelik yapılan çalışmaların oldukça az olduğu dikkat çekmektedir (Bisang, 1995; Aksan ve Aksan, 2005; Duran, 2010; Aydemir, 2019; Hirik, 2019). Bu açıdan çalışmanın amacı Türkçe SEY yapılarını tespit ederek, bu yapıların Türkçedeki sözdizimsel görünümelerini ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda çalışmamızda öncelikle SEY alanyazını ele alarak dünya dillerinden örnekler sunduk. Daha sonra bir dilde SEY olarak ele alınabilecek yapılara yönelik alanyazında yer alan genel özellikler ve SEY türleri ile bu yapıların sıralama ve yan tümceleme yapılarından farkını ele aldık. Alanyazındaki çalışmaları göz önüne alarak Türkçedeki SEY yapıları ve bu yapıların

gönümlerini tartıştık. Türkçe SEY yapılarını alanyazında yer alan genel özellikleri göz önüne alarak tek tek ayrıntılı olarak inceleyerek yine alanyazında yer alan sınamalarla Türkçe SEY yapılarını test ettik. Bununla birlikte SEY yapılarının Türkçede iki görünümle oluşabileceğini ortaya çıkararak bu görünümleri dünya dillerinde yer alan örneklerle detaylandırdık. Türkçedeki SEY görünümünde her iki eylemin de çekimli olduğu yapılarda uyum eklerinde görünen değişkenliğin nedenini açıkladık. SEY'e yönelik yapılan çalışmaları eleştirel açıdan ele alarak Türkçeye uyan ve Türkçe SEY açısından sorunlu olan durumları ele aldık. Bunun sonucunda Türkçe SEY'de Durum 1, Durum 2 ve Durum 3 olmak üzere üç tür SEY olduğunu ele alarak bu yapıların iç yapısına ilişkin üç farklı sözdizimsel bir çözümleme önerisi sunduk.

Anahtar Sözcükler: seri eylem yapıları, SEY türleri ve genel özellikleri, Türkçe SEY yapıları, sözdizimsel yapılanma

ABSTRACT
Master's Thesis
The Syntax of Turkish Serial Verb Constructions
Esra MENGİ

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of General Linguistics
General Linguistics Program

Serial verb constructions (henceforth, SVC) are series of verbs that act as a single predicate without any overt marker of coordination and subordination or syntactic dependency marker (Aikhenvald, 2006, p. 1). In this direction, SVCs can encode an event semantically or several closely related events or several successive subevents that can be conceptualized as interconnected. Aikhenvald (2006) states that SVC is mostly seen in creole languages. These structures are also recorded in various languages such as West African, Southeast and East Asian, Amazonian, Oceanian and New Guinean languages.

SVCs can occur in different forms. In this sense, at least two verbs can come together to indicate a single event, while a single verb can indicate more than one event (Aikhenvald, 2006). When we look at the Turkish literature, it draws attention that there are very few studies on SVC. In this respect, the aim of the study is to determine the Turkish SVC structures and to reveal the syntactic appearances of these structures in Turkish. In this direction, we presented examples from world languages by first considering the SVC literature. Then, we discussed the general features and types of the SVC in the literature for structures that can be handled as SVC in a language, and the difference between these structures from coordination and subordination structures. Considering the studies in the literature, we discussed the SVC structures in Turkish and the aspects of these structures. We examined the Turkish SVC structures taking into account the general features in the literature one by one in detail and tested the

Turkish SVC structures with the tests in the literature. In addition, we revealed that SVC structures can be formed with two appearances in Turkish and we have detailed these appearances with examples from world languages. We explained the reason for the variability in the agreement suffixes in the structures in which both verbs are inflected in Turkish SVC appearances. Examining the studies on SVC by critically, we discussed the situations that accord with Turkish and that are problematic in terms of Turkish SVC. As a result, we presented three different syntactic analysis proposals regarding the internal structure of these structures by considering that there are three types of SVC in Turkish SVC, namely Case 1, Case 2 and Case 3.

Key Words: serial verb constructions, SVC types, general features, Turkish SVC structures, syntactic structure

TÜRKÇE SERİ EYLEM YAPILARININ SÖZDİZİMİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERİ EYLEM YAPILARINA İLİŞKİN ALANYAZIN

1.1. SEY ALANYAZINI	4
1.1.1. İlk Çalışmalar: Birleşik ve Birleşim Yapıları	4
1.1.1.1. Riss (1853)	4
1.1.1.2. Zimmerman (1858) ve Christaller (1875)	5
1.1.1.3. Westermann (1907)	6
1.1.1.4. Balmer ve Grant (1929)	7
1.2. BAKER (1989)	8
1.3. COLLINS (1997)	11
1.4. STEWART (2001)	17
1.5. HANGİ EYLEMİN BAŞ OLABİLECEĞİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	20
1.6. SÖZCÜK DİZİLİMİ VE TÜRETİMİ	22
1.6.1. Carstens (2002) ve Yang (2013)	22
1.7. BELİRLİ BİR DİL ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	25
1.8. SEY ÇALIŞMALARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	29
1.9. TÜRKÇE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	31
1.9.1. Aksan ve Aksan (2005)	31
1.9.2. Hirik (2019)	33

1.9.3. Demir (2020)	33
1.9.4. Duran (2010)	34

İKİNCİ BÖLÜM

SERİ EYLEM YAPILARI

2.1. SERİ EYLEM YAPILARI	36
2.2. SEY GENEL ÖZELLİKLERİ	40
2.3. SEY'İN SINIFLANDIRILMASI	41
2.3.1. Birleşim	41
2.3.1.1. Bakışsız SEY	41
2.3.1.2. Bakışlı SEY	43
2.3.2. Bitişiklik	45
2.3.3. Bileşenlerin Birlikteliği	48
2.3.4. Belirleme	49
2.3.4.1. Uyuşumlu Belirleme	49
2.3.4.2 Farklı Özneli Uyuşumlu Belirleme	50
2.3.4.3. Budanmış Benzer Özne Belirleme	50
2.3.4.4. Seçimlik Uyuşumlu Belirleme	51
2.3.4.5. Tekçil Belirleme	51
2.4. ZAMAN, GÖRÜNÜŞ, KİP VE OLUMSUZLUK BİRİMLERİNİN BELİRLENMESİ	53
2.5. SEY TÜRLERİ	56
2.5.1. Neden- Sonuç SEY	56
2.5.2. Ettirgen SEY	57
2.5.3. Eşsüremlili Deneyimci SEY	57
2.5.4. Ardışık SEY	58
2.5.5. Tümleç Tümceciği SEY	58
2.5.6. Birikimli Özne SEY	59
2.5.7. Olay-Üye SEY	60
2.5.8. Sonuç Bildiren SEY	60
2.6. ROSS VE LOVESTRAND (2018)	62
2.6.1. Devrim SEY	62

2.6.1.1. Eşsüremlı Devınım SEY	63
2.6.1.2. Ardışık SEY (Sequential Motion SVC)	63
2.6.1.3. Amaçlı Devınım SEY	64
2.6.2. Al- İle Oluşturulan SEY (Take SVC)	64
2.6.3. Durum SEY	66
2.6.4. Karşılaştırmalı SEY	66
2.7.SIRALAMA, YAN TÛMCELEME VE SEY ARASINDAKİ FARK	67
2.8. SEY VE SIRALAMA YAPILARINI BİRBİRİNDEN AYIRMAK İÇİN KULLANILAN TESTLER	73
2.8.1. Tek Zaman Belirticisi Sınaması	73
2.8.2. Adıl/Boş Ulam Sınaması	75
2.8.3. Tek Olumsuzlama Sınaması	76
2.8.4. Çıkarma Sınaması	77
2.9. ARA SONUÇ	78

ÛÇÛNCÛ BÖLÛM

TÛRKÇE SEY YAPILARI

3.1. SEY GENEL ÖZELLİKLERİNİN TÛRKÇEDEKİ GÖRÛNÛMLERİ	79
3.1.1. Genelleme 1	79
3.1.1.1. TÛrkçe SEY’de Görünüş	81
3.1.1.2. TÛrkçe SEY’de Kip	84
3.1.1.3. TÛrkçe SEY’de Zaman	86
3.1.2. TÛrkçe SEY Yapılarında –(y)Ip Ekinin Görünümü ve Dünya Dillerinden Örnekler	89
3.1.3. Genelleme 2	101
3.1.4. Genelleme 3	103
3.1.5. Genelleme 4	104
3.1.6. Genelleme 5	106
3.1.7. Genelleme 6	108
3.2. ARA SONUÇ	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SEY'E İLİŞKİN KURAMSAL ÇÖZÜMLEMELERE ELEŞTİREL BİR
BAKIŞ

4.1. GRASHCHENKOV VE MARKMAN (2011)	113
4.2. NESNE PAYLAŞIMI: BOŞ ULAM VAR MI? YOK MU?	116
4.3. JOHNSON (2006)	124
4.4. ARA SONUÇ	131

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKÇE SEY YAPILARINA İLİŞKİN ÇÖZÜMLEME ÖNERİSİ

5.1. TÜRKÇE SEY YAPILARINDA KİŞİ EKİNİN GÖRÜNÜMÜ	134
5.1.1. Türkçe Uyum Paradigmaları: k-paradigması ve z-paradigması	135
5.2. TÜRKÇE SEY YAPILARININ SÖZDİZİMSEL GÖRÜNÜMÜ	139
5.2.1. Durum 1: İki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirttiği yapılar	141
5.2.2. Durum 2: İkinci eylemin <i>kal-</i> , <i>dur-</i> , <i>git-</i> vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanıldığı yapılar	144
5.2.3. Durum 3: İki eylem arasında ardışık ilişkinin olduğu yapılar	149
5.3. GERÇEK SEY VE SÖZDE SEY YAPILARI	153
5.3.1. Gerçek SEY ve Sözde SEY Yapılarının İç Yapısı	154
SONUÇ	160
TARTIŞMA	167
KAYNAKÇA	187
EKLER	

KISALTMALAR

1TKL	1. tekil kişi
2TKL	2. tekil kişi
3TKL	3. ekil kişi
1ÇĖL	1. çoğul kişi
3ÇĖL	3. çoğul kişi
AD	adıl
AKT	aktarmak
ALIş	alışkanlık
BAĞ	bağımlı
BAĞL	bağlayıcı
BAĞSZB	bağımsız birim
BEL	belirleyici
BELD	belirtme durumu
BELRSZ	belirsiz
BELTLİ	belirtili
BİLD	bildirme kipi
BİRK	birincil kurucu
BİT	bitmişlik görünüşü
BİTM	bitmemişlik görünüşü
BÜYE	büyültme eki
CANLI	canlı
ÇĖL	çoğul
DEN	deneyimsel görünüş
DIş	dışlayıcı
DIşİL	dışıl cinsiyet
EÖ	eylem öbeği
ERİL	eril cinsiyet
EşD	eşlik durumu
ET	etken çatı

ETT	ettirgen çatı
GEÇ	geçmiş zaman
GEÇD	geçmiş dışı
GEÇSZ	geçişsiz eylem
GEL	gelecek zaman
İK	ikilenmiş
İKK	ikili kapsayan
İLG	ilgeç
İS	işlevsel sözcük
İY	iyelik
KAL	kalma durumu
KİP	kiplik
KONU	konu
OD	odak
OL	olasılık
OLMSZ	olumsuzluk birimi
OLMLYC	Olumlayıcı
ÖA	özel ad
ÖZG	özgeçişlilik durumu
SIN	sınıflandırıcı
SORU	soru eki
TAM	tmlayan durumu
TAN	tanımlık
TKL	tekil
TÜM	tümleç
TÜML	tümleyici
ULAÇ	ulaçsıl
YAL	yalın durum
YE	yardımcı eylem
YÖNEL	yönelme durumu
ZAM	zaman
ZÖ	zaman öbeği

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkçe SEY’de Görünüş Eki	s. 84
Tablo 2: Türkçe SEY’de Kip	s. 86
Tablo 3: Türkçe SEY’de Zaman	s. 87
Tablo 4: k-paradigması ve z-paradigması uyum ekleri	s. 135

EKLER LİSTESİ

EK 1: Sözlükçe

ek s. 1

GİRİŞ

Seri eylem yapıları (SEY), Aikhenvald'a (2006, s. 1) göre, açık bir sıralama, yan tümceleme belirticisi ya da sözdizimsel bağımlılık belirticisi olmadan tek bir yüklem olarak hareket eden eylem dizisidir. Ayrıca alanyazında SEY'in genel özellikleri ve bu yapıları o dilde yer alan sıralama ve yan tümceleme yapılarından ayıran genel özellikler ile sınama aracı olarak yer alan birçok test yer almaktadır (Aikhenvald, 2001, Stewart, 2001, Hiraiwa ve Bodomo, 2008, Haspelmath, 2016). Alanyazında SEY'e ilişkin farklı çalışmalar yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda SEY'in iç yapısı, üye paylaşımı, genel özellikleri ve türleri, farklı dillerdeki görünümü ve daha birçok konu ele alınmaktadır (Collins, 1997, Baker, 1989, Hiraiwa ve Bodomo, 2008, Yang, 2012).

Türkçe açısından ele aldığımızda alanyazında Türkçe SEY'e yönelik çalışmaların oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Türkçe SEY üzerine yapılan çalışmalarda Türkçede yer alan SEY'in yapısal ve anlamsal özellikleri üzerinde durarak SEY'in Türkçedeki görünümü (Duran, 2010), alanyazında SEY'e yönelik yer alan özellikler ve bu özelliklerin Türkçeye nasıl yansıdığı (Hirik, 2019), bileşik eylemler ve SEY'in görünüş özellikleri (Aksan ve Aksan, 2005) konuları ele alınmıştır. Bu açıdan yapılan çalışmaların Türkçedeki SEY'e yönelik daha çok betimleyici bir görünüm sunduğunu söylemek mümkündür. Biz de çalışmamızda Türkçe SEY'e yönelik yapılan çalışmaların az oluşunu ve bu yapıları ele alabilmek için sözdizimsel açıdan iç yapılarını çözümlememiz gerektiğini göz önüne alarak Türkçe SEY yapılarının iç yapısını sözdizimsel açıdan ele alıyoruz. Bu anlamda Türkçe SEY'in görünümü, iç yapısı, uyum eklerinin görünümü ve Türkçe SEY olarak ele aldığımız yapılarda kurulumsal açıdan bir farklılık olup olmadığını araştırmayı amaçlıyoruz.

Bu amaç doğrultusunda tez boyunca aşağıdaki soruları yanıtlamayı amaçlıyoruz:

1. Türkçede seri eylem yapılanması var mıdır?
 - a. Türkçede seri eylem yapılanmasının görünümüleri nelerdir?
 - b. Bu görünümde içinde yer alan ilk eylemin -(y)Ip eki ile çekimlendiği Türkçe SEY görünümünde bu ekin işlevi nedir ve dünya dillerinde örnekleri var mıdır?

2. Türkçedeki SEY görünümünde her iki eylemin de çekimli olduğu yapılarda uyum ekleri değişkenlik göstermekte midir?
 - a. Ekler değişkenlik gösteriyorsa, bunun nedeni nedir?
3. Türkçe SEY yapıları kurulumsal açıdan farklılaşmakta mıdır?

Yukarıdaki araştırma sorularını yanıtlamak için öncelikle birinci bölümde alanyazında SEY üzerine yapılan çalışmaları ele alacağız. Alanyazında yer alan çalışmaları ele aldıktan sonra SEY'e yönelik Türkçede yer alan çalışmaları ele alacağız.

İkinci bölümde SEY yapılarını, genel özelliklerini, türlerini, sıralama ve yan tümceleme yapılarından farkını ele alacağız. SEY yapılarını belirleyebilmek için alanyazında birçok araştırmacı tarafından belirlenen genel özellikleri ve türleri ele alacağız. SEY'in genel özelliklerini ve türlerini ele aldıktan sonra SEY'i sıralama ve yan tümceleme yapılarından farklı yapılar olduğunu Hiraiwa ve Bodomo'nun (2008) çalışmalarında ele aldıkları sınamalarla bu yapıların birbirinden farklı olduğunu açıklayacağız.

Üçüncü bölümde Türkçe SEY yapılarını tartışacağız. Türkçe SEY yapılarını bir önceki bölümde ele aldığımız SEY'in genel özellikleri çerçevesinde inceleyerek her özelliği tek tek ayrıntılı olarak ele alacağız. SEY yapılarının Türkçede iki görünümle oluşabileceğini ortaya çıkararak bu görünümleri dünya dillerinde yer alan örneklerle detaylandıracağız.

Dördüncü bölümde SEY'e yönelik yapılan çalışmaları eleştirel açıdan ele alarak Türkçeye uyan ve Türkçe SEY açısından sorunlu olan durumları ele alacağız. Bunun sonucunda Türkçe SEY'de Durum 1, Durum 2 ve Durum 3 olmak üzere üç tür SEY olduğunu ele alarak bir sonraki bölümde bu yapılara ilişkin bir çözümleme önerisi sunacağız.

Beşinci bölümde dördüncü bölümde ele aldığımız üç durumu ve tezin problemine yönelik ele aldığımız soruları açıklayacağımız bölümdür. Bu doğrultuda Türkçede SEY'e yönelik Durum 1, Durum 2 ve Durum 3 olarak ele aldığımız üç tür SEY'den bahsedeceğiz. Bu üç SEY türünün kurulumsal açıdan birbirinden farklılaşmasına yönelik SEY'in iç yapısını sözdizimsel açıdan ele alarak üç mimari önerisi sunacağız. Yaptığımız bu çalışma Türkçe SEY yapılarının iç yapısını çözümlemeye yönelik ilk çalışma olması açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda

Çalışmada SEY'in iç yapısına yönelik sunduğumuz mimari önerilerinin bir sonraki çalışmalara yn vereceğini ve bu konuda yapılacak olan diğer çalışmalara yol gösterici nitelikte olacağını öngörmekteyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERİ EYLEM YAPILARI

1.1. SEY ALANYAZINI

1.1.1. İlk Çalışmalar: Birleşik ve Birleşim Yapıları

Seri eylem yapılarına (bundan sonra, SEY) yönelik yapılan ilk çalışmalara baktığımızda alanyazında yazarların SEY’i birleşik ve birleşim yapıları olarak ele aldığını görmekteyiz. Bu doğrultuda, SEY’i birleşik ya da birleşim yapıları olarak ele alan çalışmaların ortak özellikleri ya da birbirinden hangi açılardan farklılaştığına aşağıda yer verdik.

1.1.1.1. Riis (1853)

Riis (1853) Akan dilinin Twi (Akwampim) değişkesinde belirlediği yapıları SEY olarak ele almıştır. Riis (1853) herhangi bir bağlantı olmaksızın tümcelerin bağlanmasını içeren bir sıralama türü olarak bir araya getirdiği yapıları tanımlamıştır. Riis’in (1853) sunduğu verilerden bazıları biçimsözdizimsel özelliklere yönelik herhangi bir kanıt olmaksızın iki bağımsız tümcenin basit bir yan yana gelmesi biçiminde görünmektedir. Ancak Riis (1853) bu biçimde bir araya gelen tümcelerin özel bir durumu olduğundan söz etmektedir. Bu doğrultuda, iki eylemin aynı özne dizisi içinde olduğunu ve bu iki eylemden ikinci eylemin amaçlı ya da sonuçsal bir okuma ile aynı zaman değerine sahip olduğunu belirtmektedir.

Bununla birlikte Riis’in (1853) bu yapılarla ilgili ele aldığı bir başka konu da *gel-*, *git-* gibi devinim eylemleriyle oluşturulan ve devinim SEY içinde ele alınan yapıları belirlemiş olmasıdır. Bu doğrultuda, Riis (1853) Akan dilinde *fa bera* ‘al- gel-’ eylemlerinin *getir-* eylemini belirttiğini ifade ederek bu yapıları yukarıda belirttiğimiz gibi amaçlı, sonuçsal yapılar olarak değerlendirmektedir.

(1) *Taba*

Mi-ko m-a-ba

1TKL-git- 1TKL-BİT.-gel-

‘Hemen geri dönmek için gidiyorum’ (Ben gittim geldim)

(Riss, 1853, s. 104)

Yukarıda (1)'de yer alan örmekte *ko* 'gel-' ve *ba* 'git-' eylemleri bir araya gelerek Akan dilinde Riis'in (1853) de ele aldığı biçimde bağlaçsız bağlanma olarak ele alınmıştır. Eylemler arasında herhangi bir bağlayıcı birim bulunmamakla birlikte eylemlerin bir araya gelme biçimlerinin SEY'e oldukça benzer olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.1.2. Zimmerman (1858) ve Christaller (1875)

Zimmerman (1858) Akra'da konuşulan Ga dili üzerine yaptığı çalışmada bağlaçsız ve iki tümce oluşturmada eylemcil ayrılabilir bileşikler, eylem-eylem birleşimleri biçiminde tanımladığı yapılarla serileştirmeye yönelik üç türün varlığından söz etmektedir. İlk tür devinim eylemlerini, ikinci tür ise *ver-* eylemi ile oluşturulan çift geçişli yüklemeleri ve üçüncüsü ise çoklu eylem yapılarını içermektedir. Zimmerman (1858) Riis'in (1853) ele aldığı gibi Ga dilinde *ba* 'gel-' ya 'git-' gibi devinim eylemlerinin başka eylemlerle birlikte kullanarak iki eylem arasında ilişki kurulduğunu belirtmiş ancak bu eylemlerin biçimsel olarak birbirinden ayrı eylemler olduğunu ifade etmiştir.

Zimmerman (1858) herhangi bir bağlayıcı birim olmadan iki eylemin yan yana tek bir biçim olarak bir araya geldiği yapıları birleşimler olarak ele almıştır. Benzer biçimde Christaller (1875) Akan dili üzerine yaptığı çalışmada bu yapıları birleşim (combination) olarak ele almıştır. Christaller (1875) yaptığı çalışmada birleşimler terimini kullanarak *temel* (essential) ve *rastlantısal* (accidental) olmak üzere iki tür eylemcil birleşimin olduğunu söz etmektedir.

Rastlantısal tür, birbirini izleyen farklı eylemleri ifade eden ya da eylemle eşzamanlı olan aynı özneye sahip iki ya da daha fazla yüklem birleştirilmesidir.

(2) *Twi* (Akan)

O-sóre-è guaré-è srá-è

3TKL-kalk-GEÇ yika-GEÇ yağ sür-GEÇ

'O kalktı, yıkandı (ve) kendine yağ sürdü'

(Christaller, 1875, s. 145)

Örnek (2) Christaller'ın (1875) ele aldığı rastlantısal türe bir örnektir. Burada *sore* 'kalk-', *guare* 'yık-', *sra* 'yağ sür-' eylemleri birbirini izleyen ve tek bir özneye sahip birden fazla olayı belirtmektedir.

Temel tür ise, bir eylemin ana eylem diğer eylemin ise yardımcı eylem olduğu yapıyı belirtmektedir. Her iki eylem tarafından belirtilen iş eşzamanlıdır ve içsel ya da ayrılmaz bir ilişki ya da bağlantı içindedir. Bu durumda, yardımcı eylem yalnızca biçimsel olarak koordine edilir ve ana eylemden önce ya da sonra gelebilir (Christaller, 1875). Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(3) *Twi (Akan)*

O-guare	baa	mpoa no
3TKL-yüz-	gel- GEÇ	kıyı BEL.
'O kıyıya yüzdü'		

(Christaller, 1875, s. 144)

Yukarıda (3)'te yer alan örnekte *ba* 'gel-' eylemi dilbilgisel bir anlamı varmış gibi görünerek yalnızca *guare* 'yüz-' eylemi yapıya anlamsal açıdan katkı yapmaktadır. Bu durumda *guare* 'yüz-' eylemi tümcenin ana eylemi *ba* 'gel-' eyleminin ise yardımcı eylem konumunda olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.1.3. Westermann (1907)

SEY ile ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri olan Westermann (1907) *eylemcil birleşmeler* (verbal combinations) başlıklı çalışmasında Ewe dilindeki yapıları incelemiştir. Riis (1853), Zimmerman (1858) ve Christaller'in (1875) aksine Westermann'ın (1907) bu çalışmasında ele aldığı yapılar günümüzde yapılan SEY tanımı ve özelliklerini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda Westermann (1907) Ewe dilinde sık sık birbiri ardına bir dizi eylemin bulunduğunu belirterek bu eylemlerin başlıca özelliğinin tüm eylemlerin birbirine bağlı olmadan yan yana durması, hepsinin aynı zamana ya da kip değerine ve ortak bir özne ve nesneye sahip olmaları ile açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, Westermann (1907) bu eylem dizisinde herhangi bir açık sıralama ya da yan tümceleme belirticisi olmamakla birlikte, aynı zaman, görünüş

ve kip değerine sahip olduğunu, özne, nesne gibi üyelerin paylaşıldığını ve tek bir olayı ifade ettiğini belirtmektedir.

(4) *Ewe Dili*

é-yì ɖagbe yevúne ve ná-m' m-eɖu ɖi fo
3TKL-git- uzan-.topla.- Hindistan cevizi gel- ver-1TKL 1TKL-ye- ol- yeterli
'Bana yediğim Hindistan cevizini aldı ve tatmin oldum'

(Westermann, 1930'dan aktaran Lovestrang, 2017, s. 11)

(4)'te yer alan örnekte her olay eylemlerle baştan sona her detayı tanımlamaktadır. Bu doğrultuda bir hindistan cevizinin bir kişiye verildiğini belirtmek için önce *yì git-* eylemi daha sonra *ɖagbe* 'uzan-' ve 'topla-' eylemleri ve sonrasında *ve* 'gel-', *ná-m'* 'ver-' ve *eɖu* 'ye-' eylemleri gerçekleşmektedir. Westermann (1907) bu durumu Ewe halkının baştan sona her eylemi ya da meydana gelen her detayı tanımlaması ve her detayın özel bir eylemle ifade edilmesi gerektiği ile açıklamaktadır.

1.1.1.4. Balmer ve Grant (1929)

Riis (1853) ve Chritaller (1875) ile birlikte Akan dilindeki yapıları inceleyen bir diğer araştırmacılar da Balmer ve Grant'tır (1929). Balmer ve Grant (1929) yaptıkları çalışmada *Akan dilinde birleşik ya da seri eylemler* başlığını verdikleri bölümde bu yapıları tartışmışlardır. Balmer ve Grant'ın (1929) verdikleri örnekler, dizide yer alan eylemlerin *deyimsel yorumunu* (idiomatic interpretation) ve *al-* eylemi ile oluşturulan araç durumunu belirten yapıları içermektedir.

(5) *Akan Dili*

a. me-gye no me-dzi
1TKL-kabul et- 3TKL 1TKL ye-
'Ona inanıyorum'
b. wɔ-be-yi no a-ma
3ÇĞL-GEL-kaldır- 3TKL BİT-ver-
'Onu teslim edecekler'

c. Me-dze sekan bo-twa
1TKL-al- bıçak GEL- kes-
'Onu bıçakla keseceğim'

(Balmer ve Grant, 1929, s. 115-116)

(5a)'da yer alan örnekte *gye* 'kabul et-' ve *dzi* 'ye-' eylemleri *inan-* eylemini belirtmektedir. Bu durumda bu iki eylem kendi anlamlarının dışında başka bir anlamı belirterek yorumlanmaktadır. Benzer durum (5b)'de yer alan örnekte de bulunmaktadır. (5c)'de ise *dze* 'al-' eylemi *sekan* 'bıçak' gibi araç konumunda bir nesneyi tanıtmaktadır.

Yukarıda ele aldığımız ve SEY ile ilgili en eski çalışmalar sayılabilecek olan çalışmalar bu yapıları birleşim ve birleşik yapıları olarak ele almıştır. Yapılan çalışmalarda konuyla ilgili yazarların ele aldığı tanımlar günümüzde ele alınan tanımlar ve yapılarla benzerlik göstermektedir. Bu doğrultuda, Christaller'ın (1875) ele aldığı bu iki türün günümüz çalışmalarında ele alınan SEY türlerine oldukça benzer oldukları dikkat çekmektedir. Bu açıdan Christaller'ın (1875) ele aldığı bu iki tür içinde rastlantısal türün Aikhenvald'in (2006) belirttiği ardışık SEY, temel türün ise bakışsız SEY'e benzediğini söylemek mümkündür. Bu durum en eski çalışmaların konuyu birleşik ya da birleşim yapıları olarak ele almasına rağmen temelde günümüzde SEY olarak adlandırılan yapılardan söz ettiklerini göstermektedir.

1.2. BAKER (1989)

Baker (1989) birleştirme konusunu ele alıp üye paylaşımı sorununa bir çözüm önermek ve serileştirme olan ve olmayan diller arasındaki farkı *Genelleştirilmiş Serileştirme Değiştirgeni* (Generalized Serialization Parameter) aracılığıyla açıklamaya çalışmıştır.

Baker'a (1989) göre eğer bir SEY'de her iki eylem de geçişliyse ikinci eylem nesneye sahip değildir. Buna *nesne silme etkisi* (deletion object effect) denir (Stewart, 1963).

(6) *Yorubaca*

Wón bù omi mu

Onlar dök- su iç-

‘Onlar su döktüler ve içtiler’

(Cole, 2016, s. 17)

Yukarıda (6)’da yer alan örnekte *bù* ‘dök-’ ve *mu* ‘iç-’ eylemlerinin her ikisi de geçişli eylemlerdir. Ancak, *mu* ‘iç-’ eyleminden sonra bir nesne yer almamaktadır. Baker (1989) ilk bakışta bu durumun Chomsky (1981) tarafından ortaya atılan *Yansıtma İlkesine* karşı çıktığını belirtmiştir.

Bu anlamda yansıtma ilkesine göre, her sözlüksel girdinin sözdizime yansması gerekir. Ancak burada *mu* ‘iç-’ eylemi için herhangi bir üye söz konusu değildir. Bu anlamda, Baker (1989) SEY’i yansıtma ilkesine uymasını sağlayacak birtakım çözüm önerileri sunmuştur. Bu doğrultuda Baker (1989) SEY’i yansıtma ilkesiyle uyumlu hale getirmenin üç yolu olduğundan söz etmiştir.

Birincisi, eylemler tek bir nesneyi paylaşabilirler. İkincisi, eylemler türetimin bir noktasında tek bir yüklem oluşturmak için birleşebilirler. Üçüncüsü ise, yapı içinde açık nesneyle eşgönderimi olan boş bir öge (null element) olabilir (Baker, 1989)

Burada Baker’ın (1989) ele aldığı ilk durum nesne paylaşımıdır. Bu doğrultuda, Chomsky’nin (1986) öne sürdüğü baş yetkilendirme koşulunu (head-licensing condition) ele almıştır. Buna göre, X^0 kuramının geleneksel çözümlemeleri, her büyükçül yansımanın tek bir baştan yansıtılması gerektiğini belirtirken, baş lisanslama koşulu her başın tek bir büyükçül yansımaya kadar yansıtma yapması gerektiğini belirtmektedir. Baker (1989) bu durumdan yola çıkarak, serileştirme olan ve olmayan diller arasındaki farkın Genelleştirilmiş Serileştirme Değiştirgeninde özetlenen tek bir büyükçül yansımaya alanında iki özdeş başa izin verip vermedikleri olduğu soncuna ulaşmıştır.

Genelleştirilmiş serileştirme değiştirgesine göre eylem öbekleri (EÖ) birden fazla başın yansması sayılabilir/sayılamaz. Sayılabildiği diller arasında Yorubaca, Sranan, Ijo yer alırken, sayılamadığı diller arasında İngilizce ve Fransızca yer almaktadır (Baker, 1989, s. 519).

Baker’ın (1989) bu genelleştirmesi serileştirme ve serileştirme olmayan dillerdeki ayrımı belirtmektedir. Bu durumda serileştirme olan dillerde birden fazla

baş tek bir büyükçül yansımaya kadar yansıtma yapabilir yani çift baş (double-headed) vardır. Serileştirme olmayan dillerde ise bu durum söz konusu değildir. Bu durumda EÖ gibi tek bir büyükçül yansıma vardır ve bu tek büyükçül yansıma içinde birden fazla baş vardır. Bunun tam tersi olarak, EÖ gibi tek bir büyükçül yansıma içinde tek bir baş vardır. Baker (1989) bu iki durumdan birincisini yani çift baş olma durumunu savunmaktadır.

Bununla birlikte Baker (1989) rol atamasıyla ilgili olarak da tek bir büyükçül yansıma içinde olan her iki başın da rol atayabileceğini belirterek SEY’de hangi eylemlerin lisanslandığına ve sözcük dizilimine göre tahminlerde bulunmuştur. Buna göre Baker (1989) ikinci eylemin nesnesine *Konu* (Theme) rolü ataması gerektiğini ve bu yüzden ikinci eylem geçişli ya da *öznesiz geçişsiz* (unaccusative) olabileceğini, *özneli geçişsiz* (unergative) olamayacağını belirtmektedir.

Baker (1989), eğer E1 bir nesneye rol atıyorsa bu nesnenin E2 ile aynı EÖ’de olacağını öne sürmektedir. Ayrıca Baker (1989) yansıtma ilkesini göz önüne alarak, bu ilkeye göre E2’nin de bu nesneye rol ataması gerektiğini belirtmektedir.

Baker’ın (1989) belirttiği bir başka durum da SEY’in sözcük dizilimi ile ilgilidir. Baker’a (1989) göre SEY’de sözcük dizilişi ÖEN olan yani baş-ilk dillerde E1-nesne-E2 dizilimi olmalıdır. Bunun nedeni E1’in sağında kalan nesneye doğrudan, E2’nin ise solunda kalan nesneye dolaylı olarak rol atamasıyla ilgilidir. Ancak Çince örneklerin bu kurala uymadığını belirten Baker (1989), Çincedeki örneklerin SEY değil *birleşik* (compounding) olduğunu öne sürmekte ve sözcük diziliminde E1-E2-nesne dizilimini göz ardı etmektedir. Ancak Durie (1997) E1-E2-nesne dizilimindeki örneklerin birleşik olmadığını Crowley (1987) Paamese dilinden aldığı örneklerle tartışarak Baker’ın (1989) bu görüşünü yanlışlamıştır. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(7) *Yorubaca*

amu vinīn vuas
3ÇĞL-BİL.-vur- öl- domuz
‘Domuzu öldürdüler’

(Crowley, 1987, s. 60)

Yukarıda (7)'de yer alan örnekte Baker'ın (1989) önerdiği E1-nesne-E2 diziliminin aksine E1-E2-nesne dizilimi bulunmaktadır. Yapı içindeki dizilim E1-E2-nesne biçiminde olsa bile bu bir birleşik değil, bir SEY olarak ele alınmakta ve Baker'ın (1989) sözcük dizilişi ÖEN olan yani baş-ilk dillerde E1-nesne- E2 dizilimi olması gerektiği görüşü yanlışlanmaktadır.

Den Dikken (1991) ve Veenstra (1998), Baker'ın (1989) görüşünü yanlışlayan bir diğer araştırmacıdır. Buna göre Den Dikken (1991) ve Veenstra (1998) yaptığı çalışmada Baker'ın (1989) ifade ettiği gibi üye paylaşımında bir tematik kısıt olmadığını belirtmektedir. Bu anlamda Baker'a (1989) göre eğer ilk eylem Konu ve Araç tematik rolündeki birimleri seçerse ilk eylemle paylaşın üye Araç, eğer çift geçişli bir eylem Konu ve Hedef rolündeki birimleri seçerse ilk eylemle paylaşılan üyenin Konu olduğunu belirtmektedir. Ancak Den Dikken (1991) Yoruba dilinden, Veenstra (1998) Kwa dilinden verdiği örneklerde böyle bir tematik kısıt olmadığını, aksi halde tümcelerın dilbilgisıdışı olması gerektiğini belirterek Baker'ın (1989) bu görüşünü yanlışlamışlardır.

1.3. COLLINS (1997)

Collins (1997) üye paylaşımı ve birleştirme konularına odaklanmıştır. Collins (1997) Baker'ın (1989) öne sürdüğü çift-baş durumunu boş bir ulam ile açıklamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Collins (1997) SEY yapılanmasında boş bir ulam olduğunu ve ikinci eylemin bu boş ulama rol atayarak çift- baş olma durumunun olmadığını belirtmektedir.

Collins (1997) ve Baker'ın (1989) SEY ile ilgili belirttikleri ortak nokta SEY'de üye paylaşımının olması ile ilgilidir. Bu doğrultuda, Collins (1997) SEY'de özne ve nesne paylaşımının olduğunu belirterek bu yapıların sıralama yapılarından ayrılabilceğini belirtmektedir. Sıralama yapılarında nesnenin paylaşılmadığını, iki farklı nesne olduğunu ve her ki eylemin de zaman belirticisini alabildiğini söyleyen Collins (1997) aşağıdaki örnekle bu durumu açıklamıştır:

(8) *Ewe Dili*

a. Me a fo kaɖɛgbɛ gba

Ben GEL vur- lamba kır-

'Lambaya vuracağım ve kıracağım'

b. Me a fo kaɖɛgbɛ *(a) gba (yɛme) tsimini
Ben GEL vur- lamba GEL kır onun camı
'Lambaya vuracağım camını kıracağım'

(Collins, 1997, s. 463)

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (8a) örneği bir SEY'dir ve tek bir nesne ve zaman belirticisine sahiptir. (8b) örneği ise bir sıralama yapısına örnektir. Bu anlamda, her iki eylemden önce de zaman belirticisi gelmekte ve iki eylem de nesne alabilmektedir.

Collins (1997) SEY'de boş bir ulam olduğuna önemli bir kanıt olarak Ewe dilindeki *yi* ilgecini örnek vermiştir. Bu ilgecin yapı içinde zorunlu olmadığını ancak her zaman olabileceğini ve sesbilimsel olarak boş olabileceğini varsaymaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(9) *Ewe Dili*

a. Kofi fo Yao (*yi).

Kofi vur- Yao İL.

'Kofi Yao'yu vurdu'

b. Kofi zɔ efie-tɔ (yi)

Kofi yürü- kral-gibi İL.

'Kofi kral gibi yürüdü (regally-kral gibi)'

c. efie-tɔ , kofi zɔ (yi)

Kral-gibi Kofi yürü- İL.

'Kral gibi, Kofi yürüdü'

(Collins, 1997, s. 469-470)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (9a) örneğinde tümcenin nesnesi Yao'dur ve bu nesneye durum yükleyen birim ise eylemdir. Bu yüzden *yi* ilgeci nesneye durum yükleyememektedir. (9b)'de yer alan örnekte üye olmayan bir *adcıl belirteç* (nominal adverb) kullanıldığında ise Collins (1997) *yi* ilgecinin kabuledilebilir olduğunu

belirtmektedir. Burada diğer örnek, belirteç taşınmış olsa bile *yi* ilgecinin durum yükleyebildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, yukarıdaki örnekler doğrultusunda, basit tümce içinde *yi* ilgeci nesne konumundaki bir ada durum yükleyemez. Burada zaten eylem nesneye durum yüklemektedir. Ayrıca burada nesne eylemin nesnesidir ve bu nesneye ilgeç durum yükleyemez. Ancak tümcede yukarıdaki örnekte olduğu gibi üye olmayan bir adıl belirteç varsa o zaman bu birime *yi* ilgeci durum yükleyebilmektedir.

Collins (1997) yukarıdaki örnekte olduğu gibi belirtecın taşınmış olsa bile izine durum yükleyebileceğini göz önüne alarak bu durumun SEY’de bulunan boş ulamları tanımlamak için kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Collins (1997), SEY’de içsel üye paylaşımının oldukça önemli ve zorunlu bir durum olduğunu belirtmektedir. Bu içsel üyenin paylaşımını belirlemek için ise Collins (1997) ikinci eylemin bir üyesi olan ve ilk eylemin nesnesi ile indekslenen boş bir ulamın olduğunu varsayabileceğimizi belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örnekleri ele alalım:

(10) *Ewe Dili*

a. Me nya d̥evi-ε dzo
Ben kovala- çocuk ayrıl-
‘Ben çocuğu kovaladım’

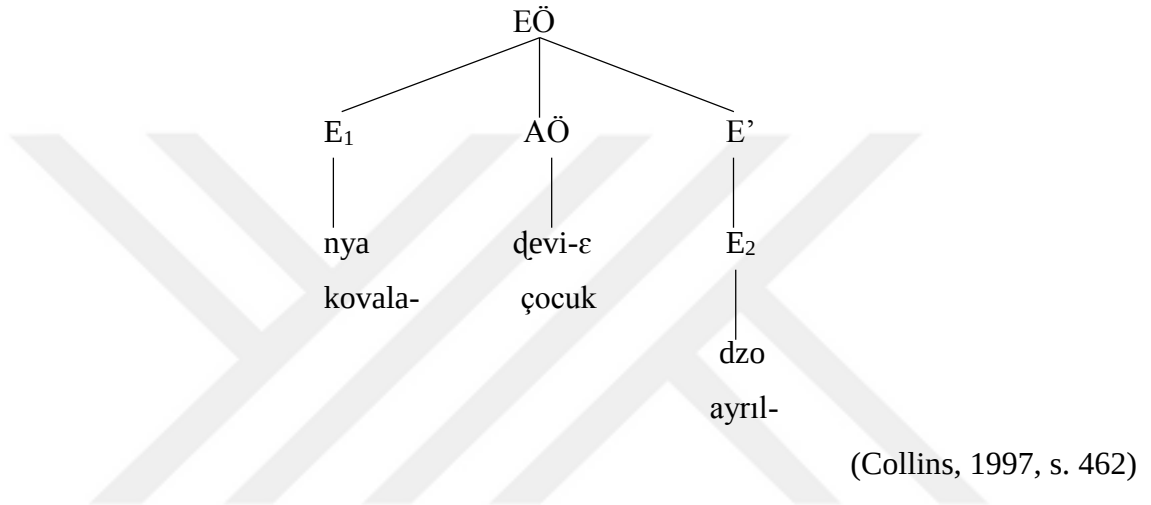
b. Me nya d̥evi-ε_i [EÖ dzo [AÖ bu_i]].
Ben kovala- çocuk ayrıl-
‘Ben çocuğu kovaladım’

(Collins, 1997, s. 479)

Yukarıdaki örnekler baktığımızda (10a) örneğinde *nya* ‘kovala-’ eyleminin nesnesi *d̥evi-ε* ‘çocuk’ ikinci eylemin *dzo* ‘ayrıl-’ de nesnesidir. Ancak ikinci eylem üzerinde nesnenin gösterimi (10b) örneğinde olduğu gibi eylemden sonra boş bir ulamla belirtilmesi gerektiğini savunan Collins (1997), Baker (1989) aksine içsel üye paylaşımını içeren nesne paylaşımında bir eylem öbeğinin başı olan iki eylemin olmadığını boş bir ulamın olduğunu savunmaktadır. Collins’in (1997) bu görüşünü Carstens (1988), Campbell (1989), Gruber ve Collins (1996) ve Bamgboşe (1974, 1982) de savunarak üye paylaşımında boş bir ulam olduğunu belirtmektedirler.

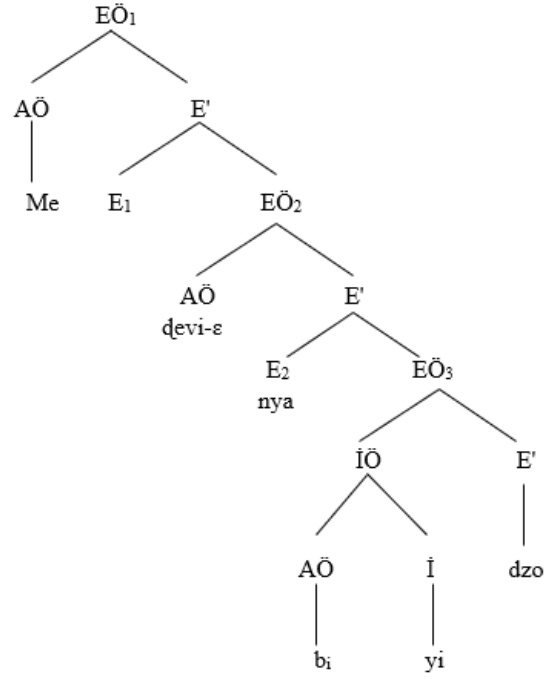
Bununla birlikte Baker (1989) gibi Lefebvre (1991), Dechaine (1986), Sebba (1987), Law ve Veenstra (1992), Schachter (1974) ise SEY’de boş bir ulam olmadığı görüşünü desteklemektedir. Ancak bu görüşte Collins (1997) yanlışlanabilir durumların olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öncelikle Baker (1989) önerdiği yapılanma içinde SEY çift başlı eylem öbekleri olarak ele alınmaktadır. Bunun için Baker’da (1989) yer alan aşağıdaki örneğe bakalım:

(11)

Baker (1989) (11)’de ele aldığı yapılanma içinde her iki eylemin de paylaşılan nesne *ḑevi-ε* ‘çocuk’ nesnesine rol atayabileceğini belirtmektedir. Ancak büyükçül yansımalar ve başlar arasında bire bir ilişki olması gerektiğini belirten Collins (1997) Baker’a (1989) karşılık aşağıdaki yapılanmayı önermiştir:

(12)

(Collins, 1997, s. 474)

Collins (1997) (12)'de önerdiği yapılanma içinde büyükçül yansımalar ve başlar arasında birebir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu durum roller ve üyeler arasında da birebir ilişkinin sürdürülebileceğini göstermektedir. Yani her üye yalnızca bir rol alır, aynı üyeye iki eylem aynı rolü yükleyemez.

Collins ((1997) *al-* eylemi ile oluşturulan SEY türünde araç altulamını göz önüne alarak ilk eylem için *Konu* rolünde olan bir nesnenin ikinci eylem için Araç (Instrument) olduğunu belirterek ikinci eylem için bu nesneyi belirten bir boş ulamın olduğunu ve bu birime de ilgeç tarafından durum atandığını belirtmektedir.

(13) *Ewe Dili*

Kofi tsɔ ati- εi fo Yao [bu_i (yi)]

Kofi al- sopa vur- Yao İL.

‘Kofi sopayı aldı ve onunla Yao’ya vurdu’

(Collins, 1997, s. 472)

Yukarıda (13)'te yer alan örnekte *tsɔ* 'al-' eyleminin nesnesi *ati-e* 'sopa' tematik ilişki bakımından ilk eylemin konusu ikinci eylemin *fo* 'vur-' ise araç konumundadır. Burada ikinci eylem üzerinde nesne boş bir ulamla yer almakta ve bu nesne ikinci eylemin nesnesi konumunda olmadığı için *yi* ilgeci tarafından durum atanabilmektedir.

Collins'in (1997) SEY ile ilgili ele aldığı önemli bir konu ise SEY'de ikinci eylemin anlam arakesitinde ilk eyleme geçişiyle ilgilidir. Bu durumu açıklamak için aşağıdaki örneğe bakalım:

(14) *Ewe Dili*

E xɔ Mawu dzi se
3TKL. al- Tanrı İl. duy-
'O tanrıya inanır'

(Collins, 1997, s. 466)

Yukarıda (14)'te yer alan örnekte *xɔ* al- ve *se* duy- eylemleri deyimsel olarak *inan-* anlamına gelen bir biçimde kullanılmıştır. Bu açıdan Collins (1997) bu iki eylemin tek bir sözcüksel birimi oluşturmak için anlam arakesitine birlikte girmesi gerektiği varsayılırsa, *ayrılmış eylemlerin* (splitting verbs) varlığı anlam arakesitinin SEY'e dahil edilmesi için kanıtlar sağladığını belirtmiştir.

Yukarıda SEY'de görülen nesne paylaşımı özelliğinde yazarların boş bir ulamın olması ya da olmaması durumuna göre ikiye ayrıldığını gördük. Ancak bu görüşlerle birlikte Choi (2003) SEY'de üye paylaşımını içeren nesne paylaşımında boş bir ulam olmadığını Korece dilinden verdiği örnekler üzerinden ele almıştır. Buna göre, SEY'de boş bir ulam olmadığını, SEY'de yer alan eylemlerin döngüsel türetilmesine dayanarak üyelerin *Ü-taşıma* (A-movement) içerdiğini, böylece SEY'deki her iki eylem tarafından ifade edilen olaylar dizisinde aynı üyelerin yer aldığı yorumunu ortaya çıkaran *zincirler* (chain) oluşturduğunu önermiştir. Hem içsel hem de dışsal üyelerin eÖ1 düzeyinde birleştiğini ve özellik tanımlama nedeniyle yukarı doğru taşındığını görüşünü savunmuştur. Sonuç olarak bu görüşe göre, EÖ1 oluştuğunda herhangi bir sözlüksel girdinin eklenmesine izin vermeyeceği ve bu yüzden boş bir ulamın da olmadığını belirtmektedir.

Yukarıda ele aldığımız görüşleri göz önüne alarak SEY’de üye paylaşımıyla ilgili boş bir ulam olduğu görüşünü savunanlar, boş bir ulamın olmadığı görüşünü savunanlar ve Ü-taşıma görüşünü savunanlar olmak üzere konuyla ilgili üç farklı görüşün olduğunu söylemek mümkündür.

1.4. STEWART (2001)

Stewart (2001) öncelikle SEY ve sıralama yapılarını birbirinden ayrı yapılar olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte SEY’in altulamalarının olduğunu söylemektedir. SEY ve sıralama yapılarının birbirinden ayrı yapılar olduğunu belirten Stewart (2001) belirteç sinaması yaparak bu iki yapı arasındaki farklılığı ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda belirteçlerin SEY’de her iki eylemi de açısına alırken, sıralama yapılarında böyle bir durumun olmadığını belirtmiştir.

Stewart (2001) Edo dilinde belirteçleri iki ulam altında ele almıştır. Birincisi dildeki eylemler gibi çekimlenebilen *Ç-türü belirteçler*dir (I-type adverbs). Diğeri ise, adlarla biçimbilimsel özelliklerini paylaşan *A-türü belirteçler*dir (N-type adverbs). Bu iki belirteç türü farklı yapısal konumlara sahiptir. Bu açıdan, I-türü belirteçler olay öbeği ile (event phrase) birleşen belirteçlerdir. A-türü belirteçler ise, eylem öbeğinin sağına eklenen belirteçlerdir. Stewart (2001) I-türü belirtecini ilk eylemden önce geldiğinde SEY içinde her ki eylemi de açısına aldığını belirtmektedir. Ancak sıralama yapılarında tek bir eylemi açısına almaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(15) *Edo Dili*

a. Ozo giegie koko Adesuwa mose

Ozo hızlıca büyüt- Adesuwa güzel.ol-

‘Ozo Adesuwayı hızlıca güzel olması için yetiştirdi’

Sonuç Bildiren SEY

b. Ozo giege dunmwun ema khienne

Ozo hızlıca döv- patataes sat.ÇĞL

‘Ozo hızlıca patatesleri dövdü ve sattı’

Ardışık SEY

c. Ozo giegie gboo ivin bolo oka

Ozo hızlıca ek- H.cevizi soy- mısır

‘Ozo hızlıca hindistan cevizini ekti ve mısırı soydu’

Sıralama Yapısı

(Stewart, 2001, s. 24)

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (15a) ve (15b) bir SEY’e örnektir. Bu yapılarda *giegie* ‘hızlıca’ belirteci her iki eylemi de açısına almaktadır. Bu durumda ilk örnekte *koko* ‘büyüt-’ ve *mose* ‘güzel ol-’ eylemlerinin her ikisi de hızlı gerçekleşen eylemlerdir. Benzer şekilde (15b) örneğinde hem patatesleri dövme hem de satma olayları hızlıca gerçekleşmiştir. Ancak, (15c) bir sıralama yapısına örnektir. Tümceye baktığımızda diğer iki tümceden farkı, *gboo* ‘ek-’ ve *bolo* ‘soy-’ eylemlerinin farklı nesneleri belirtmesidir. Bu doğrultuda, SEY’deki nesne paylaşımı durumunu göz önüne alarak bu yapının bir SEY değil, sıralama yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Tümceye baktığımızda belirteç *gboo* ‘ek-’ eylemini açısına alarak *bolo* ‘soy-’ eylemini açısına almamıştır. Bu anlamda hızlıca gerçekleşen tek olay *gboo* ‘ek-’ eylemidir. Sonuç olarak Stewart’ın (2001) uyguladığı belirteç sınaması iki yapının birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Stewart (2001) bu verileri SEY’de her iki eylemi de açısına alan tek bir olay için kanıt olduğunu da belirtmiştir.

Yukarıdaki örneklere karşıt olarak Stewart (2001) Ç-türü belirteçlerin ikinci eylemden önce geldiğinde ise sonuç belirten SEY’in bozuk, ardışık SEY’in ve sıralama yapısının ise düzgün olduğunu belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örnekleri ele alalım:

(16) *Edo Dili*

a. *Ozo koko Adesuwa giegie mose

Ozo büyüt- Adesuwa hızlıca güzel.ol-

‘Ozo Adesuwayı hızlıca güzel olması için yetiştirdi’

Sonuç Bildiren SEY

b. Ozo dunmwun ema giegie khienne

Ozo döv- patataes hızlıca sat.ÇĞL

‘Ozo hızlıca patatesleri dövdü ve sattı’

Ardışık SEY

c. Ozo gboo ivin giegie bolo oka

Ozo ek- H.cevizi hızlıca soy- mısır

‘Ozo hızlıca hindistan cevizini ekti ve mısırı soydu’

Sıralama Yapısı

(Stewart, 2001, s. 36-37)

Yukarıdaki örneklerde (16a) örneği sonuç belirten SEY’dir ve belirteç ikinci eylemden önce geldiğinde tümce bozuk olmaktadır. Stewart (2001) bunun nedenini ise, sonuç bildiren SEY’de ikinci eylemin tek başına birinci eylemden farklı bir olayı ifade etmemesiyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu durumda, SEY içinde yalnızca bir olay konumu olacağını ve bir olay içinde tek bir nicelik olacağını belirtmektedir. Bu bilgileri göz önüne alarak şunu söylemek mümkündür. SEY içinde I-türü belirteç ilk eylemden önce geldiğinde hem sonuç bildiren SEY hem de ardışık SEY içinde her iki eylemi de açısına almaktadır. Çünkü burada iki eylem iki ayrı olayı belirtmekte ve tek bir olay altında birleşmektedir. Sözelimi, sonuç belirten SEY’de hem büyütme hem de güzel olma olayları arasında bir amaç-sonuç ilişkisi vardır. Yani büyütmenin amacı güzel olması içindir. Ancak bu belirteç ikinci eylemden önce geldiğinde ikinci eylem ilk eylemden farklı bir olayı belirtmeyeceği için tek bir olay olacak ve dolayısıyla bu belirteç tek bir eylemi açısına alacaktır.

A-türü belirteçler açısından ele aldığımızda ise, bu tür belirteçler Edo dilinde ikinci eylemden önce konumlanmakta, yine sonuç belirten SEY’in bozuk, ardışık SEY’in ise düzgün olmaktadır. Bu da sonuç belirten SEY’in tek bir eylem öbeğine, ardışık SEY’in ise iki eylem öbeğine sahip olduğunu göstermektedir (Stewart, 2001).

Özetle, Baker (1989), Collins (1997) ve Stewart (2001) birleştirme, üye paylaşımı konularını ele almışlardır. Birbirleri ile birleştikleri nokta SEY’de üye paylaşımının olması ile ilgilidir. Birbirlerinden ayrıldıkları nokta ise SEY’de Baker (1989) bir eylem öbeğinin başı olan iki eylemin olduğunu varsayarken, Collins (1997) bir eylem öbeğinin başı olan iki eylemin olmadığını boş bir ulamın olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte, Stewart (2001) SEY ve sıralama yapılarının birbirinden farklı yapılar olduğunu ve bu yapıların birbirinden farkını belirteç sınaması ile alarak farklı açılı ilişkilerinin bulunmasıyla göstermektedir.

1.5. HANGİ EYLEMİN BAŞ OLABİLECEĞİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

SEY üzerine yapılmış çalışmalara baktığımızda, SEY’de yer alan eylemler arasında hangi eylemin baş olabileceğine yönelik çalışmalar da yer almaktadır. Bu doğrultuda, SEY’de Sebba (1987), Seuren (1991), Law ve Veenstra (1992), Collins (1997) ilk eylemin genellikle baş olduğunu belirtmişlerdir. Bunun karşısında Li (1991), Law (1996), Matthews (2006), Paul (2008) ise Çince üzerine yaptıkları çalışmalarda Çince SEY’de ilk eylemin ya da ikinci eylemin baş olabileceğini belirtmektedirler. Bu doğrultuda, Matthews (2006) Çince SEY’de görünüş belirticisinin bulunduğu eylemin baş olduğunu belirtmektedir. Bunun içi aşağıdaki örneklere bakalım:

(17) *Çince*

a. ta na dao qie-le rou

O al bıçak kes-BİT et

‘Eti bıçakla kesti’

b. ta na-le dao qie rou

O al-BİT bıçak kes et

‘Ekmeği kesmek için bıçağı aldı’

(Li, 1991, s. 104-112)

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (17a) örneğinde görünüş ikinci eylemin üzerinde belirtilmişken, (17b) örneğinde ilk eylem üzerinde yer almaktadır. Bu doğrultuda (17a) örneğinde ikinci eylem, (17b) örneğinde ise ilk eylem baş olarak yer almaktadır.

Benzer biçimde Li (1991) ve Law (1996) Çince SEY’de baş olamayan eylemin genellikle yalın, baş olan eylemin ise görünüş belirticisi ile belirtildiğini ifade etmektedir. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(18) *Çince*

a. ta na dao qie-le rou

O al- bıçak kes-BİT et

‘O eti bıçakla kesti’

b. ta na-le dao qie rou
O al-BİT bıçak kes et
'O eti kesmek için bıçağı aldı'

(Li, 1991, s. 104-112)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (18a) örneğinde görünüş belirticisi *le* ikinci eylem üzerinde (18b) örneğinde ise ilk eylem üzerinde yer almaktadır. Li (1991) (18a) örneğinde ilk eylemin görünüş belirticisi, (18b) örneğinde ikinci eylemin görünüş belirticisi almasından dolayı bu eylemlerin baş olabileceğini belirtmektedir.

Bununla birlikte Matthews (2006) Çince ilk eylem yerine ikinci eylemin baş olduğu yapılanmaların da bulunabileceğini ifade etmektedir.

(19) *Kantonca*
lei lo di saam lai
Sen al- ÇĞL giysi gel-
'Birkaç giysi getir'

(Matthews, 2006, s. 76)

Yukarıda (19)'da yer alan örnekte 'gel-' eylemini belirten *lai* eylemi yönle ilgili bir belirtme sağlarken, hem *lo* 'al-' hem de *lai* 'gel-' eylemleri *getir-* eylemini belirtmekte ve SEY olarak yer almaktadır. Bakışsız SEY olarak ele aldığımız bu örnekte *lai* 'gel-' eylemi yönle ilgili bir belirtme sağladığı için ikincil eylem, *lo* 'al-' eylemi ise birincil eylem olarak yer almaktadır. Bakışsız SEY'de ikincil eylem yönelimsel (orientational) anlamlı bir devinim eylemidir. İkincil eylem olayın konumuna ya da yoluna işaret edebilmektedir. Bu açıdan birinci eylem *lo* 'al-' eylemi sınırlandırılmamış bir ulamdan geldiği için baş, ikinci eylem ise sınırlandırılmış bir ulamdan geldiği ve bu yönüyle yönelimsel anlamlı bir devinim eylemi olduğu için baş olmadığını belirtmektedir. Matthews'ın (2006) bu görüşünü ele alarak Çince SEY içinde baş olan birimin birincil eylem olması ve sınırlandırılmamış ulamdan gelmesi, üzerinde görünüş belirticisinin yer alması gerektiğini söylemek mümkündür. Ancak yukarıda yer alan görüşlerle birlikte Lin ve diğ. (2012) Çince SEY'de görünüşü belirten birimin hangi eylem üzerinde belirtildiğine göre baş olan eylemin değişmesiyle birlikte genellikle ikinci eylem üzerinde görünüşün daha çok belirtildiği

için ikinci eylemin baş olduğunu belirtmektedir. Bu bilgiler ışığında özellikle Çince SEY’de hangi eylemin baş olabileceği ile ilgili bir görüş birliği olmadığını söylemek mümkündür.

Ameka (2006) Ewe dilinde yer alan SEY’de ise her iki eylemin baş olabileceğini belirtmektedir. SEY içinde olumsuzluk birimlerinin eylemleri açısına alma durumuyla bunu açıklayan Ameka (2006) bu durumun her iki eylemin de tek bir yapı içinde baş olarak işlev gördüğünü öne sürmektedir.

1.6. SÖZCÜK DİZİLİMİ VE TÜRETİMİ

SEY üzerine yapılan çalışmalarda ele alınan bir diğer konu da sözcük dizilimi ile ilgilidir. Sözcük dizilimi ile ilgili çalışmalarda SEY’de eylemlerin dizilimi, eylemler arasındaki yapısal ilişkinin nasıl kurulduğu, eylemlerin ve tümce içindeki diğer üyelerin diziliminin nasıl gerçekleştiği konuları ele alınmıştır. Bu doğrultuda, Carstens (2002) ve Yang (2013) SEY’de sözcük dizilişi ile ilgili yaptıkları çalışmada eylemlerin diziliminde bir sıra olduğunu belirtmişlerdir. Bu iki çalışmanın birbirinden ayrılan yönü ise Carstens (2002) sözcük dizilimi ile ilgili *birleştirici olmayan* (nonunitary) bir yaklaşım savunurken, Yang (2013) sözcük dizilimini birleştirici bir yaklaşımla ele almaktadır.

1.6.1. Carstens (2002) ve Yang (2013)

Carstens (2002), SEY’in hem baş-ilk (head-initial) hem de baş-son (head-final) dillerde görülebileceğini belirtmektedir. Bu dillerde sözcük sıralamasında ise eylemler arasında bir k-buyurma ilişkisinin olduğunu, ilk eylemin ikinci eyleme k-buyurduğunu ve aralarında hiyerarşik bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda bir Nijer-Kongo dili olan Ijo dilini inceleyen Carstens (2002) bu dilin yüzeydeki diziliminde başın sonda olmasının baş-ilk diziliminden türediğini belirtmektedir. Bu açıdan Ijo dili sözcük diziliminde bir *aykırılık* (anomaly) olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Kayne’in (1994) gösterici-baş-tümleç diziliminin evrensel dizilim olduğu görüşünü göz önüne alan Carstens (2002), Muysken (1987) *aykırılığı* adını verdiği bu durumu SEY’de birden fazla eylemin ve içsel üyenin yer alabileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Muysken aykırılığı Kayne’in (1994) önerdiği yönlülüğünün bir değiştirgen olmadığı görüşünü desteklemektedir. Buna göre gösterici her zaman baştan önce

gelmeli baş ise tümleş konumundan önce gelmelidir. Bu açıdan Carstens'e (2002) göre bir ÖEN dili olan Sranan ve Ijo dili arasında bir dizilim farkı bulunmamaktadır. Eylemlerin aynı yerel alan içinde yükselmesi ve içsel üyelerin NE ve EN dizilimini farklılaştırdığını belirtmektedir.

Yang (2013) de Carstens (2002) gibi SEY'deki sözcük diziliminde k-buyurma ilişkisini göz önüne alarak ilk eylemin ikinci eyleme bakışsız k-buyurduğunu ve aralarında bir hiyerarşik ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu durumu göz önüne alarak Yang (2013) SEY'in türetimi için *eylemler arası bakışsız k-buyurma çözümlemesi* (Inter-VP Asymmetrical C-command Analysis) önermektedir. Bu doğrultuda hem ÖEN hem de ÖNE dizilimi olan SEY'in *sıralı simgeleştirme* (temporal iconicity) takip ettiğini tartışmaktadır. Buna göre Yang (2013) SEY'de sözcük diziliminin aşağıdaki gibi olabileceğini belirtmektedir:

- (20) a. Ö+E1+E2
- b. Ö+E1+N+E2
- c. Ö+N+E1+E2
- d. Ö+E1+E2+N2
- e. Ö+E1+N1+E2+N2
- f. Ö+N1+E1+N2+E2
- g. Ö+N2+E2+E1

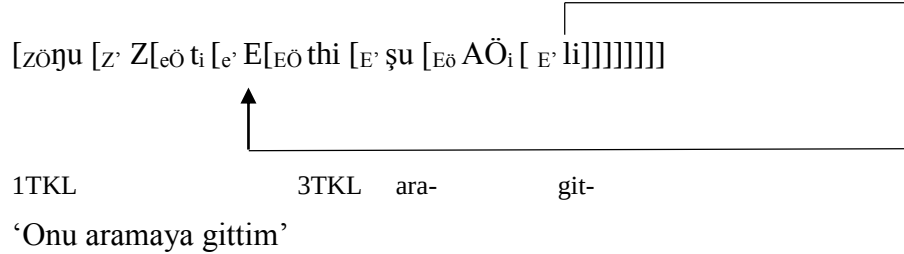
Yukarıda yer alan bu dizilimlerde, (20b,d,e) dizilimleri ÖEN dizilimine ait yapılanmayı belirtirken (20c,f,g) ÖNE dizilimine ait yapılanmayı belirtmektedir. Bu durumda her bir dizilimde E1, E2'den önce gelmekte ve E2'ye göre daha üstte bir konumda yer alarak aralarında bir bakışsız k-buyurma ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumda iki eylem arasında karşılıklı bir ilişki bulunmamaktadır. (20g)'de yer alan örnekte E1, E2'den sonra gelmekte ve yapı dilbilgisiz bir yapılanma göstermemektedir. Bu durumun nasıl olduğuna aşağıda yer verdik.

Yukarıdaki dizilime karşılık Yang (2013) aşağıda yer alan dizilimlerin dilbilgisiz olduğunu belirtmektedir:

- (21) a. *Ö+E2+E1+N1
 b. *Ö+N2+E1+E2
 c. *Ö+E2+E1+N2
 d. *Ö+E1+N1+N2+E2
 e. *Ö+E2+E1+N1+N2
 f. *Ö+N2+E1+O1+E2
 g. *Ö+N2+N1+E1+E2
 h. *Ö+N2+N1+E2+E1

Yukarıda (21)'deki örneklerde olduğu gibi ikinci eylemin ilk eylemden ve ikinci nesnenin ilk nesneden önce geldiği yapılanmalarda birinci ve ikinci eylem arasında sıralı simgeleştirme bozulduğu için bu yapılanmalar dilbilgisidir. Ancak bununla birlikte ikinci eylemin ilk eylemden önce geldiği yapılanmalar da bulunmaktadır. Bu durumun nasıl olduğunu aşağıdaki örnek üzerinden değerlendirelim:

- (22) *Çince*
 [zõŋu [z' Z[eõ tı [e' E[Eõ thi [E' şu [Eõ Aõ [E' li]]]]]]]
 1TKL 3TKL ara- git-
 'Onu aramaya gittim'

(Yang, 2013, s. 129)

Yukarıda (22)'de yer alan örneği ele aldığımızda *li* git- eylemi ikinci eylem konumundadır ancak ilk eylem olarak yorumlanmaktadır. Yang (2013) bu durumu eğer N1 konumu boş ise nesnenin bu konuma yükseldiğini ve daha sonra E2'nin yükseldiğini belirtmektedir. Bu yüzden dizilimin Ö N2 E2 E1 olduğunu, yüzey yapıda böyle olsa bile derin yapıda bu dizilimin Ö E1 N1 N2 E2 ile açıklamaktadır. Bununla birlikte yukarıdaki örnekte olduğu gibi eğer N1 konumu boş ise E2 E1'den önce gelebilir. Bu durumda E1'in geçişli bir eylem olmaması gerekir ki N1 konumu boş

olsun ve E2 buraya yükselebsin. Bu durumda dizilim yüzey yapıda E2 E1 olsa bile derin yapıda E1 E2 olduğu için yine sıralı simgeleştirmeye uymaktadır.

1.7. BELİRLİ BİR DİL ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

SEY'in sözcük dizilimi ve türetimi üzerine yapılan çalışmaların yanında alanyazına baktığımızda SEY ile ilgili en fazla çalışma belirli bir dil üzerinde SEY'in betimlemeli olarak ele alınmasını içermektedir. Bu doğrultuda Korece, Çince, Japonca, Thai dili, Koro dili, Avatime gibi farklı dillerde SEY ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların SEY'i nasıl ele aldığına ve hangi açılardan incelediğine aşağıda yerdik.

Wang (2007) çalışmada Çince hangi yapıların SEY olarak ele alınabileceğini Chang'in (1990) göz önüne aldığı iki etmene dayandırarak ele almıştır. Bunlar *zamansal dizim* (temporal sequence) ve üye paylaşımıdır. Bu noktada Wang (2007) bu iki durumu karşılayan yapıların SEY oluşturabildiğini belirtmiştir. Bu iki durumla birlikte SEY'e yönelik Baker'in (1989) tanımını göz önüne almıştır. Baker (1989) ise SEY'i, tek bir tümce gibi görünen bir eylem dizisi olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, tüm eylemler için tek bir zaman, görünüş belirticisi bulunmaktadır. Eylemler tek bir özneye sahiptir ve üyelerini paylaşmaktadırlar.

Bu doğrultuda Li ve Thompson'ın (1981) SEY arasındaki yapısal ve anlamsal ilişkileri göz önüne alarak beş türe ayırmasını ele almıştır. Wang (2007), Li ve Thompson'ın (1981) ayırdığı bu beş tür içinden hangilerinin Çince *olağan* (canonical) SEY olduğunu incelemiştir. Bu beş tür içinde yalnızca ilk tür olan iki ya da daha fazla ayrı olay içinde *amaç* (purpose) belirten yapıların SEY olarak davrandığını belirtmiştir. Amaç belirten yapılanmalar içinde ikinci eyleme ulaşmak için ilk eylemin gerçekleşmesi gerektiğini ve üyelerinin paylaşıldığını, diğer türlerde ise üye paylaşımı olmadığı gibi sözcük diziliminde yapı içinde eylemlerin yer değiştirebileceğini ve böylece yorumun da değişmesinden dolayı bu yapıların SEY olmadığını belirtmiştir (Wang, 2007).

Wang (2007) ve Chang (1990) ile benzer biçimde Tai (1985) Çince sözcük dizilimi üzerine yaptığı çalışmada Çince SEY'de bir *zamansal sıra* (temporal order) olduğunu ve iki sözdizimsel birimin sırasına zamansal düzenin hâkim olduğunu

belirtmektedir. Bu anlamda eylem öbeklerinin bu zamansal düzeni takip etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Çince üzerine yapılan bir diğer çalışmada Tao (2009) karmaşık bir yüklem olarak SEY’i ele almıştır. Tao (2009) çalışmada sözdizim ve anlambilim arakesitini inceleyerek karmaşık yüklemelerin iç yapısına odaklanmaktadır. Çalışma Çince SEY’in belirsiz bir sınıra sahip karmaşık yüklem yapısı olduğunu, bazı Çince SEY’in karmaşık bir tümceden tek bir tümceye doğru geliştiğini ve artzamanlı değişimin SEY açısından ayırt edici bir özellik gösterdiğini ve eşzamanlı incelemelerin artzamanlı incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Hideaki (2010) Japonca SEY’in dilbilgisel özellikleri üzerinde durarak Japonca SEY’i kodladığı olaylar arasındaki anlamsal ilişkileri ele almıştır. Hideaki (2010) Japonca SEY’in sıralama ve yan tümceleme yapılarından farklı yapılar olduğunu belirtmiştir. SEY’in tek tümceli yapılar olmasına karşın, sıralama ve yan tümceleme yapılarının iki tümceli yapılar olduğunu belirten Hideaki (2010) bu yapılar arasındaki farkı göstermek için bazı sınamalar uygulamıştır. Bu sınamalardan bir tanesi olumsuzluk birimi sınamasıdır. Buna göre Japonca SEY’de olumsuzluk birimi ikinci eylem üzerinde yer alarak her iki eylemi de açısına alırken, sıralama ve yan tümceleme yapılarında hangi eylemi açısına alıyorsa o eylemi olumsuz yaptığı, diğer eylemi açısına almadığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte Japonca SEY’de tek bir zaman belirticisi varken, sıralama ve yan tümceleme yapılarında her iki eylemde de zaman belirticisinin yer aldığını belirtmiştir. Japonca SEY’de tek bir özne ve paylaşılan tek bir nesne varken, sıralama ve yan tümceleme yapılarında iki farklı özne ve nesne yer alabilmektedir.

Hideaki’nin (2010) çalışmasında ele aldığı bir başka konu da Japonca SEY arasındaki anlamsal ilişkiler ile ilgilidir. Bu doğrultuda sıralama ve yan tümceleme yapılarını karşılaştırmıştır. SEY olarak birbirini izleyen ve eşzamanlı SEY’i ele almıştır. Birbirini izleyen SEY’de ilk eylemin ikinci eylemden önce gerçekleştiğini ve ilk eylemin ikinci eylemin gerçekleşmesini sağladığını belirtmektedir. Bu durumu bir örnek üzerinden ele alalım:

(23) Japonca

John-wa ine-wo kar-i tor-tta
John-YAL pirinç-BELİRT biç- hasat et-
'John pirinci biçti (sonra) hasat etti'

(Hideaki, 2010, s. 40)

Yukarıda (33)'te yer alan örnekte pirincin hasat edilmesi için önce biçilmesi gerekmektedir. Bu anlamda ilk eylem ikinci eylemden önce gelmekte ve ilk eylem ikinci eylemin oluşmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda Muysken (1988) ve Lee (1993) eylemler arasında bir *zamansal dizilim kısıtı* (temporal iconicity constraint) olduğunu belirtmektedir. Buna göre bir SEY'de eylemler sıralıysa eylemlerin yüzeydeki sıralaması olayların zamansal sırasını yansıtmalıdır. Bu durum sıralama yapılarında da görülse bile, sıralama yapılarında olaylar SEY'de olduğu gibi birbiriyle ilişkili değildir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(24) Korece

John-wa tabe-te utau-tta
John-YAL ye-BAĞL şarkı söyle-GEÇ
'John yedi ve şarkı söyledi'

(Hideaki, 2010, s. 41)

Yukarıda (24)'te yer alan örnekte *tabe ye-* eylemi ve *utau şarkı söyle-* eylemi arasında SEY'de olduğu gibi bir ilişki bulunmamaktadır. Ayrıca iki eylem arasında *te* ve gibi bir bağlaç bulunmakta ve iki eylemi birbirine bağlamaktadır.

Son olarak Japonca SEY'in yapısal çözümlemesini ele alan Hideaki (2010) yapı içinde bulunan iki eylemden hangisinin baş olabileceği üzerinde durmuştur. Bu açıdan Hideaki (2010) *en yakınlık* (minimality) ile Z'ye yakın sesbilimsel özelliği olan eylemin Z'ye çekilerek daha sonra bu eylem üzerinde zamanın gerçekleştirileceğini belirtmiştir. Sonuç olarak, Japonca SEY'de E2'nin baş olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. Birbirini izleyen SEY'de ilk eylemin ana eylem ikinci eylemin ise yardımcı eylem olduğunu belirtmiş ve bunu belirteçle sınamıştır. Bunun sonucunda eğer ilk eylem ana eylemse belirtecin de bu eylemi nitelemesi gerektiğini belirtmiştir.

Eşzamanlı SEY’de ise durumun farklı olduğunu ikinci eylemin ana eylem ilk eylemin yardımcı eylem olduğunu belirtmiştir.

Hideaki’nin (2010) yaptığı çalışma önceki çalışmalarda SEY ile ilgili söz edilen konuların Japoncada yer aldığına bir kanıt oluşturur niteliktedir. Bu doğrultuda, Baker (1989), Collins (1997) ve Aikhenvald’in (2006) belirttiği biçimde SEY’i sıralama yapılarından ayırmak için tek bir zaman belirticisi ve olumsuzluk biriminin yer aldığını, bu birimlerin tüm yapıyı açısına aldığı görüşü Japoncada da kanıtlanmıştır. Bununla birlikte Tai (1985), Chang (1990) ve Yang (2013) belirttiği eylemler arasında bir sıralı simgeleştirme olduğunu Japonca üzerinde de göstermiştir. Son olarak Japonca SEY’de hangi eylemin baş olabileceği ile ilgili veriler sunan Hideaki (2010) çalışmasının SEY ile ilgili önceki çalışmalarda söz edilen konularla koşutluk sağladığını söylemek mümkündür. Bu da SEY’in belirtilen önceki çalışmalarda belirtilen özellikler ve sınamalar doğrultusunda diğer dillerde de test edilebileceğini gösterir niteliktedir.

Major (2014) *İbibio* dilindeki SEY’e yönelik yaptığı çalışmada *İbibio* dilindeki SEY’in sözdizimsel ve anlamsal özelliklerini incelemiştir. Sözdizimsel olarak SEY’i sıralama yapılarından ayırmak için bu yapıları Hiraiwa ve Bodomo’da (2008) yer alan sınamalarla test etmiştir. Bu sınamalar tek zaman belirticisi, adıl/boş ulam, tek olumsuzlama ve çıkarma sınaması olmak üzere dört sınamadan oluşmaktadır. Bu sınamaları kullanarak SEY ve sıralama yapılarının birbirinden farklı yapılar olduğunu belirtmiştir. Bu sınamalarla ilgili detaylı bilgiye ilerleyen bölümlerde yer verdik. Anlamsal olarak ise Aikhenvald (2006) ele aldığı biçimiyle bakışumlu ve bakışumsuz SEY’i göz önüne alarak *İbibio* dilindeki SEY’in bu iki anlamsal ulam açısından nasıl yapılandığını ele almıştır. *İbibio* dilindeki SEY’in her iki ulama yönelik yapılar oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak hem sözdizimsel hem de anlamsal olarak *İbibio* dilindeki SEY’in alanyazındaki tanımlamalara ve genel özelliklere uyduğu sonucuna ulaşmıştır.

Defina (2016) yaptığı çalışmada SEY’in tek olayı tanımlayıp tanımlamadığı üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda Niger Kongo dillerinden biri olan *Avatime* dili üzerine çalışmıştır. Çalışmada *Avatime* dilinde konuşma ile birlikte üretilen hareketlerin tek bir olayı belirtip belirtmediği üzerinde durmuştur. Çalışma sonucunda Defina (2016) bir yapıda tüm eylemlerle örtüşen tek bir hareket üretilirse bu durumda

eylemlerin kavramsal iletideki tek bir olayı gösterdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, yapı içinde farklı eylemlerle örtüşen ayrı hareketler varsa eylemlerin kavramsal iletideki farklı olayları belirttiğini ortaya çıkarmıştır. SEY'in tek bir olayı belirttiği görüşünden yola çıkarak SEY'in sıklıkla tek bir hareketle meydana geldiğini birden fazla hareketle meydana gelmediğini ve birden fazla hareketle meydana gelen eylemlerin çoklu olayı ifade ettiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, tek bir hareketin iki eylemi de belirtmek için kullanıldığını ve bu durumun da SEY'in tek bir olayı belirttiği görüşünü desteklediğini ifade etmiştir. Bu çalışmanın en önemli noktası SEY'in tek bir olayı belirtmesi görüşünden hareketle konuşma ile bağlantılı olarak üretilen el hareketlerinin de tek bir hareketi içermesidir. Bu durum dillerde konuşma ile bağlantılı olarak kullanılan el hareketleri dilde kullanılan yapı ile koştur olabileceğini sezdirmektedir.

1.8. SEY ÇALIŞMALARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Yukarıdaki çalışmalarla belirli bir dil üzerine yapılan çalışmalarda SEY'in o dilde yapısal ve anlamsal olarak nasıl oluştuğu üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni ise bir dilde SEY ile ilgili yapılacak olan bir çalışmada öncelikle o dilde bu yapıların olup olmadığının belirlenmesi ve bu yapıların betimlenmesi gerektiğidir. Bu yüzden son dönemde yapılan çalışmalarda daha çok bir dilde yer alan SEY'in yapısal ve anlamsal özellikleri üzerine çalışmalar yapıldığını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Aikhenvald ve Dixon (2006) SEY'in farklı dillerdeki görünümünü tipolojik olarak ele almışlardır. Bu doğrultuda öncelikle Aikhenvald (2006) SEY'i tipolojik açıdan ele alarak bu yapıların ne olduğu, bu yapıların genel özellikleri ile yapısal ve anlamsal özellikleriyle birlikte SEY'in türlerini ele almıştır. Bu doğrultuda Aikhenvald'in (2006) görüşlerini takip ederek Matthews (2006) *Çince*, Hellwig (2006) *Goemai* dili, Hatz (2006) *Kwe* dili, Amea (2006) *Ewe* dili, Solnit (2006) *Doğu Kayah Li* dili, Diller (2006) *Thai* dili, Aikhenvald (2006) *Tariana* dili, Ingram (2006) *Dumo* dili, François (2006) *Mwotlap* dili, (2006), Tetun Dili, Lichtenberk (2006) *Toqabaqita* dili, Zavala (2006) *Olutec* dili, Reuse (2006) *Lakota* dilinde yer alan SEY'i ve bu yapıların sözdizimsel ve anlamsal özelliklerini ele almışlardır. Aikhenvald ve Dixon (2006) içinde yer alan bu çalışmalar SEY'e farklı dillerden örnekler sunması açısından oldukça önemlidir.

Yukarıdaki çalışmalarla birlikte SEY ile ilgili Ezenwafor (2019) Etulo dilinde SEY'in yapısal ve anlamsal özelliklerini Aikhenvald'da (2006) yer alan ölçütleri kullanarak, Sultan (2011) Shabaki dilinde yer alan SEY'in yapısal ve anlamsal özelliklerini ele alarak bu dilde yer alan SEY'in türlerini incelemiştir. Benzer biçimde Caesar (2016) Dangme dilinde SEY'in yapısal ve anlamsal özelliklerini Rol ve Gönderim Dilbilgisi çerçevesinde inceleyerek bu dilde SEY'de yer alan hangi türlerin olduğunu incelemiştir. Bununla birlikte metin içinde ele aldığımız SEY'in özelliklerinin Dangme dilindeki SEY ile de uyumlu olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Lovestrand (2018) Barayin dilinde SEY'in yapısal ve anlamsal özellikleri ile türlerini tipolojik ve Sözlük-İşlevsel Dilbilgisi açısından incelemiştir. Benzer biçimde Nyampong (2015) Krio ve Akan dilinde yer alan SEY'i karşılaştırmalı olarak Sözlük-İşlevsel Dilbilgisi açısından incelemiştir. SEY'in türlerini ele alan Ross ve Lovestrand (2018) ise SEY'in türlerini ulamlaştırarak bunların dünya dillerindeki dağılımını incelemişlerdir. Bununla birlikte Lovestrand (2021) SEY ile ilgili yaptığı son çalışmada SEY'in sözdizimsel ve anlamsal özelliklerini ele almıştır. Bununla birlikte üretici ve karşılaştırmalı sözdizim içerisinde SEY'in nasıl ele alındığını alanyazındaki yazarların yaptığı çalışmalar üzerinden incelemiştir.

Muysken ve Veenstra (2006) Saramaccan dilinde ele aldıkları SEY'de bu yapıların türlerini, sıralama ve yan tümceleme yapılarından farkını, üye paylaşımı ve sözcük dizilimini içeren yapısal konuları ele almışlardır. Bir sonraki çalışmalarında ise Veenstra ve Muysken (2017) Saramaccan dilinde SEY'in sözlüksel ve sözdizimsel özelliklerin nasıl etkileşime girdiğini ele almışlardır. Bu doğrultuda Saramaccan dilindeki SEY'de görülen dilbilgisel ilişkileri incelemişlerdir.

SEY ile ilgili dikkat çeken çalışmalardan biri de Couvee ve Pfau'nun (2018) Hollanda işaret dili üzerine yapmış oldukları çalışmadır. Bu çalışmada Couvee ve Pfau (2018), Boss (1996/2016) Hollanda işaret dili üzerine yaptığı çalışmayı göz önüne alarak karşılaştırmalı bir çalışma yapmışlardır. Couvee ve Pfau (2018), yaptıkları çalışmada Hollanda işaret dilinde SEY'in görünümünü Aikhenvald (2006) ve Haspelmath'ta (2016) yer alan beş özelliği (bağımsız eylemler, tek tümceli yapılar, bağlayıcı birimin olmaması, üye paylaşımı ve yapı) göz önüne alarak incelemiştir. Hollanda İşaret dili bütüncesi üzerinden 41 tek tümceli yapıyı inceleyen Couvee ve Pfau (2018) araştırma sonucunda Hollanda işaret dilinde SEY'in Aikhenvald (2006)

ve Haspelmath'ta (2016) yer alan özelliklere uyduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Hollanda işaret dilinde oluşan SEY'in daha çok *git-*, *ver-*, *al-* ve *ara-* eylemlerinin başka bir sözlüksel eylemle bir araya gelmesiyle oluştuğu, *git-* eyleminin gelecek zaman belirticisi, *ver-* eylemin ise hafif eylem işlevinde kullanıldığı ortaya çıkarmıştır. Alanyazına SEY'in işaret dilindeki görünümüne yönelik çok az çalışma yer almaktadır (Supalla, 1990; Bos, 1996/2016; Costello, 2016; Benedicto ve diğ, 2008; Couvee ve Pfau, 2018). Bu durum SEY'in işaret dilinde araştırılması gereken bir konu olduğunu düşündürmektedir.

Yukarıda belirli bir dil üzerinde SEY'in görünümünü ele aldığımız çalışmaların ortak noktası SEY'in sıralama ve yan tümceleme yapılarından farklı yapılar olduğu ve bu durumun da çeşitli testlerle sınanabilir olması ile ilgilidir. Ayrıca yapılan çalışmalarda SEY'in yapısal ve anlamsal özellikleri ortaya çıkarılarak SEY'in görünümü üzerine ortak görüşler söz konusudur. SEY'de nesne paylaşımı, eylemler arasındaki hiyerarşik ilişki, sözcük dizilimi, hangi eylemin baş olduğu konuları bu görüşler arasında yer almaktadır.

1.9. TÜRKÇE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkçe SEY üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda çalışmaların oldukça az olduğunu ve farklı konulara odaklandıklarını görmekteyiz. Aşağıda alanyazında yer alan Türkçe SEY ile ilgili çalışmalara ve bu çalışmaların hangi konuları ele aldığına yer verdik.

1.9.1. Aksan ve Aksan (2005)

Türkçe üzerine SEY ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda Aksan ve Aksan (2005) yaptıkları çalışmada bileşik eylemler ve SEY'in görünüş özelliklerini ele almışlardır. Bu doğrultuda Türkçede betimleme eylemleri olarak ele alınan *ver-*, *dur-*, *git-*, *kal-* eylemleri ve bu eylemlerle birlikte oluşturulan temel eylemin kılınış ulamına göre zamansal olarak farklı iç aşamaları vurguladıkları ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte çalışmalarında SEY'i de ele alan Aksan ve Aksan (2005) kılınış ulamı göz önüne alındığında bileşik eylemlerin ve SEY'in melez eylemlerde yer alan kılınış belirsizliği durumunu ortadan kaldırdığını tartışarak ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.

Melez eylem yapılarının kılınış belirsizliği oluşturduğunu belirten Aksan ve Aksan (2005) bu eylemlerin edim ve tamamlama eylemleri biçiminde yorumlanabildiğini belirtmektedir. Aşamalı konu yüklem (ye-, yaz-, yık-), durum değişikliği belirten eylemler (soğu-), ve bazı devinim (yüksel-) eylemlerini kılınış açısından melez olarak ele almışlardır. Bunun için ye- eylemi üzerinden verdikleri örneği aşağıda ele alalım:

(25) a. Deniz (bir) elmayı on dakikada yedi. Tamamlama

b. Deniz on dakika boyunca elma yedi. Edim

(Aksan ve Aksan, 2005, s. 403)

Yukarıdaki örnekte ye- eylemi nesnesi üzerindeki aşamalı durumu anlatan bir aşamalı konu yüklemidir. Ancak bu eylem (25a) örneğinde olduğu gibi belirtme durumu almış bir AÖ'yü nesne olarak seçtiğinde tamamlama, (25b) örneğinde olduğu gibi belirtme durumu almamış bir AÖ seçtiğinde ise sınırsız sayıda bir iç aşamayı belirtmektedir (Aksan ve Aksan, 2005).

Kılınış açısından melez olarak ele alınan bu yapıların SEY'de ise melez olma durumlarını kaybettiklerini belirten Aksan ve Aksan (2005) yukarıdaki örnekte yer alan ye- eyleminin sadece tamamlama okuması verdiğini belirtmektedir.

(26) a. Tuna elmayı on dakikada yedi. (Tamamlama)

b. Tuna elmayı on dakika boyunca yedi. (Edim)

c. Tuna elmayı *on dakika boyunca / on dakikada yedi yuttu.

(Aksan ve Aksan, 2005, s. 411)

Yukarıda (26)'da yer alan örneğe baktığımızda kılınış açısından melez bir görünüş gösteren ye- eylemi (26a) örneğinde hem tamamlama (26b) örneğinde hem de bir edim olarak yorumlanabilmektedir. Ancak (26c) örneğinde olduğu gibi SEY içinde aynı

eylem ele alındığında yalnızca tamamlanmış bir eylemi belirtmektedir. Bu da SEY'in kılınış belirsizliğini ortadan kaldırdığını göstermektedir.

1.9.2. Hirik (2019)

Hirik (2019) ise Türkçede SEY'i artzamanlı ve eşzamanlı olarak ele almış ve bu yapıların özelliklerinin belirlenmesi üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda alanyazında SEY'e yönelik ele alınan özellikler ve bu özelliklerin Türkçeye nasıl yansıdığını ele almıştır.

Çalışmada SEY'de tek bir olayı içeren birden fazla eylemin bulunması, SEY'de herhangi bir bağlayıcı birimin olmaması, tek bir eylemin içinde birden fazla hareketin olması ya da birden fazla eylemde tek bir hareketin olması, SEY'de bakışumlu ve bakışumsuz olmak üzere temelde iki türün bulunması, SEY'in tek tümceli yapılar olması ve SEY'de eylemlerin bitişik ya da birbirinden ayrı bulunabilmesi özelliklerinin Türkçede de görülebildiğini verdiği örneklerle açıklamıştır. Son olarak çeşitli dönem metinlerinden artzamanlı ve eşzamanlı örnekler vererek Türkçede en eski dönemlerden günümüze kadar SEY'in bulunduğunu göstermiştir.

Hirik (2019) yaptığı çalışma alanyazında araştırmacıların SEY'e yönelik ortaya koyduğu genel özelliklerin Türkçede de görüldüğünü açıklaması açısından yarar sağlamaktadır. Ancak Hirik (2019) SEY olarak ele aldığı bazı örneklerde Türkçede birleşik eylemlerin bir kısmını SEY olarak kabul etmektedir. Ancak birleşik eylemlerin bir kısmının SEY oluşturup oluşturmadığına yönelik çalışmada verilen bilgilerin sınanması gerekmektedir. Bunun sonucunda bu konuyla ilgili bir sonuca ulaşmak mümkündür. Ayrıca böyle bir durum Türkçede söz konusuysa yukarıda SEY'e yönelik yapılan ilk çalışmalarda bu yapıları birleşik ya da birleşim yapıları olarak ele alan çalışmalar da desteklenmiş olacaktır.

1.9.3. Demir (2020)

Demir (2020) ise Türkçe çift eylemli yapılarda anlam belirsizliği ve belirsizlikten kaçınma biçiminde SEY'i ele almıştır. Çift eylemli yapılarda eşdizimli olarak yan yana gelen eylemlerin tek bir eylemi ya da iki farklı eylemi belirtmesi arasındaki belirsizliği parçalarüstü sesbirimlerle ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir. Bu durumu Türkçe ve Alanya ağzından verdiği örneklerle tartışan Demir

(2020) çalışma sonunda çift eylemli yapılarda yan yana gelen eylemler iki farklı eylemi belirtiyorsa her iki eylemin de son sesleminin vurgu aldığını, tek bir eylemi belirtiyorsa işlevsel eylem üzerinde vurgunun kalktığını, ana eylem üzerinde de ilk seslemde vurgu olduğunu belirtmektedir. Bu durumu Demir'in (2020) verdiği bir örnekle açıklayalım:

- (27) a. Unuttum gittim (Unuttum ve gittim)
b. Unuttum gittim (Tamamen unuttum)
c. Kaldırır verir (Kaldırır ve verir)
d. Kaldırır verir (Beklenmedik bir biçimde verir)

(Demir, 2020, s. 29)

Yukarıda (27)'de yer alan örneklerde Demir (2020) (27a) örneğinde olduğu gibi eğer işlevsel eylem *git-* ana eylemden sonra geliyorsa ve *unuttum gittim* eylem dizisi iki farklı eylemi belirtiyorsa hem ana eylem *unut-* hem de işlevsel eylemin *git-* son seslemlerinin vurgu aldığını, (27b)'deki gibi eğer tek bir eylemi belirtiyorsa ana eylemin ilk sesleminin vurgu aldığını ve işlevsel eylem üzerindeki vurgunun ortadan kalktığını belirtmektedir. (27c) örneğinde olduğu gibi eğer işlevsel eylem *kaldır-* ana eylemden *ver-* önce geliyor ve iki farklı eylemi belirtiyorsa vurgu son seslemde, eğer (27d)'deki gibi tek bir eylemi belirtiyorsa vurgu ilk sesleme gelir. Ana eylemde *ver-* ise vurgu her iki durumda da son seslemde kalır. Demir (2020) yaptığı bu çalışmada vurgu ile anlam belirsizliğinin ortadan kaldırılabilceğini ele almıştır.

1.9.4. Duran (2010)

Duran (2010) Türkçe SEY üzerine yaptığı çalışmada Türkçede yer alan SEY'in yapısal ve anlamsal özellikleri üzerinde durarak SEY'in Türkçedeki görünümünü ele almıştır. Bununla birlikte SEY'in sıralama ve yan tümceleme yapılarından farklılıklarını incelemiştir. SEY'i Aikhenvald'in (2006) sunduğu tipolojik çerçeveden ele alan Duran (2010) *Türk Ulusal Derlemi*ni (Turkish National Corpus) veritabanı olarak kullanmıştır. Çalışma sonucunda Türkçede *-Ip+eylem* ve *-ArAk* ile oluşan ve *uçup git-*, *gelip geç-*, *silip süpür-* gibi yapıların sözlükselleşmesi ve

aralarında bir bağlayıcı birim olmadan aynı özneye sahip olmasından dolayı SEY olarak ele almıştır. Bununla birlikte Türkçede -(y)Iver, -(y)Adur,-(y)Ayaz,-(y)Adur, -(y)Akal ile oluşturulan birleşik eylemlerin aynı özneye sahip olması, aralarında herhangi bir bağlayıcı birim olamaması ve ilk eylemin ana eylem ikinci eylemin ise ilk eylem tarafından belirtilen zaman-görünüş-kip özelliklerini belirtmesinden dolayı SEY olarak ele almıştır.

Duran (2010) Türkçede bulunan SEY'in durum SEY, yönelimli SEY, sonuç belirten SEY gibi farklı alt türlerinin olduğunu belirtmiştir. Son olarak, Türkçenin çekimli bir dil olması ve biçimbilimsel çekim özelliklerinin fazla olmasından dolayı SEY'in Türkçede çok fazla üretken olmasa da Türkçede serileştirme olduğunu ifade etmektedir.

Yukarıda Türkçe üzerine yapılan çalışmaları ele aldığımızda bu konuda çok az çalışmanın olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca yazarların üzerinde durduğu Türkçede ortaçlı yapıların ve birleşik eylemlerin SEY olup olamayacağı hem yapılan çalışmaların az olması ve daha fazla somut veriye ihtiyaç olması açısından tartışmaya açık bir konudur. Bununla birlikte yazarların Türkçede SEY olarak ele aldıkları yapıların alanyazında belirtilen SEY tanımı ve genel özellikleri açısından ortak özellikler göstermesi Türkçede de SEY'in var olduğunu gösterir niteliktedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SERİ EYLEM YAPILARI

2.1. SERİ EYLEM YAPILARI

SEY ile ilgili çalışmalarda, SEY kavramına ilişkin birbirinden farklı tanımlamalar bulunur (bkz.Aikhenvald, 2006; Baker, 1989; Collins, 1997; Durie, 1997; Foley, 2010; Stewart, 2001). Tanımlar yazarların bakış açılarına göre birbirinden farklılaşsa da temelde SEY'in sergiledikleri ortak özellikler üzerinde durulduğunu görmek mümkündür. Biz de öncelikle SEY'in ne olduğunu, nasıl tanımlandığını alanyazındaki tanımlar çerçevesinde ele alarak, SEY olarak ele alınan bir yapının sergilediği genel özellikler üzerinde durup dünya dillerinden örnekler sunacağız. Bu doğrultuda, öncelikle alanyazında yapılan çalışmalar göz önüne alınarak SEY'in ne olduğuna yer verdik.

SEY, Aikhenvald'a (2006, s. 1) göre, açık bir sıralama, yan tümceleme belirticisi ya da sözdizimsel bağımlılık belirticisi olmadan tek bir yüklem olarak hareket eden eylem dizisidir. Bu açıdan, SEY'in tek bir yüklem gibi hareket eden eylem dizisi olduğunu söylemek mümkündür. SEY'in daha çok *kırma anadillerde* (creole languages) görüldüğünü belirten Aikhenvald (2006), bu yapıların Batı Afrika, Güneydoğu ve Doğu Asya, Amazon, Okyanusya, Yeni Gine dilleri gibi çeşitli dillerde de kaydedildiğini belirtmektedir.

SEY farklı biçimlerde oluşabilmektedir. Bu anlamda, SEY'de en az iki eylem bir araya gelerek tek bir olayı belirtebileceği gibi, tek bir eylem birden fazla olayı da belirtebilmektedir (Aikhenvald, 2006). Bu durumun nasıl gerçekleştiğini aşağıdaki örnekler üzerinde görelim:

(28) *Yorubaca*

a. O mu iwe wa
 O al- kitap gel
 'O kitabı getirdi'

(Bamgboşe, 1974, s.17)

Igbo

b. Ó ti - wà - rà étéré à
O vur-kır.aç. ZAM tabak BEL.
'O tabağı parçaladı'

(Lord, 1975, s. 27)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (28a) örneğinde iki eylem *mu* 'al-', *wa* 'gel-' bir araya gelerek tek bir olayı belirtirken, (28b) örneğinde tek bir eylem *ti-wa-ra* birden fazla olayı belirtmektedir. Dolayısıyla, yukarıda yer alan (28a-b) örnekleri SEY'e örnektir. Bu da, SEY'de en az iki eylemin bir araya gelerek tek bir olayı belirtebileceği gibi, tek bir eylemin birden fazla olayı da belirtebileceğini göstermektedir.

Ayrıca, yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (28a)'da yer alan örnekte 'al-' eylemini belirten *mu* ve 'gel-' eylemini belirten *wa* bir araya gelerek *getir-* eylemini belirtmesi açısından yeni bir anlam kurgular. (28b) örneğinde ise, 'vur-' eylemini belirten *ti*, 'kır-' ve 'aç' eylemini belirten *wa-ra* eylemleri ise kendi anlamsal içeriklerini koruyarak 'parçala-' eylemini kurgulamıştır.

Ross ve diğ. (2015) SEY'i, iki ya da daha fazla yanyana eylemin olduğu, herhangi bir bağlayıcı bir birimin olmadığı, tek bir tümce içinde tek bir olay belirten, kip, görünüş, zaman, olumsuzluk birimlerini ve özne, nesne gibi üyelerini paylaşan yapılar olarak tanımlamaktadır. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(29) *Dagaare*

Ò dà sé lá néné òò
3TKL GEÇ kızart- OD. et ye-
'Eti kızarttı ve yedi.'

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 243)

Yukarıda (29)'da yer alan örnekte, 'kızart-' eylemini belirten *sé* ve 'ye-' eylemini belirten *òò* olmak üzere iki eylem bulunmaktadır. Tümceye baktığımızda her iki eylem de aynı özneyi (Ò) ve nesneyi (néné) paylaşmakta ve aralarında herhangi bir bağlayıcı birim bulunmamaktadır. Bununla birlikte, her iki eylem de geçmiş zamanı belirten 'dà' birimini paylaşmaktadır.

Haspelmath (2016) ise SEY'i birden fazla bağımsız eylemden oluşan ve onları birbirine bağlayan hiçbir öge içermeyen, eylemler arasında yüklem-üye ilişkisi

olmayan tek tümceli bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma yönelik aşağıdaki örneğe bakalım:

(30) *Yoruba*

a. O mu iwe wa
O al- kitap gel
'O kitabı getirdi'

(Bamgboşe, 1974, s.17)

(30)'da yer alan örnekte 'al-' eylemini belirten *mu* ve 'gel-' eylemini belirten *wa* aralarında herhangi bir bağlayıcı öge içermeyen ve iki bağımsız eylem olarak bir SEY oluşturmaktadır.

Collins'e (1997) göre SEY, herhangi bir açık sıralama ya da yan tümceleme belirticisi ile ayrılmayan tek bir özne ve zaman değerine sahip birbirini takip eden bir dizi eylemden ve varsa tümleçten oluşan yapıdır. Aşağıdaki örnekte bu durumu görmek mümkündür:

(31) *Dagaare*

ñ dà à dí lá kápàlá
1TKL GEÇ gel- ye- OD. fufu
'Ben geldim ve fufu yedim'

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 807)

Yukarıda (31)'de yer alan örnekte herhangi bir açık sıralama ya da yan tümceleme belirticisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, her iki eylem de tek bir özne (ñ) ve zaman (dà) belirticisi olarak bir SEY oluşturmuştur.

Baker (1989) ise SEY'i, tek bir tümce gibi görünen bir eylem dizisi olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, tüm eylemler için tek bir zaman, görünüş belirticisi bulunmaktadır. Eylemler tek bir özneye sahiptir ve üyelerini paylaşmaktadırlar. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(32) *Dagaare*

o	da	zo	wa-ε	la
3TKL	GEÇ	koş-	gel-BİT	ETT
'O buraya koşturdu'				

(Bodomo, 1997, s. 83)

(32)'de yer alan örnekte tümcede tek bir zaman ve görünüş belirticisi bulunmaktadır. Geçmiş zamanı belirten 'da' ve bitmişlik görünüşü belirten '-ε' yapıda bir kez yer almaktadır. Bununla birlikte, her iki eylem de aynı özneye sahiptir.

Bowern (2008) ise SEY'e yönelik yaptığı tanımda Aikhenvald'a (2006) benzer bir tanım yaparak, SEY'in tek bir ezgi altında iki ya da daha fazla eylem içeren, en az bir üyenin paylaşıldığı ve eylemlerin zaman, görünüş ve kutupsallık belirticileri için tek bir birim olarak davrandığını belirtmektedir.

(33) *Nijerya Karma Dili*

Im	dè	stanôp	chop
3TKL	BİTM	ayakta dur-	ye-
'O ayakta durdu yedi'			

(Faraclas, 1996, s. 213)

(33)'te yer alan örnekte en az iki eylem bulunmakta ve her iki eylem de tümcede yer alan özneyi (Im) paylaşmaktadır. Bununla birlikte, tümce içinde bitmemişlik görünüşünü belirten 'dè' bir kez yer alarak her iki eylemi de içermektedir.

Bu tanımlara bakıldığında, SEY'i şu biçimde ortak bir çatı altında tanımlamak mümkündür:

(34) *SEY*

SEY açık bir sıralama belirticisi olmayan, üyelerini ve kip, görünüş, zaman, olumsuzluk belirticilerini paylaşan, tek bir ezgi içeren en az iki eylemin bir araya gelerek tek bir olayı belirttiği ya da tek bir eylemin birden fazla olayı belirttiği yapılardır.

Yukarıdaki tanımlarla birlikte alanyazında benzer tanımlar olduğu görülmektedir. Bu açıdan, yukarıdaki tanımlara baktığımızda SEY olarak ele alınan yapıların genel

özellikleri olduğunu söylemek mümkündür. Tanımlarda görüldüğü üzere iki ya da daha fazla eylemin yer alması, tek bir zaman, görünüş belirticisinin olması, eylemlerin tek bir olayı belirtmesi vb. gibi genel özelliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu genel özelliklere aşağıda yer verilmiştir:

2.2. SEY GENEL ÖZELLİKLERİ

SEY'in genel özelliklerine baktığımızda alanyazında SEY'e yönelik ortak özellikler bulunmaktadır. Bu açıdan, Haspelmath (2016) yaptığı çalışmada SEY'in tanımına yer vererek bir yapının SEY olabilmesi için on genelleme sunmuştur. Bu genellemeler şunlardır:

- i. Bütün SEY'de eylemler aynı zaman değerine sahiptir.
- ii. Bütün SEY'de eylemler aynı kip değerine sahiptir.
- iii. SEY'de zaman ve yere ilişkin tek bir belirtici vardır.
- iv. Tüm SEY tek eylem tümceleri gibi tek bir ezgi ile sesletilir.
- v. Bir SEY neden-sonuç ilişkisi ya da ardışık bir olayı ifade ediyorsa iki eylemin sıralamasında bir düzenlilik vardır. Bu anlamda, neden belirten eylem sonuç belirten eylemden önce gelir.
- vi. Eğer tek bir kişi, zaman, kip ve olumsuzluk belirticisi varsa, ilk eylemden önce ya da ikinci eylemden sonra gelir.
- vii. Tüm SEY'de eylemler en az bir üyeyi paylaşabilirler.
- viii. SEY olan dillerde yapı içinde tek bir özne bulunur.
- ix. Farklı öznelerin olduğu SEY'de ikinci eylem her zaman geçişsizdir.
- x. Bir SEY'de tek bir edici (agent) vardır.

Haspelmath (2016) yukarıdaki özelliklerin Aikhenvald'da (2006) yer aldığını belirterek bu özelliklerin yanlışlanabilir olmakla birlikte SEY'in genel özellikleri olabileceğini belirtmektedir.

Cleary-Kemp (2015) yaptığı çalışmada SEY'in genel özellikleriyle ilgili olarak şunları belirtmiştir:

- i. SEY, her biri tek başına ana yüklem olarak bulunabilen bileşenlerden oluşur.
- ii. SEY tek tümceli yapılardır.

- iii. Bir SEY tek bir olay olarak kavramsallaştırılmış bir şeyi tanımlamaktadır.
- iv. Bir SEY’de eylemler en az bir temel üyeyi paylaşırlar.
- v. SEY herhangi bir sıralama ya da yan tümceleme belirticisi içermez.
- vi. Bir SEY’de eylemler tek bir zaman, görünüş ve kutupsallık değerini paylaşırlar.

SEY ilgili yukarıda Haspelmath (2016) ve Cleary-Kemp’te (2015) yer alan özelliklere Sebba (1987), Owens (2011) ve Aikhenvald (2006) da yer vermektedir. Bununla birlikte, Aikhenvald (2006), SEY’in sınıflandırılmasında *birleşim* (composition), *bitişiklik* (contiguity), *bileşkelerin birlikteliği* (wordhood of components) ve *belirleme* (marking) olmak üzere dört değiştirgen üzerinde durmuştur. Bu değiştirgenlerle ilgili detaylı bilgiye aşağıda yer verdik.

2.3. SEY’İN SINIFLANDIRILMASI

2.3.1. Birleşim

SEY, Aikhenvald’a (2006) göre *bakışsız ve bakışlı SEY* (asymmetrical and symmetrical serial verb constructions) olarak ikiye ayrılmaktadır. Burada öncelikle bakışsız SEY’i; daha sonra bakışlı SEY’i açıklayalım.

2.3.1.1. Bakışsız SEY

Bakışsız SEY, anlamsal ve dilbilgisel olarak sınırlandırılmış iki ya da daha fazla eylemden oluşmaktadır. Eylemlerden biri sınırlandırılmamış bir ulamdan gelirken, diğer eylem sınırlandırılmış bir ulamdan gelmektedir. Bakışsız SEY, sınırlandırılmamış ulamdan gelen eylem tarafından tek bir olayı belirtmektedir. Kapalı, sınırlandırılmış ulamdan gelen eylem ise nitelemeli belirtme (modification) sağlamaktadır. Bu anlamda kapalı, sınırlandırılmış ulamdan gelen eylemin genellikle yönü belirten ya da tüm yapıya zaman-görünüş anlamına yönelik bilgi aktaran devinim ya da durum eylemi olduğu belirtilmektedir. Bakışsız SEY’de açık sınıftan gelen eylem *birincil* (major); kapalı, sınırlandırılmış ulamdan gelen eylem ise *ikincil* eylem olarak yer almaktadır (Aikhenvald 2006, s. 21-22). Sınırlandırılmış ve sınırlandırılmamış ulamdan gelen eylemleri şöyle açıklamak mümkündür. Eğer bir eylem sınırlandırılmış bir ulamdan geliyorsa bu eylem sözgelimi bir durum eylemi ya da devinim eylemi olabilir, bunun dışında başka bir eylem olamaz. Ancak

sınırlandırılmamış ulamdan gelen bir eylem ise, bu eylem devinim eylemi de olabilir, durum eylemi de olabilir ya da başka herhangi bir eylem de olabilir. Bunu aşağıdaki örnek üzerinde açıklayalım.

(35) *Kantonca*

lei lo di saam lai
Sen al- ÇĞL giysi gel-
'Birkaç giysi getir'

(Aikhenvald, 2006, s. 21)

Yukarıda (35)'te yer alan örnekte 'gel-' eylemini belirten *lai* eylemi yönle ilgili bir belirtme sağlarken, hem *lo* 'al-' hem de *lai* 'gel-' eylemleri *getir-* eylemini belirtmekte ve SEY olarak yer almaktadır. Bakışsız SEY olarak ele aldığımız bu örnekte *lai* 'gel-' eylemi yönle ilgili bir belirtme sağladığı için ikincil eylem, *lo* 'al-' eylemi ise birincil eylem olarak yer almaktadır. Bakışsız SEY'de *ikincil* (minor) eylem *yönelimsel* (orientational) anlamlı bir devinim eylemidir. İkincil eylem olayın konumuna ya da yoluna işaret edebilmektedir (Aikhenvald, 2006).

Aikhenvald'a (2006) göre, bakışsız SEY'de *ana eylem* (main verb) tüm SEY'in başı olabilir ve *görünüş* (aspect) gibi birimler ana eylem üzerinde görünebilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(36) *Kantonca*

lei **gan** jan dei **hok-gwo** Zung man
sen **izle-** insanlar **öğren-DEN** Çince
'Sen birinden Çince'yi öğrendin'

(Matthews, 2006, s. 76)

(36)'da yer alan örnekte, *hok* 'öğren-' eylemi birincil eylemdir ve eylem üzerinde görünüş kodlanmıştır. Bu açıdan, 'hok' eylemi birincil eylem ise, sınırlandırılmamış bir ulamdan geldiğini, *izle-* anlamına gelen 'gan' eyleminin ise ikincil bir eylem olarak sınırlandırılmış ulamdan geldiğini ve bir devinim belirttiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Aikhenvald'a (2006) göre, (36)'da yer alan örnekte bakışsız SEY içinde ilk eylem 'gan' ikincil eylem konumunda ve ikinci eylem 'hok' birincil/ana

eylem konumundayken bunun tam tersi yapılanmaları da görmek mümkündür. Bunun için (35) örneğini aşağıda tekrar ele alalım:

(37) *Kantonca*

lei lo di saam lai
Sen al- ÇĞL giysi gel-
'Birkaç giysi getir'

(Aikhenvald, 2006, s. 21)

Örnek (37)'de ise ilk eylem *lo* 'al-'ana eylem, *lai* 'gel-'ise ikincil eylemdir ve bir devinim belirttiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda, bakışsız SEY'de ilk eylemin ikincil eylem, ikinci eylemin ise birincil/ana eylem konumunda olduğu ve bunun tam tersi yapılanmaların da olduğu söylenebilir.

2.3.1.2. Bakışlı SEY

Bakışlı SEY, anlamsal ve dilbilgisel olarak sınırlanmamış iki ya da daha fazla eylemden oluşmaktadır. Bakışlı SEY'de, bakışsız SEY'in aksine bileşenlerin hepsi eşit konuma sahiptir; çünkü bileşenlerin hiçbirinin yapının bir bütün olarak anlamsal ya da sözdizimsel özelliklerini belirtmemektedir (Aikhenvald, 2006).

(38) *Alamblak*

miyt ritm muh-hambray-an-m
ağaç böcekler tırman-ara-1TKL-3ÇĞL
'Böcekleri aramak için ağaca tırmandım'

(Bruce, 1988, s. 29)

Bakışsız SEY'de eylemlerden biri yapının tamamı üzerinde belirleyici olurken, yukarıda (38)'de yer alan örneğe baktığımızda bakışlı SEY'de bileşenlerin her ikisinin de yapı üzerinde eşit konuma sahip olduğunu ve tek bir olayı belirttiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda (38)'de yer alan örnekte tek eylem içinde yer alan her iki eylem de; yani 'tırman-' anlamına gelen *muh* ve 'ara-' anlamına gelen *hambray* yapının yorumlanmasında etkilidir. Burada *muh* ve *hambray* eylemlerinin ardışık olarak gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Cleary-Kemp (2015),

bakışumlu SEY’de olayların arka arkaya yani ardışık olarak meydana geldiğini söyleyerek aşağıdaki örneği vermiştir:

(39) *Goemai*

lap s’wa zak-yit
al- iç- tekrar
‘ (O) aldı (ve) tekrar içti ’

(Hellwig, 2006, s. 101)

(39)’da yer alan örneğe baktığımızda Cleary-Kemp (2015) birinci ve ikinci eylemin herhangi bir sınırlandırılmış ulamdan gelmediğini ve bu yapının eylemlerin geçtiği sırayla birlikte yorumlanabileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, *lap* ‘al-’ ve *s’wa* ‘iç-’ olaylarının arka arkaya meydana geldiğini ifade etmektedir.

Major (2014) ise bakışumlu SEY’in bir dizi hareketi ya da onunla ilgili eşşüremli hareketi belirttiğini ifade etmektedir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(40) *Ewe*

Áma â-da nú dū
Ama pişir- bir şey ye-
‘Ama bir şey pişirdi yedi’

(Aikhenvald, 2006, s. 28)

Örnek (40)’ta yer alan tümce bu türe bir örnektir. Burada *â-da* ‘pişir-’ ve *dū* ‘ye-’ eylemleri yapıda eşit role sahiptir. Burada bir dizi hareket söz konusudur. Bu açıdan, pişirme eylemi yeme eyleminden önce gerçekleşmektedir.

Bununla birlikte, Aikhenvald’a (2006) göre, bakışumlu SEY sözlükselleşmiş ve deyim benzer bir özellik kazanabilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(41) *Kantonca*

tai sung sik faan
bak- yemekler ye- pilav
‘Ayağımı yorganına göre uzat’

(Matthews, 2006, s. 79)

(41)'de yer alan örnekte Çince dört ayrı sözcükten oluşan ifadeler “dört karakterli deyim” olarak bilinmektedir. Burada görülen [E AÖ E AÖ] gibi bakışumlu SEY'in deyim olarak sözlükselleşmeye uygun olduğu belirtilmektedir (Matthews, 2006, s.79). Dolayısıyla, bir deyim olarak yorumlanmakta ve SEY oluşturabilmektedir.

2.3.2. Bitişiklik

Bitişiklik, SEY'de eylemlerin yan yana olması ya da aralarına başka bir birim girerek iki eylemin ayrılabilir olması ile ilgilidir (Aikhenvald, 2006, s. 3).

(42) *Igbo*

a. Ó tí - wà - rà éteré à
O vur-kır.aç. ZAMAN tabak BEL.
‘O tabağı parçaladı’

(Lord, 1975, s. 27)

Baule

b. Ò-à- fà í swă ñ a-klè mĩ
O-al- onun ev BELTLİ. göster- bana
‘O evini bana gösterdi’

(Creissels, 2000, s. 240)

(42a) örneğinde *tí* ‘vur-’ ve *wà* ‘kır-’ eylemlerinin yan yanayken, (42b) örneğinde ise *fà* ‘al’ ve *klè* ‘göster-’ eylemlerinin arasına başka bir birim (*í swă*) yer almaktadır. Bu durum, SEY'de eylemlerin yan yana olabileceği gibi aralarına başka bir kurucunun da girebileceğini göstermektedir.

Aikhenvald (2006), SEY'de eylemlerin bitişiklik açısından görünebildiği üç tür olduğunu belirtmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- i. Çok eylemli SEY'de iki eylem arasına başka bir birim girebilir.
- ii. Çok eylemli SEY'de eylemler yan yana olabilir.
- iii. Tek eylemli SEY'de eylemler bitişik olabilir.

Bu maddelerde yer alan özelliklerin görünümlerini anlamak için aşağıdaki örneklere göz atalım:

(43) *Baule*

a. Ò-à- fà í swă ñ a-klè mĩ
O-al- onun ev BELTLİ. göster- bana
'O evini bana gösterdi'

(Creissels, 2000, s. 240)

Mwotlap

b. kēy [to -yoñteg vēglal vēh] na-lñē
3ÇĞL OL - duy- bil- OL TAN-ses:2TKL
'Sesini tanıyabilirler'

(François, 2006, s. 228)

Igbo

c. Ó tì - wà - rà éteré à
O vur-kır.aç. ZAM tabak BEL.
'O tabağı parçaladı'

(Lord, 1975, s. 27)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda, (43a) örneğinde çok eylemli SEY'de iki eylemin arasında başka bir birim (í swă) girdiği yer almaktadır. (43b) örneğinde ise çok eylemli SEY'de iki eylemin yan yana olduğu, (43c) örneğinde de tek eylemli SEY içinde eylemlerin bitişik olduğunu görmek mümkündür. Bu görünümle birlikte Aikhenvald (2006), dördüncü olası bir görünümünden de söz etmektedir. Bu görünüm ise, tek eylemli SEY'de eylemlerin ayrı olmasıyla ilgilidir; ancak Aikhenvald (2006), bu görünümün SEY olan herhangi bir dilde gözlemlenmediğini belirtmektedir.

Çok eylemli SEY'de iki eylem arasına giren birimlere baktığımızda, Aikhenvald (2006) bu birimlerin kip belirticileri, olumsuzluk ekleri ve adılar olduğunu belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım ve araya giren bu birimlerin hangi eylemle bitişik olabileceğini gözlemleyelim.

(44) *Kantonca*

a. keoi [**daa** **dak** **laan**] faai bo1lei
3TKL **vur-** **kip** **kır-** SIN cam
'Camı kırabilir'

b. keoi [**daa** **m** **laan**] faai bo1lei
3TKL **vur-** **olumsuzluk** **kır-** SIN bardak
'Camı kıramaz'

(Li, 2002, s. 55)

c. ngo hou san fu sin giu dak **keoi** seng
ben çok zor yalnızca uyandır- kip 3TKL uyan-
'Onu ancak büyük zorluklarla uyandırabilirim'

d. ngo giu gik dou giu **keoi** m seng
ben uyandır- sınır hala uyandır- 3TKL olumsuzluk uyan-
'Ne kadar denesem de hala onu uyandıramam'

(Matthews, 2006, s. 82)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda, (44a) örneğinde *daa* 'vur-' ve *laan* 'kır-' eylemleri arasına bir kiplik belirticisi olan *dak* birimi girerek iki eylemin birbirinden ayrıldığı, (44b) örneğinde ise aynı yapı içerisinde olumsuzluk belirticisi *m* iki eylemin arasına girerek eylemleri ayırmaktadır. (44c-d) örneklerinde ise, nesne konumunda üçüncü tekil kişi adılı olan *keoi* iki eylemin arasına girerek eylemleri ayırmaktadır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken durum şudur: (44c-d) örneklerine bakıldığında üçüncü tekil kişi adılının *keoi* konumu birbirinden farklıdır. (44c) örneğinde bu adıl önünde bir kiplik belirticisi olan *dak* bulunurken, (44d) örneğinde aynı adıl ilk eylemi izler ve kendinden sonra da bir olumsuzluk belirticisi olan *m* gelir. (44c) örneğinde *kip* ekinin ilk eyleme kaynaşırken, (44d) örneğinde olumsuzluk belirticisinin ikinci eyleme kaynaştığını ve bu yüzden adılın konumunun her iki tümcede farklı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak diller ekleme süreçleri açısından birbirinden farklı

olduğu için bu durumun da dillerin tipolojilerine bağlı olarak değişiklik gösterebileceği düşünülmektedir.

2.3.3. Bileşenlerin Birlikteliği

Bileşenlerin birlikteliği değiştirgeni içinde, SEY bileşenleri bağımsız dilbilgisel ya da sesbilgisel sözcükler oluşturabilmektedir. SEY bağımsız dilbilgisel sözcüklerden oluşabilir. Bu anlamda, her bileşen tek başına bir yüklem olarak işlev görebilir. Bununla birlikte, bileşenler bir araya gelerek tek bir dilbilgisel sözcüğü oluşturabilir (Aikhenvald, 2006).

(45) *Taba*

a. n=babas welik n=mot do
3TKL=gemle- domuz 3TKL=öl- BİLD.
'Domuz öldü'

b. miyt ritm muh-hambray-an-m
ağaç böcekler tırman-ara-1TKL-3ÇĞL
'Böcekleri aramak için ağaca tırmandım'

(Bowden, 2001, s. 297)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (45a) örneği bağımsız dilbilgisel sözcüklerden oluşmuştur. SEY içinde yer alan bu birimlerin dilbilgisel sözcük olarak ele alınması ise sözcüklerin kişi, sayı gibi özelliklerle çekimleniyor olabilmesiyle ilişkilidir (Aikhenvald, 2006). Bu anlamda, her bileşen tek başına yüklem olarak işlev görebilir; çünkü her iki bileşene baktığımızda da kişi sayı özellikleri ile çekimlendiğini ve yüklem gibi davrandığını söylemek mümkündür. (45b) örneğinde ise, bileşenler bir araya gelerek tek bir dilbilgisel sözcüğü oluşturmuş ve yine kişi sayı özellikleriyle çekimlenmiştir.

Dilbilgisel sözcüklerle birlikte SEY'de sesbilgisel sözcükler de bulunabilmektedir. Bu açıdan, eğer sesbilimsel olarak vurgu, durak, kavşak, ezgi gibi bürünsel özelliklerle bir bütünlük gösteriyorsa bileşenlerin sesbilgisel sözcük olarak

ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan, SEY bir sesbilgisel sözcük ve birden fazla dilbilgisel sözcükten oluşabilir (Aikhenvald, 2006).

(46) *Dumo*

neh [ana ~le a-a]
1TKL koş-~1TKLÖZNE 1TKLÖZNE.git-İK
'Kaçacağım'

(Ingram, 2006, s. 206)

Yukarıda (46)'da yer alan örneğe baktığımızda, SEY bir sesbilgisel sözcük olan *ana~* sözcüğü ile birlikte *le* ve *a* gibi birden fazla dilbilgisel sözcükten oluşmaktadır. Bu açıdan, SEY'de hem dilbilgisel hem de sesbilgisel sözcüklerin bulunabileceğini söylemek mümkündür.

2.3.4. Belirleme

Belirleme, SEY'de dilbilgisel ulamların kodlanmasını belirtmektedir. Bu anlamda, dilbilgisel ulamlar yüklem içinde tipik olarak ifade edilen özne ve nesnenin kişisi, zaman, görünüş, kip, olumsuzluk vb. içermektedir. Bunlar, yapı içinde bir kere işaretlenebilir ve buna *tekçil belirleme* (single marking) adı verilir. Bununla birlikte, her bileşen üzerinde de belirleme mümkündür ve buna *uyuşumlu belirleme* (concordant marking) adı verilir (Aikhenvald, 2006). Burada öncelikle SEY'de öznenin kişinin yüklem üzerinde nasıl kodlandığına bakalım.

2.3.4.1. Uyuşumlu Belirleme

Uyuşumlu belirleme, her iki eylem üzerinde de öznenin aynı biçimde gösterilmesidir (Aikhenvald, 2006, s. 40). Yani, sözgelimi ilk eylem üzerinde kişi nasıl belirtiliyorsa diğer eylem üzerinde de aynı biçimde belirtilir:

(47) *Dumo*

beh [wa Opi luh]
3TKL.ADIL 3TKLÖZNE.git- ÖA 3TKLÖZNE.gel-
'Dali'den geldi'

(Ingram, 2006, s. 210)

Yukarıda (47)’de yer alan örneğe baktığımızda üçüncü tekil kişinin hem ilk eylem *wa* ‘git’ hem de ikinci eylem *luh* ‘gel-’ üzerinde belirtilerek uyumlu belirleme yer almaktadır.

2.3.4.2 Farklı Özneli Uyumlu Belirleme

Yalnızca birkaç dilde iki eylem, farklı özneleri belirtse de aynı özne belirticisiyle kodlanmaktadır. Bu dillerden en tipik olanlardan birisi Akan dilidir (Aikhenvald, 2006, s. 40):

(48) *Akan*

mede	aburow	migu	msum
1TKL.al-	mısır	1TKL.ak-	suda
‘Mısırı	suya	döküyorum	(Yorum: [Döküyorum (mısırı)]- [Süzülüyorum(suda)])’

(Schachter, 1974, s. 258)

Yukarıda (48)’de yer alan örneğe bakıldığında iki eylem farklı özneleri belirtse de aynı özne belirticisini (birinci tekil kişi) almaktadır.

2.3.4.3. Budanmış Benzer Özne Belirleme

SEY’de özneyi belirleyen birimlerin aynı birim olması gerekmektedir. Ancak, ikinci eylem üzerinde öznenin kişisini gösteren birim ilk eylem üzerinde kısaltılarak belirtilebilmektedir (Aikhenvald, 2006, s. 41).

(49) *Konda*

va-n-a	sũ-n-ap
gel-GEÇD.-1ÇĞL.DİŞ	gör-GEÇD.-1ÇĞL.DİŞ
‘Geleceğiz ve göreceğiz’	

(Steever, 1988, s. 71-73)

(49)’da yer alan örnekte ikinci eylem üzerinde öznenin kişisini belirtmek amacıyla kullanılan birinci çoğul kişi *-ap*, ilk eylemde *-a* olarak kısaltılarak yer almıştır. Bu

durumda, SEY’de kişiyi belirten birimler kısaltılmış olarak göstermek mümkündür. Burada budanmış ifadesiyle belirttiğimiz durum, (49)’da yer alan örnekte olduğu gibi eylem üzerinde yer alan bir dilbilgisel birimin eylemlerden birinde tam karşılığını göstererek, diğer eylem üzerinde ise bu birimin kısaltarak göstermeyi belirtmektedir. Bu durumda, eylemlerden birinin üzerinde kısaltarak gösterdiğimiz bir dilbilgisel birimi budanmış ifadesiyle belirtiriz.

2.3.4.4. Seçimlik Uyuşumlu Belirleme

SEY’de öznenin kişisi her iki bileşen üzerinde görülebileceği gibi anlamsal bir farklılık olmadan yalnızca ilk bileşen üzerinde de görülebilmektedir. Buna, seçimlik uyumlu belirleme adı verilmektedir (Aikhenvald, 2006, s. 41).

(50) *Taba*

a. n=han	n=ait	tesu
3TKL=git-	3TKL=yüksel-	OLMSZ.OL
‘Henüz yükselmedi’		
b. n=han	ait	tesu
3TKL=git-	yüksel-	OLMSZ.OL
‘Henüz yükselmedi’		

(Bowden, 2001, s. 295-300)

Yukarıda (50)’de yer alan örneğe baktığımızda, (50a) örneğinde her iki eylem üzerinde de kişinin yer aldığı, (50b) örneğinde ise, yalnızca ilk eylem üzerinde yer alarak anlamsal bir farklılık oluşmamıştır. Bu da SEY’de kişinin her iki bileşen üzerinde görülebileceği gibi anlamsal bir farklılık olmadan yalnızca ilk bileşen üzerinde de görülebileceğini göstermektedir.

2.3.4.5. Tekçil Belirleme

Tek eylemli SEY’de kişi eylem önüne ya da sonuna eklenebilmektedir (Aikhenvald, 2006, s. 39-40). Aşağıdaki örnekte de kişinin eylemin sonuna eklendiği görülmektedir.

(51) *Alamblak*

miyt ritm muh-hambray-an-m
ağaç böcekler tırman-ara-1TKL-3ÇĞL
'Böcekleri aramak için ağaca tırmandım'

(Bruce, 1988, s. 29)

(51)'de yer alan örnekte birinci çoğul kişiyi belirten *-an* ve üçüncü ve üçüncü çoğul kişiyi belirten *-m* eki her iki eylemden sonra yer almaktadır. Bu da SEY'de kişinin eylem sonuna eklenebildiğine bir örnektir.

Tek eylemi olan SEY ile birlikte, birden fazla eylemin olduğu SEY'de ise özneyi gösteren kişi eylemin önünde ya da ilk eylem üzerinde görülebilmektedir.

(52) *Tetun Dili*

a. nia [bá joga] iha reinu ida-ne'e

3tkl git- oyna- KAL krallık bir-burada
'Gitti ve bu krallıkta oynadı'

(Hajek, 2006, s. 241)

Paamese

b. samsene mungali vaasi velaase-nV laiane
Sampson 3TKL+BİLD+yirt-.aç- kır- çene aslan
'Sampson aslanın çenesini ayırdı'

(Crowley, 1987, s. 62)

Yukarıdaki örneklerde (52a) örneğinde kişi ilk eylemin önünde kodlanırken, (52b) örneğinde ise ilk eylem üzerinde kodlanmaktadır. Bu da kişinin hem ilk bileşen önünde hem de ilk bileşen üzerinde kodlanabileceğini göstermektedir

Bununla birlikte, Siane dilinde olduğu gibi birden fazla eylemi olan SEY'de kişi son bileşen üzerinde de görülebilmektedir (Aikhenvald, 2006, s. 41). Aşağıdaki örnekte de ikinci tekil kişinin yalnızca ikinci eylem üzerinde kodlandığı görülmektedir:

(53) *Siane*

koli mino-an-e
duy-/bil **kal-2TKL-BİLD.**
'Anlıyorsun, dinliyorsun'

(James, 1983, s. 33)

(53)'te yer alan örneğe baktığımızda, çok eylemli SEY ve kişi (ikinci tekil kişi) yalnızca ikinci eylem üzerinde kodlanmaktadır. Bu durum, SEY'de kişinin hem her iki eylem üzerinde hem de tek eylem üzerinde kodlanabileceğini göstermektedir.

2.4. ZAMAN, GÖRÜNÜŞ, KİP VE OLUMSUZLUK BİRİMLERİNİN BELİRLENMESİ

Aikhenvald (2006), SEY'de zaman, görünüş, kip vb. gibi durumların hem her iki eylemde görülebileceğini hem de tekçil olarak tek bir eylem üzerinde görülebileceğini, bununla birlikte budanmış olarak görülemeyeceğini belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(54) *Konda*

va-n-a sũ-n-ap
gel-GEÇD.-1ÇĞL.DIŞ gör-GEÇD.-1ÇĞL.DIŞ
'Geleceğiz ve göreceğiz'

(Steever, 1988, s. 71-73)

Yukarıda (54)'te yer alan örnekte her iki eylem üzerinde de zamanın kodlandığı görülmektedir. Bununla birlikte zaman, görünüş, kip seçimlik olarak her iki eylem üzerinde belirtilebileceği gibi tek bir bileşen (eylem) üzerinde de gösterilebilmektedir (Aikhenvald, 2006, s. 42). Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım.

(55) *Saramaccan*

a **(bi)** fefi di wosu **(bi)** kabá
O **ZAM** boya- BEL. ev **ZAM** bit-
'Evi çoktan boyadı'

(Byrne, 1990, s. 152)

Örnek (55)'te geçmiş zamanı kodlayan *bi* birimi her iki eylemden önce de gelebilmektedir. Bununla birlikte, Aikhenvald (2006) seçimlik olarak bu birimin tek bir bileşenden önce de gelebileceği belirtmektedir.

Benzer biçimde Hiraiwa ve Bodomo (2008, s. 243), Dagaare diline yönelik yaptıkları çalışmada geçmiş zamanı belirten *dà* ekinin ilk eylemden önce kodlandığını belirtmekte ve aşağıdaki örneği vermektedir:

(56) *Dagaare*

Ò	dà	sé	lá	nénè	óó
3TKL	GEÇ	kızart-	OD.	et	ye-
'Eti kızarttı ve yedi.'					

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 243)

(56)'da yer alan örneğe baktığımızda geçmiş zamanı belirten *dà* ekinin *sé* 'kızart-' eyleminden önce yer almaktadır. Bunun sonucunda, SEY'de zamanı belirten birimin her iki eylem üzerinde belirtilebileceği gibi bir bileşenden önce de belirtilebileceğini söylemek mümkündür.

SEY'de olumsuzluğun nasıl işaretlendiğini ele aldığımızda ise, olumsuzluk yalnızca bir bileşen üzerinde yer almaktadır. Bu açıdan, olumsuzluğu gösteren birim tüm yapı üzerinde açı alabileceği gibi yapının bir kısmı üzerinde de açı alabilmektedir. Aşağıdaki örnekte olumsuzluğu belirten birim *pe* tümcede yalnızca bir kez belirtilmektedir (Aikhenvald, 2006):

(57) *Lango*

pé	àcwè	àlô	rwòt
OLMSZ	1TKL+şışman+ALIŞ	1TKL+aş-+ALIŞ	kral
'Ben kraldan daha şışman değilim'			

(Noonan, 1992, s. 211-212)

(57)'de yer alan örnekte olumsuzluk belirten *pe* tümce başında yer almakta ve her iki eylem üzerinde de açı alarak tümceyi olumsuz yapmaktadır.

Bununla birlikte, SEY'de yer alan olumsuzluk belirten birimlerin yalnızca bir kez görünerek tüm yapı üzerinde açı alabileceği gibi, yapının bir bileşeni üzerinde de

açı alabileceği ve bu durumda yapıda anlamsal olarak *bulanık* (ambiguous) bir durum ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Aikhenvald, 2006). Aşağıdaki örnekte bu durumu görmek mümkündür:

(58) *Alamblak*

ritm **fiñji** tandhi-ak-ni-r-më-t-m
böcekler **OLMSZ** kızart-al-gel-GEÇ-3TKL-3ÇĞL
'O böcekleri kızartmadı almadı ve gelmedi'
'Böcekleri kızartmadan bıraktı gitti'
'Böcekleri kızarttı ama alıp gitmedi'

(Bruce, 1988, s. 27)

Yukarıda (58)'de yer alan örneğe baktığımızda, olumsuzluk bildiren birimin (fiñji) tüm yapı üzerinde açı almasıyla kişinin böcekleri kızartmadığı, almadığı ve gitmediği yorumu ortaya çıkarken, bu birimin yapının herhangi bir bileşeni üzerinde açı almasıyla anlamsal olarak bulanık denilebilecek birden fazla yorumun ortaya çıkabildiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan, olumsuzluk belirten birimin 'kızart'-*tandhi* ve 'al-' *ak* eylemleri üzerinde açı almasıyla kişinin böcekleri kızartmadığı ve almadığı ancak gittiği, 'al-' *ak* ve 'git-' *ni* eylemleri üzerinde açı almasıyla kişinin böcekleri kızarttığı ancak böcekleri almadığı ve gitmediği yorumu ortaya çıkmakta ve bu da anlam bulanıklığına neden olmaktadır.

Bununla birlikte, olumsuzluk belirten birimin her iki eylem üzerinde de görüldüğü diller bulunmaktadır (Aikhenvald, 2006, s. 9). Aşağıdaki tümcede bu durumu görmek mümkündür:

(59) *Anyi-Sanvi*

Cùá ñî ákó ñ-^Iní
köpek **OLMSZ+yakala-+ALIŞ** tavuk **OLMSZ+ye-+ALIŞ**
'Köpek tavuk yemez'

(Van Leynseele, 1975, s. 191-192)

(59)'da yer alan örneğe baktığımızda, olumsuzluğun hem ilk eylem hem de ikinci eylem üzerinde belirtildiği görülmektedir. Bu durum SEY'de olumsuzluğun yalnızca

bir bileşen üzerinde belirtilebileceği gibi her iki bileşen üzerinde de belirtilebileceğini göstermektedir.

2.5. SEY TÜRLERİ

Bu bölümde SEY'in türlerine yer verdik. SEY'in türlerinden söz ederken Aikhenvald (2006), Stewart (2001), Ross ve Lovestrand'in (2018) yapmış oldukları sınıflandırmalardan söz edeceğiz. Bu türlerin ne olduğuna aşağıda yer verdik.

2.5.1. Neden- Sonuç SEY

Aikhenvald'a (2006) göre bu türde her iki eylem de açık sınıftan gelmektedir. Bununla birlikte, ikinci eylem birinci eylemin sonucunu ya da etkisini belirtmektedir. Önce geçişli eylem, sonra geçişsiz eylem dizilimi görülmektedir. Aşağıdaki örnekte bu durumu görmek mümkündür.

(60) *Mwotlap*

Tali	mi-tit	teñteñ	Kevin
Tali	BİT- yumrukla-	ağla-:İK	Kevin
'Tali Kevin'i yumruklayarak ağlattı'			

(Aikhenvald, 2006, s.16)

(60)'da yer alan örnekte ilk eylem *tit* 'yumrukla-', ikinci eylem olan *teñteñ* 'ağla-' eyleminin oluşmasına neden olan eylemdir. Bu anlamda, ikinci eylem birinci eylemin bir sonucunu belirtmektedir. Bununla birlikte, eylemlerin sıralamasına bakıldığında ilk eylem olan *tit* 'yumrukla-' geçişli, ikinci eylem olan *teñteñ* 'ağla-' geçişsiz olduğu görülmektedir. Aikhenvald (2006) neden-sonuç SEY'de eylemlerin diziliminde bir sıra olduğunu, bu doğrultuda neden belirten eylemin sonuç belirten eylemden her zaman önce geldiğini belirtmektedir.

Bununla birlikte Aikhenvald (2006) neden-sonuç SEY'de yukarıdaki örnekte olduğu gibi ilk eylemin geçişli ikinci eylemin geçişsiz olabileceği gibi her iki eylemin geçişli olabileceğini de belirtmektedir.

(61) *Doğu Kayah Li Dili*

ʔa [nō pā] phúcè mēklū
3TKL emret- kes- çocuk ritim çubuğu
‘Çocuklara ritim çubuklarını kesmelerini söyledi’

(Solnit, 2006, s. 151)

Yukarıda (61)’de yer alan örnekte ‘emret-’ nō eylemi ve ‘kes-’ pā eylemi geçişli eylemlerdir. Bu da neden-sonuç SEY’de eylemlerin her ikisinin de geçişli olabileceğine bir örnektir.

2.5.2. Ettirgen SEY

Aikhenvald’a (2006, s. 16) göre neden-sonuç belirten SEY’de olduğu gibi ettirgen SEY’de eylemlerin diziliminde bir sıra bulunmaktadır. Bu doğrultuda, neden belirten eylem ikinci eylemden önce gelmektedir:

(62) *Kantonca*

a. ngo⁵ zing² keoi⁵ dit³
Ben yap- 3TKL düş-
‘Ben onu düşürdüm’

b. lei⁵ jiu³ tam³ keoi⁵ hoi¹sam¹
sen gerekli rahatlat- 3TKL mutlu et-
‘Onu mutlu etmelisin’

(Matthews, 2006, s.75)

2.5.3. Eşsüremlili Deneyimli SEY

Aikhenvald’a (2006) göre bu SEY türünde ilk eylem geçişli, ikinci eylem geçişsizdir. Bu anlamda, geçişli eylem geçişsiz eylemden önce gelmektedir. İlk eylemin nesnesi ikinci eylemin öznesine eşittir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(63) *Gurr-goni*

njirr-rre+rrmi-rrri njiwurr-ma-nay gut-djardi wana
BÜYE-NESNE-vur-+İK- BİTM BÜYE-ÖZNE-git-BİTM yağmur büyük
‘Biz giderken şiddetli yağmur (bize) üzerimize vurdu’

(Green, 1995, s. 283)

Yukarıda (63)’te yer alan örneğe baktığımızda ilk eylemin *rrri* ‘vur-’ nesnesi ile ikinci eylemin *ma* ‘git-’ öznesi konumdadır. Bu anlamda, ilk eylemin nesnesi ve ikinci eylemin öznesi de birinci çoğul kişi olan ‘biz’i belirtmektedir. Bu doğrultuda, birinci eylemin nesnesi, ikinci eylemin öznesine eşittir.

2.5.4. Ardışık SEY

Bu türde ilk eylem geçişsiz ikinci eylem geçişlidir. İlk eylemin öznesi ile ikinci eylemin nesnesi özdeştir. Bununla birlikte bu SEY türünün dillerde nadir olarak görüldüğü belirtilmektedir (Aikhenvald, 2006). Bu durumu aşağıdaki örnekte görelim:

(64) *Olutec*

jeʔ ʔu:ra=xü=k kata ta= ya:xʔ-mü:+mi:+mi:nʔ-i sa:ra
TÜML saat=AKT=CAN Kata (ÖZG)=bağır-getir-BİT.BAĞ Sara
‘Sara, Kata onu getirdiğinde çığlık atıyordu’

(Aikhenvald, 2006, s.17)

(64)’te yer alan örnekte ilk eylem *ya:xʔ* ‘bağır-’ geçişsiz, ikinci eylem *mü:* ‘getir-’ geçişli bir eylemdir. Bununla birlikte ilk eylemin öznesi *Sara*, ikinci eylemin nesnesi ile özdeştir. Bu doğrultuda, *bağır-* eylemini gerçekleştiren ilk eylemin öznesi *Sara* ile getirilen kişi yani ikinci eylemin nesnesi *Sara* özdeştir.

2.5.5. Tümleç Tümceciği SEY

Bu yapılar SEY olarak düşünülse de aslında bazı yapılar iki tümceli yapılar olarak ele alınabilmektedir. Bu açıdan SEY’e benzer özellikler gösterebilmektedirler (Aikhenvald, 2006).

(65) *Kantonca*

a. ngo ceng keoidei sik faan
Ben davet et- 3ÇĞL ye- piriç
‘Onları akşam yemeğine davet ediyorum’

b. ngo joek keoi tai hei
Ben tarih ver- 3TKL izle- gösteri
‘Onunla bir film seyretmeyi ayarlıyorum’

(Matthews, 2006, s. 73)

Yukarıda (65a)’da yer alan örneğe baktığımızda Aikhenwald (2006) *ceng* ‘davet et-’ ve *sik* ‘ye’ eylemlerinin bir araya gelerek tek bir olayı anlatması açısından bu türden yapıların SEY olarak ele alınmasının belirsiz olduğunu çünkü bu yapıların ad yan tümcesi gibi davranması açısından iki tümceli yapılar olarak da ele alınabileceğini belirtmektedir.

2.5.6. Birikimli Özne SEY

Aikhenvald (2006), bu tür SEY’de ikinci eylem üzerindeki özne belirticisi birinci eylemin özne ve nesnesini de içine almakta (dual inclusive) ve Okyanusya dillerinde daha çok görüldüğünü belirtmektedir.

(66) *Paamese*

ma-kuri-ko lo-va-haa
1TKL+BİRK- al- 1İKK -BİRK-git-
‘Seni yanımda götüreceğim’ (*Ben* seni alacağım – *biz* gideceğiz)

(Crowley, 1987, s. 48)

(66)’da yer alan örnekte ikinci eylem üzerindeki birinci kişi gösterimi ilk eylemin özne ve nesnesini de kapsamaktadır. Bunu *ikili kapsayan* (dual-inclusive) olarak belirtmek mümkündür. Burada ikili olmayı sağlayan şey *ben* ve *sen* olmak üzere iki kişinin var olmasıdır. Kapsayan ise, *sen* olarak belirtilen dinleyicinin de dahil edilmesini belirtmektedir. Buradan *ben* seni alacağım. *Biz* birlikte gideceğiz gibi bir anlam

çıkılmaktadır. Yani, *al-* ve *git-* eylemleri aslında gerçekleşme açısından hem birinci tekil hem de birinci çoğul kişiyi kapsamaktadır.

2.5.7. Olay-Üye SEY

Bu SEY türünde paylaşılan üye bulunmamaktadır. Bir bileşenle gösterilen olay ya da durum bir SEY tarafından ifade edilen tüm duruma dayanmaktadır. Bu SEY türü yapı içindeki diğer bileşen için durum, zamansal sıra ya da konumsal belirtme sağlamaktadır (Aikhenvald, 2006).

(67) *Paamese*

Ki-hulii-n	ato	kail	he-malu
2TKL- BEL.say- NESNE	tavuk	ÇĞL	3TKL-BEL.ol-.doğru
'Tavukları doğru sayıyorsun'			

(Crowley, 1987, s. 40)

(67)'de *hulii* 'say-' eylemi yapının ana eylemiyken diğer bileşen *malu* yapı içinde bir belirteç gibi davranmaktadır. Bu açıdan, olay-üye SEY'de eylemlerden birinin belirteç olarak görev yaptığını söylemek mümkündür. Aikhenvald (2006) da bu tür SEY'in bu türünü anlamsal açıdan durum belirteçlerine benzer olduklarını belirtmektedir.

2.5.8. Sonuç Bildiren SEY

Aikhenvald'a (2006) göre bu SEY türü, ikinci eylemin birinci eylemin bir katılımcısı üzerindeki etkisini ifade etmektedir ve her iki eylem de geçişsizdir. Anlamsal olarak bu SEY türü neden sonuç belirten SEY türünü anımsatmaktadır. Bu anlamda, ilk eylem neden belirtmeli ve ikinci eylemden önce gelmelidir. Bu SEY türüyle ilgili Aikhenvald'da (2006) yer alan bu bilgilerle birlikte aynı SEY türünü aşağıda söz edeceğimiz Stewart'ta (2001) yer alan bilgilerle ayrıntılı olarak yer vereceğiz.

Aikhenvald'ın (2006) SEY türlerini yukarıdaki biçimde ele almasıyla birlikte SEY türlerini ele alan bir diğer araştırmacı Stewart'tır (2001). Stewart'a (2001) göre SEY türleri *sonuç bildiren* (resultative) ve *birbirini izleyen* (consequential) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Sonuç bildiren SEY’de, birinci eylem ikinci eylem tarafından belirtilen sonucu meydana getirmektedir. Bu açıdan Stewart (2001) bu eylemler arasında sıkı bir neden-sonuç ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, eylemlerin diziliminde bir sıra söz konusudur. İlk eylem bir nedeni ya da bir süreci ifade etmeli, ikinci eylem ise bir sonucu ya da durumu ifade etmelidir. Ayrıca ilk eylem geçişli ise, ikinci eylem hemen her zaman öznesiz geçişsizdir, özneli geçişsiz değildir. Her iki eylem de aynı özne ve nesneyi paylaşmaktadır. Bunu bir örnek üzerinden açıklayalım.

(68) *Edo*

Èsósà kòkó Àdésúwà mòsé

Ozo büyüt- Adesuwa güzel ol- (geçişli eylem+durum eylemi)

Ozo Adesuwa’yı güzel olması için yetiştirdi

(Stewart, 2001, s. 3)

Yukarıdaki (68)’de yer alan örnekte ilk eylem *kòkó* ‘büyüt-’ geçişli bir eylem ikinci eylem *mòsé* ‘güzel ol-’ ise bir durum eylemidir ve ilk eylem tarafından belirtilen durumun sonucunu belirtmektedir.

Birbirini izleyen SEY’de ise, eylemler olayın doğal bir sırasını ifade etmekte ve zamansal olarak bir öncelik-sonuç ilişkisi içinde sıralanmaktadır (Gruber 1992a,b aktaran Stewart, 2001, s. 14). Yapı içinde eylemlerin her ikisi de geçişlidir. Her iki eylem de özne ve nesneyi paylaşmaktadır. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım.

(69) *Edo*

Òzò lé èvbàré rhié nè Úyi

Ozo pişir- yemek ver- İLG Uyi (geçişli+geçişli)

‘Ozo yemek pişirdi Uyi’ye verdi’

(Stewart, 2001, s.13)

Yukarıdaki örneğe baktığımızda (69)’da her iki eylem de geçişli eylemdir. Bununla birlikte, eylemlerin sırasına baktığımızda anlamsal olarak *Ozo yemeği pişirdi* ve *Uyi’ye verdi* anlamı söz konusuysa bununla birlikte Ozo’nun yemeği Uyi’ye vererek

satmış olabileceği gibi bir anlam da söz konusu olabilir. Bu anlamda, Stewart (2001) bu tür SEY’de sonuç bildiren SEY’de olduğu gibi her iki eylem arasında da doğrudan bir ilişki değil, dolaylı bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu durumu göz önüne alarak, tümcede Ozo’nun yemeği pişirerek Uyi’ye vermiş olabileceği ya da *ver-* eylemi ile Uyi’ye satmış olabileceği anlamı göz önüne alınabilir. Bu doğrultuda aralarında bir dolaylı ilişki vardır.

Aikhenvald (2006) ve Stewart (2001) ile birlikte SEY’i anlamsal türe göre karşılaştıran Ross ve Lovestrاند (2018) devinim (motion), *al-* ile oluşturulan (take), *durum* (posture) ve *karşılaştırma* (comparative) olmak üzere en yaygın olarak bilinen dört türden söz etmiştir. Şimdi bu türlerin ne olduğuna göz atalım.

2.6. ROSS VE LOVESTRAND (2018)

2.6.1. Devinim SEY

Devinim SEY *git-* ve *gel-* gibi hareket belirten eylemleri içermektedir. Bir hareket eylemi başka bir eylemle birleşmektedir. Bu doğrultuda, önce hareket eylemi gelmekte ve hareket eden üye ikinci eylemin *edicisi* (agent) olmaktadır (Durie, 1997’den aktaran, Ross ve Lovestrاند, 2018). Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(70) *Nijerya Karma Dili*

a. Warri women go bai garri
Warri kadın git- satın al- garri
‘Warri’deki kadın gitti ve garri satın aldı’

(Onovbiona, 2012)

b. Im kari di nyam kɔm
3TKL taşı- BEL. patates gel-
‘O patatesleri getirdi’

(Faraclas, 1996, s. 212)

Yukarıdaki tümcelere baktığımızda (70a) örneğinde *bai* ‘git-’ ve *kɔm* ‘gel-’ hareket eylemleri başka bir eylemle birleşerek bir devinim SEY oluşturmaktadır.

Lovestrاند (2018) devinim SEY’i aşağıdaki gibi üçe ayırmıştır.

2.6.1.1. Eşsüremli Devinim SEY

Bu türde *koş-*, *uç-*, *zıpla-* gibi devinimin biçimini/tarzını belirten bir eylem ve *gel-*, *git-* gibi devinimin yönünü belirten eylem vardır. Bunlara bazen *yönelimli SEY* (directional SVC) de denmektedir. Yönelimi belirten eylem ise ikinci konumda bulunmaktadır (Lovestrand, 2018). Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(71) *Dagaare*

o da zo wa-ε la
3TKL GEÇ koş- gel-BİT ETT
'O buraya koşturdu'

(Bodomo, 1997, s. 83)

(71)'de yer alan örneğe baktığımızda, 'koş-' zo eylemi devinimin biçimini belirtmekte ve 'gel-' wa eylemi hareketin yönünü belirtmektedir. Yönelimi belirten 'gel-' wa eylemi ikinci eylem konumunda yer almakta ve iki eylem bir araya gelerek eşsüremli devinim SEY'e örnek oluşturmaktadır.

2.6.1.2. Ardışık SEY (Sequential Motion SVC)

Bu türde devinim belirten eylem ana eylemden önce gelmekte ve ana eylem tarafından ifade edilen etkinlikten önce gerçekleşen bir *konum* (location) değişikliğini göstermektedir (Lovestrand, 2018).

(72) *Dagaare*

ñ dà wà dí lá kàpàlá
1TKL GEÇ gel- ye- OD. fufu
'Ben geldim ve fufu yedim'

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 807)

(72)'de yer alan örnekte sıralama ikoniktir. Yani eylemlerin sırasında bir düzen bulunmaktadır. Bu anlamda, önce devinim belirten *wà* 'gel-' eylemi ve daha sonra ana eylem *dí* 'ye-' gelmektedir (Lovestrand, 2018).

2.6.1.3. Amaçlı Devinim SEY

Bu türde ilk eylem *git-*, *gel-* gibi bir devinim eylemidir. İkinci eylem de hedefe ulaşıldığında amaçlanan etkinliğin ne olduğunu göstermektedir (Lovestrand, 2018).

(73) *Tayca*

de'k pay s̃i khanöm

Çocuk git- satın al- şeker

‘Çocuk şeker satın almak için gitti’

(Schiller, 1989, s. 415)

(73)’e baktığımızda *pay* ‘git-’ eylemi bir devinim eylemidir. İkinci eylem *s̃i* ‘satın al-’ ise, amaçlanan etkinliğin ne olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda *git-* eylemi ile birlikte hedefe ulaşıldığında amaçlanan şeyin *satın al-* eylemi olduğunu söylemek mümkündür.

2.6.2. Al- İle Oluşturulan SEY (Take SVC)

Bu türün *araç* (instrumental), *eşlik* (comitative), *geçişlilik* (transitivity) ve *aktarım* (transfer) olmak üzere dört alt türü vardır. Araç durumunda *al-* eylemi bir nesne almakta ve bu nesne araç olarak kullanılmaktadır (Ross ve Lovestrand, 2018):

(74) *Nijerya Karma Dili*

A tek nayf ḳot di nyam

Ben al- bıçak kes- BEL. patates

‘Patatesi bıçakla kestim’

(Faraclas, 1996, s. 73)

(74)’te *tek* ‘al-’ eyleminin nesnesi *nayf* ‘bıçak’ yapı içinde araç olarak kullanılan nesnedir. Bu durumda, bıçak nesnesi *ḳot* ‘kes-’ eylemini gerçekleştirmeyi sağlayan bir araç konumunda yer almakta ve işin yapıldığı aracı belirtmektedir.

Eşlik belirten SEY’de ise nesne özneye eşlik etmektedir (Ross ve Lovestrand, 2018). Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(75) *Dumo*

a. neh=wor [ni~ghe la-la] mi

1TKL=VUR kürek çek-~1TKLÖZNE 1TKLÖZNE. ol-.ile.İKİL 2TKL

‘Seninle kürek çekeceğim’

b. yihlang loghae weng [me bla] muhng

sago güzel BEL.TKL.DİŞİL 2TKLÖZNE.ye- 2TKLÖZNE.ile balık

‘Bu güzel sagoyu balıkla ye’

(Ingram, 2006, s. 214)

(75a) örneğinde *mi* ‘sen’ özneye eşlik ederken, (75b) örneğinde *muhng* ‘balık’ birimi özneye eşlik etmektedir. Bu anlamda, (75a)’da *seninle*, (75b)’de de *balıkla* tümce içinde eşlik belirtmektedir.

Geçişlilik de ise *değerliği arttıran* (valency-increasing) bir yapılanma görülmektedir. Burada Aikhenvald’in (2006) belirttiği şey de ettirgen SEY’in bu grupta yer almasıdır.

(76) *Tariana*

nu-inipe-nuku kwaka-mhade [nu-a nu-hña] nhua

1TKL-çocuk- KONU-ÖZNE ne- GEL.BLR SZ 1TKL-yap-. 1TKL-ye- ben

‘Çocuklarıma ne yedireceğim?’

(Aikhenvald, 2006, s. 188)

Yukarıda (76)’da yer alan örneğe baktığımızda *hña* ‘ye-’ eylemi iki üye gerektiren bir eylemdir. Ancak, yapı içinde *a* ‘yap-’ eylemi bu eylemin değerliğini arttırarak üç üye olmasını sağlamıştır. Böylece eylem *yedir-* eylemini belirterek yapı içinde üyenin artmasına neden olmuştur.

Aktarımda ise, *al-* (take) eylemi yön belirten başka bir eylemle bir araya gelmektedir (Ross ve Lovstrand, 2018). Bunun için Ross ve Lovstrand (2018) *al-* ve *gel-* eylemlerinin bir araya gelerek *getir-* eylemini meydana getirdiğini belirtmektedir. Bunun için önceki sayfalarda verdiğimiz örneği aşağıda tekrar edelim:

(77) *Kantonca*

lei lo di saam lai
Sen al- ÇĞL giysi gel-
'Birkaç giysi getir'

(Aikhenvald, 2006, s. 21)

(77)'de yer alan örnekte 'al-' *lo* ve 'gel-' *lai* eylemleri bir araya gelerek *getir-* eylemini belirtmektedir. Bu durumda bu tür SEY'in Ross ve Lovestrand'in (2018) anlamsal açıdan ele aldığı sınıflandırma içinde devinim SEY ve aktarım ulamı içinde ele alırken, Aikhenvald'in (2006) aynı yapıyı bakışimsız SEY içinde devinim SEY olarak ele almaktadır. Ross ve Lovestrand'in (2018) tek farkı aynı yapıyı devinim SEY içinde ele almasıdır.

2.6.3. Durum SEY

Bu türde *otur-* (sit), *kalk-* (stand), *uzan-* (lie) gibi durum eylemleri başka eylemlerle birleşmektedir. Bununla birlikte sürerlik belirten belirticilerle dilbilgiselleştirilmektedir (Ross ve Lovestrand, 2018). Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(78) *Nijerya Karma Dili*

Im dè stanôp chop
3TKL BİTM ayakta dur- ye-
'O ayakta durdu yedi'

(Faraclas, 1996, s. 213)

Yukarıda (78)'deki örnekte *stanôp* 'ayakta dur-' durum belirtmekte ve *chop* 'ye-' eylemi ile birleşerek bu durum SEY'i oluşturmaktadır.

2.6.4. Karşılaştırmalı SEY

Karşılaştırmalı SEY türü içinde *aş-*, *geç-* (pass, exceed) gibi eylemler karşılaştırma nesnesini tanıtmaktadır. Ross ve Lovestrand (2018) dağılımının diğer türlere göre daha sınırlı olduğu belirtmektedir.

(79) *Nijerya Karma Dili*

Nyam swit pas rays
Patates ol-.lezzetli geç- pirinç
'Patates pirinçten daha lezzetlidir'

(Faraclas, 1996, s. 11)

(79)'da karşılaştırılan *nyam* 'patates' ve *rays* 'pirinç' nesnelerinin karşılaştırılmasını sağlayan şey yapı içinde bulunan *pas* 'geç-' eylemidir. Bununla birlikte *swit* sözcüğü bir yardımcı eylem olarak karşılaştırılan nesnelerin niteliğini belirtmektedir.

2.7. SIRALAMA, YAN TÜMCELEME VE SEY ARASINDAKİ FARK

SEY, *sıralama yapıları* (coordination constructions) ve *yan tümceleme yapılarını* (subordination constructions) birbirinden ayıran çeşitli durumlar söz konusudur. Bu yapıları SEY'den ayıran özelliklerin ne olduğuna aşağıda yer verdik. Bununla birlikte, yapılar üzerinde çeşitli testler uygulanarak birbirinden farklılıklarını göstermeye çalıştık. Aşağıda öncelikle sıralama ve yan tümceleme yapılarının ne olduğuna yer vererek örnekler üzerinde açıkladık.

Haspelmath (2004) sıralama yapısını iki biçimde tanımlamaktadır. İlk tanıma göre, bir [A B] yapısı içinde A ve B aynı konuma sahip iki birimse bu yapı sıralama yapısını ifade etmektedir. Bununla birlikte, Haspelmath (2004) bu tanımları yeniden ele alarak sıralama yapısını şu biçimde tanımlamaktadır: sıralama terimi aynı türden iki ya da daha fazla birimin daha büyük birimler halinde birleştirildiği ve etrafındaki birimlerle aynı anlamsal ilişkiye sahip olduğu sözdizimsel yapıyı ifade etmektedir (2004, s. 34). Bu birimler sözcükler, öbekler ve tümceler olabilmektedir (Haspelmath, 2006). Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(80) *İngilizce*

- a. My husband supports and adores Juventus Turin.
- b. My uncle or your in-laws or the neighbours will come to visit us.
- c. The Pope dissolved the Jesuit order, and all the Indian missions were abandoned.

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (80a) örneğinde eylemlerin, (80b) örneğinde ad öbeklerinin, (80c) örneğinde ise tümcelerin bir sıralama yapısı oluşturduğunu görmekteyiz.

Bununla birlikte, Yin'e (2015) göre, sıralama yapılarında her iki birim de eşittir ve her ikisi de ana tümce konumundadır. Sıralama yapılarında her iki tümcede bağımsızdır ve aralarında durumsal bağımlılık yoktur. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(81) *Mandarin Çincesi*

a.Ta meitian duanlian shenti xuexi hanyu.
3TKL her gün egzersiz yap- vücut çalış- Çince
'O her gün egzersiz yapar ve Çince çalışır'

(Yin, 2015, s. 41)

Yukarıda (81)'de yer alan örnekte, aynı konumda bulunan iki birimin yani iki tümcenin bir sıralama yapısı oluşturduğu ve her iki tümcenin de eşit konumda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yan tümceleme yapılarında ise, hiyerarşik bir ilişki olmakla birlikte, eğer A, B'ye bağlıysa, o zaman B, A'ya bağlı olamaz; ancak B, C gibi üçüncü bir varlık varsa ona bağlı olabilmekte ve bu hiyerarşik bir biçimde devam etmektedir. Bu durum, B'nin bağıllık ile yapılandırılan alanda daha yüksek bir konuma sahip olduğu anlamına gelmektedir, yani bu yapının alandaki başka herhangi bir öğeye bağlı olmayan bir öğeyle tanımlanan en üstteki birimine daha yakındır (Fabricius-Hansen ve Ramm, 2008, s.2).

Bununla birlikte, Aarts (2006, s. 249) yan tümceleme yapılarını şu biçimde tanımlamaktadır: Genel anlamda, eğer bir α birimi β birimine bağlıysa, α , β biriminden daha az belirgindir ve β 'ya bağımlıdır. Bağlı birimin yapının tamamında sözdizimsel olarak bağlı olduğu birim ya da diziden daha düşük bir seviyede olması yan tümceleme yapısının ayırt edici özelliğidir. Bu yapılar belirli yan tümceleme belirticileri, tümleçler, yan tümceleme bağlayıcıları gibi birimlerle bir arada görülebilmektedir.

Yan tümceleme yapılarının görünümü için aşağıdaki örnekleri ele alalım:

(82) *İngilizce*

a. I thought [that [the endless storm] was frightening]]

‘Sonsuz fırtınanın korkutucu olduğunu düşündüm’

b. We liked the play because the acting was superb

‘Oyunu sevdik çünkü oyunculuk harikaydı’

c. I believe (that) the monarchy won’t survive for much longer

‘Monarşinin daha uzun süre hayatta kalmayacağına inanıyorum’

(Aarts, 2006, s.248-251)

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (82a) örneğinde *that*, (82b) örneğinde *because* olarak yan tümceleme belirticileri yer alırken, (82c) örneğinde ise herhangi bir yan tümceleme belirticisi yer almamaktadır. (82a) örneğinde *sonsuz fırtınanın korkutucu olduğu* (that the endless storm was frightening) bir yan tümcedir; çünkü bu yan tümce *düşün-* ‘think’ eyleminin nesnesi konumundadır. Bu tümce içerisinde *düşün-* eylemi ise ana tümcenin eylemini oluşturmaktadır. Benzer biçimde (82b) örneğinde de *because* ‘çünkü’ bir yan tümce oluştururken, (82c) örneğinde ise *that* birimi tümce içinde kullanılmadan da bir yan tümce (monarşinin daha uzun süre hayatta kalamayacağı) oluşturmaktadır.

SEY’de ise, aynı konumdaki iki ya da daha fazla eylem tek bir tümce içinde birleştirilmektedir. Sıralama yapılarından farkı ise, her iki olay arasında da durumsal bağımlılık bulunmaktadır. İki eylem birbirini izleyen zamansal ve birbirine bağlı aşamaları temsil etmektedir. Bu iki aşama tek bir olay olarak yorumlanmaktadır. SEY’de yer alan *durumsal bağımlılık* (situational dependence) iki eylem arasında bir araç ve amaç ya da neden ve sonuç ilişkisi gibi birbirine bağımlı bir ilişki olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, SEY arasındaki karşılıklı bağımlılık nedeniyle, bu tür sözdizimsel yapılarıdaki eylemler, liste benzeri bir şekilde birbiri ardına dizilmekte; ancak tek bir dilbilgisi birimini oluşturmaktadır (Yin, 2015). Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(83) *Mandarin Çincesi*

Ta meitian paobu duanlian shenti
3TKL her gün koş- egzersiz yap- vücut
'O her gün egzersiz yapmak için koşar'

(Yin, 2015, s. 45)

Yukarıda (83)'te yer alan örneğe baktığımızda yapı içinde yer alan *paobu* 'koş-' ve *duanlian* 'egzersiz yap'- eylemleri birbirine bağlı bir ilişki taşımaktadır. Bu anlamda, koşmanın bir amacı vardır ve o da egzersiz yapmaktır.

Bu üç yapının her biri iki olay ya da alt olay içermektedir. İki olay hem sıralama yapılarında hem de SEY'de profillenmiştir. Bununla birlikte, sıralama yapılarında iki olay bağımsızdır, SEY'de ise, iki olay anlamsal olarak birbirine bağımlıdır ve bir makro olayın bir şemsiyesi altında iki evre/aşama olarak yorumlanmaktadır. Yan tümceleme yapılarında, ana olay tarafından belirtilen yalnızca bir olay profillenmektedir, ancak alt tümce ile gösterilen diğer olay kesiti değildir, bu genellikle *tümleme* (complementation) ya da *niteleme* (modification) işlevi görmektedir (Yin, 2015).

Yin'in (2015) sıralama, yan tümceleme ve SEY arasındaki farkları ele almasıyla birlikte Bisang'ın (2009) Yorubacadan verdiği örnekle bu yapılar arasındaki farkın üzerinde duralım:

(84) *Yorubaca*

a. Mo mu iwe wa ile
O al- kitap gel- ev
'Ben kitabı eve getirdim'

b. Mo mu ive, mo si wa ile
Ben al- kitap, ben ve gel- ev
'Bir kitap aldım ve eve geldim'

(Stahlke 1970, s. 61-78)

Yukarıdaki iki örneğe baktığımızda (84a) SEY’e örnektir. *al-* ve *gel-* eylemleri bir araya gelerek *getir-* eylemini belirtmekte ve bileşenler arasında herhangi bir bağlayıcı bulunmamaktadır. (84b) örneğinde ise her iki eylemde birbirinden bağımsızdır ve araya bir bağlayıcı girerek iki ayrı olayı ifade etmektedir. Yani, (84b) tümcesinde iki ayrı tümce bulunmaktadır. (84a) da yer alan tümcenin ise tek tümce olduğunu söylemek mümkündür.

Bu iki yapının birbirinden farklı olduğunu Bisang’ın (2009) yapmış olduğu *çıkarma* (extraction) testi ile görebiliriz. Bu doğrultuda, Bisang (2009) SEY’de çıkarma yapılırken sıralama yapılarında çıkarma yapılamadığını belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım.

(85) *Yorubaca*

a. Mo mu iwe wa ile
O al- kitap gel- ev
‘Ben kitabı eve getirdim’

b. iwé ni mo mú wá ilé
Kitap OD ben al- gel- ev
‘Eve getirdiğim bir kitaptı’

c. *iwé ni mo, mú sí wá ilé
kitap OD ben al- ve gel- ev
‘Aldığım bir kitaptı ve eve geldim’

(Stahlke 1970, s. 79)

(85a) SEY’e bir örnektir. Bu doğrultuda, (85b) örneğinde *kitap* tümce başına odak konumuna taşınabilirken, (85c) örneğinde ise bir sıralama yapısı olduğu için çıkarma yapıldığında tümce dilbilgisidişi olmaktadır. Burada Ross (1967) tarafından ortaya atılan *sıralı yapı kısıtından* (coordinate construction constraint) söz etmek gerekmektedir.

Ross’un (1967) sıralı yapı kısıtına göre, sıralama yapılarının hiçbirinden çıkarma yapılamaz ve eğer çıkarma olacaksa bütün sıralı birimlerin aynı dilbilgisel role sahip olması ve hepsinden çıkarma olması gerekmektedir. Bu doğrultuda bu kısıta

göre, sıralama yapısını oluşturan bağlaç ve sıralama yapısı içindeki herhangi bir öbek yapının dışına taşınamamaktadır. Bu durumu *adalar* (islands) üzerinden değerlendirebiliriz. Sıralama yapıları bir adaya benzetildiği için adalar içinden çıkarma yapmak söz konusu değildir. Ancak, SEY’de her iki eylemde de hem nesneyi paylaştığı hem de tek bir tümce gibi hareket ettiği için çıkarma yapmak mümkündür.

Sonuç olarak Ross (1967) sıralı yapı kısıtını göz önüne alarak SEY’de yapı içinde bir birimin çıkarılarak tümce başında odak konumuna getirilebileceği görülürken, sıralama yapılarında bu durum söz konusu değildir.

Aikhenvald’in (2006) belirttiği gibi SEY’i sıralama yapılarından ayıran en önemli özelliklerden biri de açık bir bağlayıcının olmamasıdır. Bu durumu Major’ın (2014) *İbibio* dilinden verdiği örnek üzerinden ele alalım:

(86) *İbibio*

a. Ekpe á-mà á-fóp ùnâm á-tá
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart- et 3TKL-ye-
‘Ekpe eti kızarttı ve yedi’

b. * Ekpe á-mà á-fóp (*á-nyàng) ùnâm (*á-nyàng) á-tá
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart- 3TKL-ve et 3TKL-ve 3TKL-ye-
Kastedilen: ‘Ekpe kızarttı ve eti yedi’

c. Ekpe á-mà á-fóp ùnâm á-nyàng á-tá *(ùnâm/ósòkóró)
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart et kızart- 3TKL-ye- et/portakal
‘Ekpe eti kızarttı ve (başka bir) et/portakal yedi’

(Major, 2014, s. 134)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (86a) örneği *ùnâm* ‘et’ nesnesini paylaşması açısından bir SEY olarak değerlendirebiliriz. Bu açıdan (86b) örneğinde *nyang* bağlacı hem nesneden önce hem de nesneden sonra geldiğinde tümce dilbilgisidışı olmaktadır. Bununla birlikte, (86c) örneğine baktığımızda aynı bağlaç tümce içinde kullanıldığında nesnelerin farklı olduğu görülmekte ve SEY olarak ele alınmamaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda Hiraiwa ve Bodomo (2008) SEY’i ve sıralama yapılarını birbirinden ayırmak için tek zaman belirticisi sınaması, adıl/boş ulam sınaması, tek olumsuzlama sınaması ve çıkarma sınaması olmak üzere dört sınamaya üzerinden bu yapıların birbirinden farklı olduğunu göstermiştir. Aşağıda bu sınamaların neler olduğuna yer verdik.

2.8. SEY VE SIRALAMA YAPILARINI BİRBİRİNDEN AYIRMAK İÇİN KULLANILAN TESTLER

2.8.1. Tek Zaman Belirticisi Sınaması

Hiraiwa ve Bodomo (2008) Dagaare dilinde SEY’de zaman belirticisinin ilk eylemden önce geldiğini, sıralama yapılarında ise bu zaman belirticisinin tekrar edilebileceğini belirtmektedir. Bu durumda zaman belirticisinin gösterimi bir sınamaya aracı olarak kullanılabilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(87) *Dagaare*

a. Ò	dà	sé	lá	nénè	(*dà)	òò	
3TKL	GEÇ	kızart-	OD.	et	GEÇ	ye-	
‘O eti kızarttı ve yedi’							
b. Ò	dà	sé	lá	nénè	à	(dà)	òò
3TKL	GEÇ	kızart-	OD.	et	BAĞL	GEÇ	ye-
‘O eti kızarttı ve sonra yedi’							

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 800)

Yukarıdaki örnekte de gördüğümüz gibi (87a) bir SEY olarak değerlendirilmekte ve zaman belirticisinin ilk eylemden önce geldiği, ikinci eylemden önce geldiğinde ise yapının dilbilgisidışı olduğunu görmekteyiz. Ancak (87b) örneğinde bir bağlaç ile birlikte zaman belirticisi her iki eylemden önce gelmektedir. Bu durumda SEY’de tek bir zaman belirticisi görülürken, sıralama yapılarında zaman belirticisi her iki eylemden önce de görülebilmektedir.

Major (2014) Dagaare dilinde SEY’i ve sıralama yapılarını birbirinden ayırmada kullanılan bu testin İbibio dilinde de geçerli olduğunu belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

(88) *Íbibio*

a. Ekpe á-mà á-dí (*á-mà) í-sé úfôk òmì
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-git- 3TKL-GEÇ 3TKL-gör- ev 1tKL-ÌY
'Ekpe geldi ve benim evimi gördü'

b. Ekpe á-mà á-dí (á-mà) á-nyàng á-sé úfôk òmì
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-git- 3TKL-GEÇ 3TKL-BAĞL 3TKL-gör- ev 1TKL-ÌY
'Ekpe geldi ve (o) aynı zamanda benim evimi gördü'

(Major, 2014, s. 136)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda, *Íbibio* dilinde de SEY'de ilk eylemden önce zaman belirticisi yer almaktadır. Sıralama yapılarında ise zaman belirticisi bağlaçtan önce tekrarlanır ve her iki yapının yorumunda da farklılık meydana gelmektedir. Bu doğrultuda (88b) bir sıralama yapısıdır ve her iki olayda iki ayrı olay olarak ele alınmaktadır. (88a) da ise gelme ve görme eylemleri eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir. Sıralama yapısındaki iki ayrı olay olma durumu şöyle yorumlanabilir: *Ekpe geldi bu arada benim evimi gördü*. Yani ardışık iki olay değil, Ekpe geldi ve gelmişken de evi gördü anlamı vardır. Benzer biçimde aşağıdaki örneği ele alalım:

(89) *Íbibio*

a. Ekpe á-mà á-tóp (*á-mà) ítiyát (*á-mà) á-ń-tó
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-at- 3TKL-GEÇ taş 3TKL-GEÇ 3TKL-1TKL.NESNE-vur-
'Ekpe bir taş attı ve bana vurdu'

b. Ekpe á-mà á-tóp ítiyát (á-mà) á-nyàng á-ń-tó
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-at- taş 3TKL-GEÇ 3TKL-BAĞL 3TKL-1TKL.NESNE-vur-
'Ekpe bir taş attı ve bana vurdu (bir şeyle)'

(Major, 2014, s. 136)

Aynı şekilde (89)'da yer alan örnekte de (89a) örneği bir SEY'dir. Bu açıdan, yapı içinde atma ve vurma eylemlerinin gerçekleştiği nesne (taş) aynıyken, (89b) örneğinde sıralama yapısında Ekpe taş attı ama vurduğu nesne taş değil başka bir nesneyi yani taş atmadan farklı bir nesneyi belirtmektedir. Bu da SEY ve sıralama yapılarının yorumlanmasının birbirinden farklı olduğunu gösterir niteliktedir.

2.8.2. Adıl/Boş Ulam Sınaması

Hiraiwa ve Bodomo (2018) göre, Dagaare dilinde SEY'de nesne ilk eylemden sonra belirtilmekte, ikinci eylemden sonra belirtilememektedir. Bu doğrultuda, paylaşılan nesne iki kere tekrar edilmez; ancak sıralama yapılarında ikinci kez tekrar edilebilir. Dagaare ve İbibio dilinden örneklerle bu durumu görmek mümkündür:

(90) *Dagaare*

a. ò dà sé lá singkáà òò (*á).
3TKL GEÇ kızart- OD. yer fıstığı.ÇĞL ye- onları
'O yer fıstıklarını kızarttı ve yedi'

b. ò dà sé lá singkáà, à (dà) òò á.
3TKL GEÇ kızart- OD. yer fıstığı.ÇĞL BAĞL GEÇ ye- onları
'O yer fıstıklarını kızarttı ve onları yedi'

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 800)

Yukarıda Dagaare dilinden alınan örnekte (90a) örneği bir SEY'dir ve her iki eylem de nesneyi paylaşmaktadır. Bununla birlikte, yapı içinde nesnenin bir adıyla tekrar edilmesine izin verilmemektedir. (90b) örneği ise bir sıralama yapısıdır ve yapı içinde zaman belirticisi ve açık bir bağlaç kullanımıyla birlikte nesnenin bir adıyla tekrar edilmesine izin vermektedir.

(91) *İbibio*

a. bòí ngwét ádò (*nyàng) níé *(òmmô)
al-ÇĞL kitap BEL. 2TKL-BAĞL sakla- 3ÇĞL.NESNE
'O kitapları al ve sakla'

b. bɔ́í ngwét ádo nyàng níé òmmô
al-ÇĞL kitap BEL. 2TKL-BAĞL sakla- 3ÇĞL.NESNE
'O kitapları al ve sakla (diğer şeyler)

(Major, 2014, s. 137)

Benzer biçimde İbibio dilinde de SEY içinde nesnenin tekrar edilmesine izin verilmez. Bu anlamda (91a) örneği SEY olarak ele alınırken, (91b) örneği bir sıralama yapısıdır ve nesne yapı içinde tekrar edilebilir ancak tekrar edilen nesne bir önceki nesne ile eşgönderimli değildir. Bu açıdan tüm bu testlere bakılarak SEY'i yorumlamada bir farklılık yokken, sıralama yapılarında bir yorum farkı ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2.8.3. Tek Olumsuzlama Sınaması

SEY'de olumsuzluk yapı içinde bir kere belirtilmekte ve olumsuzluğu belirten birim tüm yapıyı kapsamaktadır (Hiraiwa ve Bodomo, 2008). Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(92) *İbibio*

a. bɔ̀ì ngwét ádo níé
al-ÇĞL kitap BEL. sahip ol-
'O kitapları al ve onlara sahip ol'

b. ké ù-bɔ̀ì ngwét ádo (*ké) ú-nié
OLMSZ 2TKL-al-ÇĞL kitap BEL. OLMSZ 2TKL-sahip ol-
'Kitapları alma ve sahip olma'

(Major, 2014, s. 138)

Yukarıda (92b) örneğinde olumsuzluk biriminin *ke* yapı içinde yalnızca ilk eylemden önce yer almakta ve yapının tamamını anlamsal olarak olumsuz yapmaktadır. Bu doğrultuda, bu yapı bir SEY olarak ele alınmaktadır.

2.8.4. Çıkarma Sınaması

SEY ve sıralama yapılarını birbirinden ayıran bir başka test ise çıkarma testidir. Yukarıda çıkarma testine kısaca değinmiştik. Burada çıkarma testini Dagaare ve İbibio dilinden örneklerle yeniden ele aldık ve bu durumu Ross'un (1967) sıralı yapı kısıtı ile açıkladık.

SEY'de Ross'un (1967) belirttiği sıralı yapı kısıtı bulunmazken, sıralama yapılarında bu kısıt bulunmaktadır. Bu doğrultuda Hirawia ve Bodomo (2008) ve Major (2014) SEY'in aynı nesneyi paylaştıkları için çıkarma yapılabileceğini belirtmekte, sıralama yapılarında ise nesne paylaşılmadığı için çıkarma yapılamayacağını belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örnekleri ele alalım:

(93) *Dagaare*

a. bòng lá ká ó dà sé òò?

Ne OD. TŪM 3TKL GEÇ kızart- ye-

'O ne kızarttı ve yedi?'

b. *bòng lá ká ó dà sé à (dà) òò ó?

Ne OD. TŪM 3TKL GEÇ kızart- BAĞL GEÇ ye- onu

'O ne kızarttı ve sonra yedi?'

c. *bòng lá ká ó dà sé à (dà) òò?

Ne OD. TŪM 3TKL GEÇ kızart- BAĞL GEÇ ye-

'O ne kızarttı ve sonra yedi?'

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 801)

Yukarıdaki örnekte (93a) örneği SEY olarak nesneyi paylaşmakta ve nesne çıkarılabilmektedir. Ancak (93b-c) örnekleri bir sıralama yapısı olarak çıkarma yapmaya izin vermez; çünkü nesneyi paylaşmaz.

(94) *İbibio*

a. Ekpe á-má á-fóp únám á-tá.

Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart et 3TKL-ye-

'Ekpe eti kızarttı ve yedi'

b. Ekpe á-ké á-fóp nsó á-tá?
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart- ne 3TKL-ye-
'Ekpe ne kızarttı ve yedi?'

c. nsó ké Ekpe áké áfóp á-tá?
Ne TŪM Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL- kızart- 3TKL-ye-
'Ekpe ne kızarttı ve yedi?'

(Major, 2014, s. 140-141)

Yukarıda (94)'te yer alan örneklerde de Dagaare dilinde olduğu gibi İbibio dilinde de SEY'de çıkarma yapmak mümkündür. Bununla birlikte İbibio dilinde ne-soru sözcüğü (94b) örneğinde olduğu gibi yerinde kalabilirken (wh-in-situ), (94c) örneğinde olduğu gibi tümce başına da taşınabilmektedir. Sonuç olarak, yukarıdaki örneklerle baktığımızda Dagaare ve İbibio dillerinde Ross'un (1967) sıralı yapı kısıtını göz önüne alarak SEY içinde nesnenin paylaşıldığı ve tek bir tümce gibi hareket ettikleri için çıkarma yapmaya izin vermektedir.

2.9. ARA SONUÇ

Bu yazıda SEY'in ne olduğu ve nasıl tanımlandığı, SEY'in genel özelliklerinin ne olduğu, SEY'in türleri ile sıralama ve yan tümceleme yapıları arasındaki farklılıklar üzerinde durduk. Bununla birlikte, alanyazına baktığımızda SEY'in tanımına yönelik ortak özelliklerin olduğunu tespit ettik. Ayrıca, SEY'in çeşitli türleri olduğu en genel anlamıyla bakışumlu ve bakışumsuz SEY olmak üzere ikiye ayrıldıklarını belirttik. Son olarak, SEY, sıralama ve yan tümceleme yapıları arasındaki farka yer verdik. Bu doğrultuda, Hiraiwa ve Bodomo'nun (2008) SEY'i ve sıralama yapılarını birbirinden ayırmak için kullandığı tek zaman belirticisi, adıl/boş ulam, tek olumsuzlama ve çıkarma sınaması olmak üzere dört sınama üzerinden dünya dillerinden örnekler vererek bu yapıların birbirinden farklı olduğunu gösterdik.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKÇE SEY YAPILARI

3.1. SEY GENEL ÖZELLİKLERİNİN TÜRKÇEDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

SEY ile ilgili olarak alanyazına baktığımızda bu yapıların genel özelliklerinin ne olduğuna yönelik ortak özelliklerin olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan SEY ile ilgili Sebba (1987), Aikhenvald (2006), Owens (2011), Cleary-Kemp (2015), Haspelmath (2016) yer alan gözlemlere dayanarak SEY'in genel özelliklerini aşağıdaki gibi derleyebiliriz:

- i. Bütün SEY'de eylemler aynı zaman, kip, görünüş değerine sahiptir.
- ii. Tüm SEY'de eylemler en az bir üyeyi paylaşabilirler.
- iii. SEY olan dillerde yapı içinde tek bir özne bulunur.
- iv. Bir SEY tek bir olay olarak kavramsallaştırılmış bir şeyi tanımlamaktadır.
- v. SEY tek tümceli yapılardır.
- vi. Tüm SEY tek eylem tümceleri gibi tek bir ezgi ile sesletilir.

Yukarıda yer alan genellemeleri tek tek ele alarak Türkçede yer alan SEY'lerin bu özellikleri karşılayıp karşılamadığına bakalım.

3.1.1. Genelleme 1

Bütün SEY'de eylemler aynı zaman, kip, görünüş değerine sahiptir.

Aikhenvald'e (2006) göre SEY'de kip, görünüş ve zaman belirticileri her iki eylem üzerinde yer alabileceği gibi, bu belirticiler SEY'de tek bir eylem üzerinde de yer alabilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(95) *Konda*

va-n-a	sũ-n-ap
gel-GEÇD.-1ÇĞL.DİŞ	gör-GEÇD.-1ÇĞL.DİŞ
'Geleceğiz ve göreceğiz'	

(Steever, 1988, s. 71-73)

Yukarıda (95)'te yer alan örnekte her iki eylem üzerinde de geçmişdişi zamanı belirten *-n* ekinin yer aldığını görmekteyiz. Bununla birlikte Hiraiwa ve Bodomo (2008) Dagaare diline yönelik yaptıkları çalışmada geçmiş zamanı belirten *dà* ekinin ilk eylemden önce kodlandığını belirtmekte ve aşağıdaki örneği vermektedir:

(96) *Dagaare*

Ò	dà	sé	lá	nénè	óó
3TKL	GEÇ	kızart-	OD.	et	ye-
'Eti kızarttı ve yedi.'					

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 243)

Yukarıda (96)'da yer alan örnekte geçmiş zamanı belirten *da* eki ilk eylemden önce yer almaktadır. Hideaki (2010) ise Japonca SEY'de zaman ekinin her iki eylem üzerinde yer alamadığını ve bu durumda tümcenin bozuk olduğunu zaman ekinin ikinci eylemden sonra geldiğini belirtmektedir.

(97) *Japonca*

John-wa	supu-wo	ni-(*ta)	tume-ta
John - YAL.	çorba – BELD.	kayna - GEÇ.	buharlaş - GEÇ.
'John çorbayı kaynattı ve yarısını buharlaştırdı.'			

(Hideaki, 2010, s. 36)

Japoncadan alınan örnek (97)'de geçmiş zamanı gösteren *-ta* ekinin her iki eylem üzerinde yer aldığına tümcenin bozuk olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan geçmiş zaman ekinin Japonca SEY'de ikinci eylemden sonra geldiğini ve tümcenin düzgün olduğunu söylemek mümkündür.

Türkçede ise kip, görünüş ve zaman eklerinin hepsi eylem üzerinde belirtildiği için bu eklerin eylem üzerine gelişinde farklılık olmaktadır. Bu anlamda bazı kip, görünüş zaman ekleri her iki eylem üzerine de gelebilirken bazı kip, görünüş ve zaman ekleri yalnızca tek bir eylem üzerinde belirtilmeye izin vermektedir. Bu yapılanmanın nasıl gerçekleştiğini aşağıda sırasıyla ele alalım.

3.1.1.1. Türkçe SEY’de Görünüş

Comrie (1976) ve Göksel ve Kerslake’e (2005) göre görünüş bitmişlik ve bitmemişlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bitmemişlik görünüşü gerçekleştirilen eylemin sonlanmadığını, devam ettiğini belirtirken, bitmişlik görünüşü ise eylemin sonlanma, bitme durumunu göstermektedir.

Uzun (1998, 2004) Türkçede görünüşü yukarıdaki tanımlara koşut olarak bitmişlik ve sürerlik olarak ele almış ve görünüşün bitmişlik ve sürerlik belirten eklerle sağlandığını ifade etmiştir. Bu durumda Türkçede görünüşü belirten eklerin *-DI*, *-(I)yor* ve *-Ø* olduğunu belirtmiştir. Bunun için aşağıdaki örnekleri ele alalım:

- (98) a. Ali sütü iç-ti.
b. Ali sütü iç-iyor.
c. Ali sütü iç-Ø-ecek.

Yukarıda (98)’de yer alan örneklerle baktığımızda (98a) örneğinde yer alan *iç-* eyleminin *-DI* görünüş eki ile çekimlenerek eylemin bitmiş olduğunu söylemek mümkündür. (98b) örneğinde *iç-* eylemi sürerlik belirten *-(I)yor* ekiyle eylemin sürme durumunda olduğunu belirtmektedir. (98c) örneğinde ise görünürde herhangi bir görünüş eki yokmuş gibi görülmekte sesel olarak belirtilmeyen bir sıfır ekinin *-Ø* varlığı görünüş ekinin var olduğu bilgisini göstermektedir.

Uzun (1998) yukarıdaki eklerle birlikte *-mİş* ekinin görünüş belirtmesini ise bu eklerle kurulan bir tümceden sonra gelen başka bir tümcenin de bu tümceyle bütünlük ilişkisi kurmasıyla ele alarak aşağıdaki örneği vermiştir:

- (99) a. Ali geçen yıl Amerika’ya gitmişti. Bunu ilk duyduğumda çıldıracak gibi olmuştum.
b. Ali geçen yıl Amerika’ya gitmişti. Onu yolcu ederken ne kadar üzülmüştüm.

(Uzun, 1998, s. 18)

Yukarıdaki tümcelere baktığımızda (99a) örneğinde *-mİş* konuşucunun durumu aktarmasını belirtirken yani bir kip eki olarak yer almaktayken, ikinci tümcede yer alan

-*mIş* eki ikinci tümceyle bir bütünlük kurarak görünüşü belirtmektedir. Uzun (1998) bu durumu netleştirmek adına aşağıdaki örneği vermiştir:

(100) Ali geçen yıl Amerika'ya gitti.

(Uzun, 1998, s. 18)

Yukarıda (99b)'de yer alan tümcede olduğu gibi (100)'de yer alan tümce de (99b)'de yer alan tümceyle bir bütünlük ilişkisi kurmakta ve bu durumda -*mIş* ekinin de görünüşü belirttiğini söylemek mümkündür.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle SEY'de görünüşü belirten ekleri göz önüne alarak bu eklerin SEY'de nasıl bir görünüm sergilediği üzerinde duralım. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım.

(101) Kitabı al-dı-m gel-di-m.	Evden çık-tı-m git-ti-m.
Kitabı al-dı-n gel-di-n.	Evden çık-tı-n git-ti-n.
al-dı- Ø gel-di- Ø	Evden çık-tı- Ø git-ti- Ø
al-dı-k gel-di-k.	Evden çık-tı-k git-ti-k.
al-dı-nız gel-di-niz.	Evden çık-tı-nız git-ti-niz.
al-dı-lar gel-di-ler.	Evden çık-tı-lar git-ti-ler.

Yukarıda (101)'de yer alan örneklere baktığımızda bitmişlik görünüşünü belirten -*DI* her iki eylem üzerinde de bulunmaktadır. Bununla birlikte özneyi belirten kişi eki de her iki eylem üzerinde yer almaktadır.

Sürerlik belirten -(*I*)*yor* görünüş eki ise Türkçe SEY'de yalnızca ikinci eylem üzerine gelebilirken, her iki eylem üzerine geldiğinde tümce dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Bunu için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (102) a. ??Ali kitabı alıyor geliyor.
Ali kitabı alıp geliyor.
b. ??Akşama kadar evi siliyor süpürüyor.
Akşama kadar evi silip süpürüyor.
c. ??Her söylediğim söze şaşıyor kalıyor.
Her söylediğim söze şaşıp kalıyor.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda *-(I)yor* görünüş eki örneklerin hepsinde eylemlerin sürme durumunu belirtmektedir. *-(I)yor* görünüş ekinin her iki eyleme de eklendiği durumlarda tümce bozuk olmaktadır. Bu ekin yalnızca ikinci eylem üzerinde yer aldığı anda tümcenin düzgün olduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda *-(I)yor* görünüş eki ikinci eylem üzerinde yer aldığı anda ilk eylem *-(y)Ip* ekiyle birlikte görünmektedir. Ayrıca yukarıda (102a-b-c) örneklerine baktığımızda *-(I)yor* görünüş eki ile birlikte kişi eki de ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. *-(y)Ip* ekinin Türkçe SEY’de ilk eylem üzerinde görünebilmesi ve bu yapıların SEY olarak ele alınması durumu ilerleyen sayfalarda kip, görünüş ve zaman görünümleri açıklandıktan sonra detaylı olarak yer almaktadır.

-DI görünüş ekiyle birlikte *-mİş* ekini ele aldığımızda bu ekin de her iki eylem üzerine gelebildiğini görmekteyiz. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

- (103) a.*Ali sınavdan geçemediğini duyunca üzüntüden sınıftan çıkmıştı (i-di) gitmişti (idi).
b. Ali sınavdan geçemediğini duyunca üzüntüden sınıftan çıkmış gitmişti (i-di).
c. Sınavdan geçemediğimi duyunca üzüntüden sınıftan çıkmış gitmişti-m.

Örnek (103a-b-c) tümcelerine baktığımızda bitmişlik görünüşünü belirten *-mİş* eki her iki eylem üzerine geldiğinde özneyi belirten kişi ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. Bununla birlikte geçmiş zamanı belirten *-(y)DI* a da yer alan örnekte her iki eylem üzerine geldiğinde tümce bozuk, yalnızca ikinci eylem üzerine geldiğinde ise tümce düzgündür. Zaman ekinin Türkçe SEY’de gerçekleşme durumu ilerleyen sayfalarda yer almaktadır.

Tablo 1: Türkçe SEY’de Görünüş Eki

	Görünüş Eki		Kişi Eki	
	I. Eylem	II. Eylem	I. Eylem	II. Eylem
-DI	✓	✓	✓	✓
-mİş	✓	✓	*	✓
-(I)yor	*	✓	*	✓

Yukarıda Tablo 1’de Türkçede yer alan görünüş eklerinin ve görünüş ekiyle birlikte eylem üzerinde yer alan kişi ekinin eylem üzerindeki konumu yer almaktadır. Bu durumda *-DI* ve *-mİş* görünüş ekleri Türkçe SEY içinde her iki eylem üzerinde bulunmaktadır. Bununla birlikte *-(I)yor* görünüş eki ise ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. Görünüş eklerinin görünümüyle birlikte kişi eklerinin hangi eylemler üzerinde belirtildiğine baktığımızda bitmişlik belirten *-DI* görünüş ekiyle birlikte kişi eki her iki eylem üzerinde belirtilebilirken *-mİş* ve *-(I)yor* ekleriyle birlikte kişi eki yalnızca ikinci eylem üzerinde yer almaktadır.

3.1.1.2. Türkçe SEY’de Kip

Türkçede kip kavramı pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bu doğrultuda Uzun’a (1998) göre kip konuşucunun tümcedeki önermeyi sunma biçimini ve önermeye yönelik tutumunu belirten bir birim olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte Türkçede Uzun (1998), Emeksiz (2008), Erguvanlı-Taylan (2018) ele aldığı biçimiyle kiplik belirten ekler *(y)Abil*, *-(A/I)r*, *-mAlI*, *-sA*, *-mİş*, *-(y)AcAk* *-DIr*, *-(y)A*, *-(y)mİş* olarak yer almaktadır. Türkçede kiplik belirten bu eklerin SEY’de hangi eylem üzerine gelebileceklerini aşağıda tek tek ele alalım:

- (104) a. Kitabı al-mış-sın gel-miş-sin.
b. Kitabı al-mış gel-miş-im.
c. al-mış gel-miş-sin.
d. al-mış-Ø gel-miş-Ø
e. al-mış gel-miş-iz.
f. al-mış gel-miş-siniz.
g. al-mış gel-miş-ler.

Yukarıda (104)’te yer alan örneklerde *-mİş* kip eki her iki eylemde yer almaktadır. Özneyi belirten kişi eki ise her iki eylemde yer aldığı anda tümce bozuk olmaktadır. Kişi ikinci eylemden sonra geldiğinde ise tümce düzgündür.

- (105) a. *Kitabı al-ır-ım gel-ir-im.
b. Kitabı al-ır gel-ir-im.
c. al-ır gel-ir-sin.

- d. al-ır-Ø gel-ir-Ø
- e. al-ır gel-ir-iz.
- f. al-ır gel-ir-siniz.
- g. al-ır gel-ir-ler.

(105)'te yer alan örneklerde $-(A/I)r$ kip eki her iki eylem üzerinde yer almaktadır. Özneyi belirten kişi eki ise her iki eylemde yer aldığında tümce bozuk olmaktadır. Kişi ikinci eylemden sonra geldiğinde ise tümce düzgündür.

(106) a. *Kitabı al-sa gel-se-m.

b. Kitabı kütüphaneden al-sa-m gel-se-m.

c. Kitabı kütüphaneden al-sa gel-se.

d. Kitabı al-sa-m gel-se-m.

e. Kitabı al-sa-n gel-se-n.

f. Kitabı al-sa-Ø gel-se-Ø

$-(y)Ip + GELSE$

g. Kitabı al-sa-k gel-se-k.

h. Kitabı al-sa-nız gel-se-niz.

ı. Kitabı al-sa gel-se-ler.

i. Kitabı al-sa-lar gel-se-ler.

Örnek (106)'da ele aldığımız $-mIş$, $-(A/I)r$ ve $-sA$ kip ekleri her iki eylem üzerinde yer alabilmektedir. Bunlar dışında kalan diğer $-(y)Abil$, $-mAll$, $-Dır$ ve $-(y)AcAk$ kip ekleri ise her iki eylem üzerinde yer aldığında tümce dilbigeisidışı olmaktadır. Bu anlamda bu ekler ikinci eylem üzerinde yer almakta ve ilk eylemin $-(y)Ip$ ile belirtilmesi gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(107) a. Ali kitabı al-(y)Ip gel-ebil-ir.

*Ali kitabı alabilir gelebilir.

b. Ali kitabı al-mış gel-miş-tir.

*Ali kitabı al-mış-tır gel-miş-tir.

c. Ali kitabı al-(y)Ip gel-ecek.

*Ali kitabı al-acak gel-ecek.

Yukarıda (107)’de yer alan örneklere baktığımızda $-(y)Abil$, $-mAll$, $-Dır$ ve $-(y)AcAk$ kip eklerinin her iki eyleme de geldiği tümceler dilbilgisidir. Bu durumda bu kip eklerinin ikinci eylem üzerinde yer alması gerekmekte ve ilk eylemin $-(y)Ip$ ekiyle belirtilmesi gerekmektedir. $-(y)Ip$ ekinin bir ulaşıl olduğunu düşündüğümüzde bu ekin SEY’de nasıl bir işlevi olduğu üzerinde durmamız ve bu ekin bulunduğu SEY’de eylemin bir yan tümce oluşturmaması ikinci eylemle bir araya gelerek SEY’in en temel özelliği olan tek bir olayı belirtmesi gerekmektedir. Bu durumu aşağıda zaman kavramını ele aldıktan sonra genel olarak tartıştık. Ancak öncelikle Türkçe SEY’de zaman ekinin eylemler üzerinde nasıl belirtildiğine bakalım.

Tablo 2: Türkçe SEY’de Kip

	Kip Eki		Kişi Eki	
	I. Eylem	II. Eylem	I. Eylem	II. Eylem
$-(A/I)r$	✓	✓	*	✓
$-mIş$	✓	✓	*	✓
$-sA$	✓	✓	✓	✓
$-(y)Abil$	*	✓	*	✓
$-mAll$	*	✓	*	✓
$-Dır$	*	✓	*	✓
$-(y)A$	*	✓	*	✓
$-(y)AcAk$	*	✓	*	✓

Yukarıda yer alan kip eklerine baktığımızda $-(A/I)r$, $mIş$ ve $-sA$ kip eklerinin her iki eylem üzerinde yer alabildiğini görmekteyiz. Bu kip ekleri dışında kalan ve tabloda belirtilen diğer kip ekleri ise yalnızca ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. Kip ekleriyle birlikte kişi eklerinin eylemler üzerindeki görünümüne baktığımızda ise $-sA$ kip ekiyle birlikte kişi eki de her eylem üzerinde yer alırken, bunun dışında kalan diğer kip ekleriyle birlikte kişi eki ikinci eylem üzerinde yer almaktadır.

3.1.1.3. Türkçe SEY’de Zaman

Türkçede zaman geçmiş ve geçmişdışı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu doğrultuda Türkçede geçmiş zamanı belirtmek için $-(y)DI$, geçmişdışı zamanı

belirtmek içinse $-\emptyset$ eki yer almaktadır (Uzun, 1998). Türkçede yer alan zaman eklerinin SEY'deki görünümünü aşağıdaki örnekler üzerinden inceleyelim.

Aikhenvald'a (2006) göre, SEY'de zaman, görünüş, kip vb. gibi durumlar hem her iki eylemde hem de tekçil olarak tek bir eylem üzerinde yer alabilmektedir. Türkçe örneklerle baktığımızda, görünüş ve kipi hem her iki eylem üzerinde hem de tek eylem üzerinde kodlandığı, zamanın ise ikinci eylem üzerinde kodlandığı gözlemlenmiştir. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

- (108) a. Ali her gün okuldan gelirken eve bir tane ekmek alıyor(*du) geliyordu.
b. Adam kimseye bir şey söylemeden evden çıkıyor(*du) gidiyordu.
c. Sınavdan sonra tüm kitaplarını yırtacak(*tı) atacaktı.
d. Adam kimseye bir şey söylemeden evden çıkıp gidiyor.

Yukarıda (108)'de yer alan örneklerle baktığımızda geçmiş zamanı belirten $-(y)DI$ eki (108a-b-c) örneklerinde yalnızca ikinci eylem üzerinde yer almakta her iki eylem üzerinde yer aldığına tümce dilbilgisidışı olmaktadır. (108d) örneğinde ise geçmişdışı zamanı belirten $-\emptyset$ eki yalnızca ikinci eylem üzerinde yer alırken, ilk eylemin üzerinde $-(y)Ip$ eki bulunmaktadır.

Tablo 3: Türkçe SEY'de Zaman

	Zaman Eki		Kişi Eki	
	I. Eylem	II. Eylem	I. Eylem	II. Eylem
$-(y)DI$	*	✓	*	✓
$-\emptyset$	*	✓	*	✓

Yukarıda zaman ekinin Türkçe SEY'deki görünümüne baktığımızda hem geçmiş zamanı belirten $-(y)DI$ hem de geçmişdışı zamanı belirten $-\emptyset$ eki yalnızca ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. Bununla birlikte kişi eki de yalnızca ikinci eylem üzerinde belirtilmektedir.

Yukarıda gözlemlenen durumlara koşturarak Duran (2010) ise, $-(y)Ip$ +eylem düzleminde ele aldığı Türkçe SEY'de zaman, görünüş ve kipi tek bir eylem üzerinde

kodlandığını ve bunun her iki eylemle de paylaşıldığını belirterek aşağıdaki örneği vermektedir:

(109) Sabah erkenden giyinip işe koşmuştur.

(Duran, 2010, s. 79)

(109)'da yer alan örnekte *-(y)Ip* ekinin olduğu eylem üzerinde zaman, görünüş, kip ile ilgili herhangi bir birim kodlanmamışken, ikinci eylem (koş-) üzerinde kip ve görünüş kodlanmaktadır. Duran'ın (2010) vermiş olduğu bu örnekten yola çıkarak Türkçede SEY'de zaman, görünüş, kip belirten birimlerin tek bir eylem üzerinde kodlandığını söylemek mümkündür. Ancak, bunun için Duran'ın (2010) ele aldığı biçimde SEY'in *-(y)Ip*+eylem düzleminde ele alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Bunun için yukarıda ele aldığımız (14a-b-c) örneklerini aşağıda tekrar ele alalım.

- (110) a. Ali okuldan gelirken eve bir tane ekmek **alıp geliyordu**.
b. Adam kimseye bir şey söylemeden evden **çıkıp gidiyordu**.
c. Sınavdan sonra tüm kitaplarını **yırtıp atacaktı**.

Yukarıda (110)'da yer alan örneklerle baktığımızda sürerlik görünüşü belirten *-(I)yor*, geçmiş zamanı belirten *-(y)DI* ve *-AcAk* eki ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. Burada söz etmemiz gereken durumlardan biri de yukarıdaki örneklerde SEY'in *-(y)Ip*+eylem biçiminde olsa bile iki eylemin tek bir olayı belirttiği ve SEY olarak davrandığıdır. Bunun sonucunda Türkçede SEY'in hem iki eylemin çekimlenmesiyle hem de *-(y)Ip*+eylem düzleminde oluşabileceğini düşünmekteyiz. Bu düşünceye yönelik alanyazında da birçok çalışmanın olduğu görülmektedir (Aydemir, 2019; Duran, 2010; Hirik, 2019).

3.1.2. Türkçe SEY Yapılarında *-(y)Ip* Ekinin Görünümü ve Dünya Dillerinden Örnekler

Türkçe SEY'de bazı kip ve görünüş ekleri her iki eylem üzerinde görülebilirken bazıları yalnızca ikinci eylem üzerinde görülmekte ve ilk eylem *-(y)Ip* eki ile oluşmaktadır. *mIş*, *-(A/I)r* ve *-sA* kip ekleri her iki eylem üzerinde yer

alabilmektedir. Bunlar dışında kalan diğer $-(y)Abil$, $-mAll$, $-Dır$ ve $-(y)AcAk$ kip ekleri ise her iki eylem üzerinde yer aldığı anda tümce dilbilgisidir. Bu anlamda bu ekler ikinci eylem üzerinde yer almakta ve ilk eylemin $-(y)Ip$ ile belirtilmesi gerekmektedir. Ancak bu durumda ele aldığımız bu $-(y)Ip$ 'lı yapıların SEY olup olmadığı ortaya çıkar. Bu soruyu şu biçimde yanıtlamak mümkündür.

Duran (2010) $-(y)Ip$ +eylem biçiminde ele aldığı Türkçe SEY'de yapı içinde tek bir zaman, görünüş ve kip ekinin bulunduğunu ve bu eklerin tüm yapıyı açısına aldığını belirterek aşağıdaki örneği vermiştir:

- (111) a. Sabahtan beri koşup duruyor.
b. Sabah giyinip işe koşmuştur.

(Duran, 2010, s. 78)

Yukarıda (111)'de yer alan örneklerde (111a) örneğinde tek bir olayın olduğu ve bunun da *koş-* eyleminin gerçekleştirilmesi olduğunu görmekteyiz. (111b) örneğinde is her iki olay da herhangi bir zaman aşımına uğramadan birbirini ardına gerçekleşmektedir. Bu durum da ikinci eylem üzerinde yer alan kip, görünüş, zaman eklerinin her iki eylemi de açısına aldığını söylemek mümkündür.

Yukarıdaki bilgiyi göz önüne aldığımızda Türkçe SEY'de $-(y)Ip$ eki ilk eylem üzerinde yer aldığı anda yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bu ekin de ikinci eylem üzerindeki kip, görünüş, zaman eklerini almış olarak tek bir olayı anlattığını ve SEY oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda her iki eylemin görünümünde $-(y)Ip$ ekine sahip olan eylemin yan tümce, çekimlenmiş olan eylemin ise ana tümceyi oluşturduğu bir yapılanma değil her iki eylemin de bir araya gelerek tek bir olayı belirttiği bir yapılanmadan söz etmemiz gerekir.

Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

- (112) a. Kimseye bir şey söylemeden çıkıp gitti.
b. Her şey bir anda olup bitti.
c. Hiç beklemediğimiz bir an çıkıp geldi
d. Sesiyle ortalığı yıkıp geçti.
e. Söylediklerine şaşıp kaldım.

Yukarıda (112a-e) örneklerinde ilk eylem -(y)Ip eki ile belirtilmiş ikinci eylem ise çekimlenmiştir. Bu örneklerde herhangi bir yan tümce olmaksızın yani bir temel olay bir de yan tümcenin içerdiği bir olay olmaksızın tek bir olay yer almakta ve SEY oluşturmaktadır. Burada -(y)Ip ekinin işlevinin SEY’deki ikinci eylem üzerindeki kip, görünüş ve zaman eklerini paylaşarak tek bir olayı ifade etmek için kullanıldığını söylemek mümkündür. Burada -(y)Ip eki ile belirtilen eylem ikinci eyleme geçişmekte ve tek bir olayı belirtmektedir. Bununla birlikte, SEY’in genel özellikleri arasında herhangi bir bağlayıcı, sıralama ya da yan tümceleme belirticisinin olmadığı bilgisi yer almaktaydı. Ancak Duran (2010), Aydemir (2019), Hirik (2019), Türkçe SEY’de yapının -(y)Ip ile oluşturabileceğini desteleleyen kanıtlar sunmuştur. Bu açıdan Johanson (1992a), daha önce *eylem sıralaması* (Alm. Verbserialisierung) olarak nitelediği bu sözdizimsel işlem için, *periyodik zincirleme tümceler* (Alm. periodische Kettensätze) kavramını kullanmıştır. Bu anlamda periyodik zincirleme tümceler, iki ya da daha fazla sayıda belirteç yan tümcesinin belli bir sözdizimsel teknikle birbirine ulanmasıyla oluşmaktadır. Birbirine zincirleme bağlanan tümceler arasında içeriksel belirteç ilişkisi (Alm. Modifikation) değil, sadece “konusal-anlatısal eşitlik” (Alm. thematisch-narrative Gleichrangigkeit) statüsü olduğunu belirtmektedir (Bisang 1995, s. 141; Johanson 1992b, s. 201). Ayrıca Johanson (1992a), bu tür sıralı eylem yapılarının genelde Hint-Avrupa dilleriyle temasta olmayan Türkçe değişkelerinde görüldüğünü, Hint-Avrupa dillerinde bu tür bir eylem sıralama tekniğinin olmadığını ileri sürmektedir.

Bununla birlikte Carlson (1994), Nikiema (2003) ve Pajancic (2017) yaptıkları çalışmada SEY’de bağlayıcı bir birimin varlığına dikkat çekerek bu bağlayıcıların her iki eylemi de birbirine bağladığını belirtmektedirler. Bu anlamda Nikiema (2003) Moore dili üzerine yaptığı çalışmada *n* bağlayıcı birimin her iki eylemi de birbirine bağladığını, bu birimin varlığının sıralama yapılarında olduğu gibi iki bağımsız olayı belirtmeyip, aynı özneyi paylaştığını ve yalnızca *eylemcil dizilimi* (verbal syntagma) birbirine bağladığını ve bu eylemlerin ayrılmaz olduğunu belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım.

(113) a.pagã talla sv-kãngã n wã nemdã
kadın-BEL. kullan-OLMLYC bıçak-bu BAĞL. kes- et-BEL.
'Kadın eti bu bıçakla kesti'

b. yaa sv-kãngã la pagã tall n wã nemdã
bu bıçak-bu OD. kadın-BEL kullan- BAĞL. kes- et-BEL.
'Bu bıçak kadının eti kestiği bıçaktı'

c. yaa nemdã la pagã tall sv-kãngã n wã
bu et-BEL. OD. kadın-BEL kullan- bıçak-bu BAĞL. kes-
'Kadının bu bıçakla kestiği bir etti'

(Nikiema 2003, s. 129)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (113) örneği Aikhenvald (2006) ve Ross ve Lovestrand'in (2018) ele aldığı *al-* eylemi ile oluşturulan SEY'i göstermektedir. Ancak Aikhenvald (2006) ve Ross ve Lovestrand'den (2018) farklı olarak bu türden SEY'in yapılanmasında herhangi bir bağlayıcı birim yer almamaktadır. Ancak Nikiema'nın (2003) yukarıda verdiği örneklerde eylemler arasında *n* brimi yer almaktadır. Bu birim *serileştirme bağlayıcısı* (serialising connector) olarak ele alınmaktadır. Bu bağlayıcı birimi kendi çalışmasında da ele alan Pajancic (2017) bağlayıcının sıralama yapılarında kullanılan bağlayıcılardan farklı olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda sıralama yapılarında eylem diziliminin tersine çevrilebildiğini ancak SEY'de bu durumun olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte SEY çıkarma yapmaya izin verirken sıralama yapılarında Ross (1967) ele aldığı sıralı yapı kısıtından ötürü çıkarma yapmaya izin verilmemektedir. Bu doğrultuda yukarıdaki örneklere baktığımızda eylemler arasında *n* serileştirme bağlayıcısı kullanıldığında tümce içinde nesnenin çıkarılabildiğini görmekteyiz. Ayrıca Nikiema (2003) *n* bağlayıcısının tümcede yer aldığı eylemlerin her zaman aynı özneyi belirttiğini, yalnızca eylemcil dizilimi birbirine bağladığını ve bu eylemlerin ayrılmaz (inseperable) olduğunu belirtmektedir. Bu durumda burada yer alan *n* bağlayıcı biriminin SEY içinde iki eylemi birbirine bağladığını ve işlevinin sıralama yapılarındaki birimlerden farklı olduğunu söylemek mümkündür.

Benzer biçimde SEY’de bağlayıcı bir birimin varlığına dikkat çeken Shibatani ve Huang (baskıda) Atayal dilinin Wulai lehçesinde bağlayıcı bir birim yokken, Mayrinax lehçesinde *ʔiʔ* bağlayıcı birimin var olduğunu belirterek aşağıdaki örneği vermiştir:

(114) *Atayal (Wulai)*

a. m-wah=kuʔ m-itaʔ yayaʔ=suʔ
gel-=1TKL.YAL. gör- anne=2TKL.TAM.
‘Ben anneni görmek için geldim’

Atayal (Mayrinax)

b. Wah-an ʔiʔ m-ital-niʔ yumin ʔiʔ yaya=niaʔ
gel- BAĞL. gör-.TAM. yumin YAL. anne=3TKL.TAM
‘Yumin annesini görmek için geldi’

(Shibatani, 2009, s. 256)

Yukarıda (114b)’de yer alan örneğe baktığımızda Mayrinax lehçesinde SEY olarak ele alınan tümcede ilk eylem üzerinde *ʔiʔ* bağlayıcı birimin var olduğunu görmekteyiz. Benzer biçimde SEY’de bağlayıcı bir birimin varlığına dikkat çeken Shibatani (2009) Formasa dili olan Paiwan ve Changpin Amis dillerinde bağlayıcı bir birimin var olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Paiwan dilinde bu bağlayıcı birimin zorunlu, Changpin Amis dilinde ise seçimsel olduğunu belirtmektedir. Shibatani ve Huang (baskıda) bir bağlayıcıya sahip olan bu yapıların bağlayıcı olmadan SEY’i yöneten aynı sözdizimsel kısıtlamalara uymalarını göz önüne alarak bu yapıları SEY olarak ele almaktadır.

Shibatani ve Huang (baskıda) Japonca, Korece ve Altay dillerinde SEY’lerin bağlayıcı içerdiği sonucunu bu dillerdeki ulaşıl karmaşık yüklemelerin SEY olup olmadığını ele alarak belirtmiştir. Bu doğrultuda ulaşıl bağlayıcı içeren ulaşıl karmaşık yüklemelerin işlevsel olarak bağlayıcı içermeyen SEY ile benzer olduğunu belirtmişlerdir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(115) *Asante (Nijer-Kongo)*

a. ɔ-fa-a huma=no bra-a ha
3TKL.al-GEÇ kitap-BEL gel-GEÇ buraya
'Kitabı buraya getirdi'

Japonca ulaçsıl karmaşık yüklemeler

b. Kare=ga koko=ni hon=o mot-te ki-ta
O=YAL buraya=YÖN kitap=BEL al-ULAÇ. gel- GEÇ
'Kitabı buraya getirdi'

Mandarin Çincesi

c. tā zǒu qù le
O yürü- git- GÖR
'O yürüyüp gitti'

Korece ulaçsıl karmaşık yüklemeler

d. Kumye=nun kel-e kat-tta
O=KON yürü-ULAÇ git-GEÇ
'O yürüyüp gitti'

(Shibatani, 2009, s. 257)

Yukarıda yer alan örneklerle baktığımızda (115a) örneğinde yer alan SEY'de herhangi bir bağlayıcı birim bulunmamaktadır. Japoncada yer alan ulaçsıl karmaşık yüklem ele alındığı (115b) örneğinde yer alan tümcenin ise (115a) örneğinde olduğu gibi anlamsal olarak aynı şeyi belirttiği ve bir SEY oluşturduğunu görmekteyiz. (115a) ve (115b) örnekleri arasındaki tek fark (115a) örneğinde yer alan SEY'de her iki eylem de çekimliken, (115b)'de Japoncadan alınan örnekte *mot* 'al-' eyleminin ulaçsıl bir birim ile belirtilmiş olup yalnızca ikinci eylemin çekimlenmiş olması ile ilgilidir. Aynı durum (115c) ve (115d) örneklerinde de yer almaktadır. Ayrıca Shibatani ve Huang (baskıda) (115b)'de yer alan örnekte Japoncada ulaçsıl eki olan *-te* ve (115d)'de yer alan örnekte Korece ulaçsıl eki olan *-e/-ko* eklerinin iki eylemi birbirine bağlayarak tek bir karmaşık yüklem oluşturduğunu ve SEY'e benzer yapılar olduğunu söyleyerek bu anlamda ulaçsıl ile oluşturulmuş yapıların da SEY oluşturduğunu belirtmektedirler.

Shibatani ve Huang'ın (baskıda) Japonca, Korece ve Altay dillerine görülen bu yapıların SEY ile benzer yapılar olduğunu ele aldıkları bir diğer kanıt da Ross'un (1967) ele aldığı sıralı yapı kısıtı ile ilgilidir. Bu doğrultuda Ross'un (1967) sıralı yapı kısıtına göre sıralama yapılarından çıkarma yapmaya izin verilmezken, SEY'de çıkarma yapmaya izin verilmektedir. Bu bilgiyi ele alarak ulaçsıl ile oluşturulan yapılar da çıkarma yapmaya izin verildiğini aşağıdaki örnek üzerinden ele alalım:

(116) *Japonca*

- a. Taroo=ga gitaa=o hii-te, Hanako=ga utat-ta
Taroo=YAL gitar=BEL çal-ULAÇ Hanako=YAL söyle-GEÇ
'Taroo gitar çaldı, Hanako söyledi'
- b. Yuki=ga hut-te, kion=ga saga-ru sooda
Kar=YAL yağ-ULAÇ sıcaklık=YAL düş- söyle-
'Kar yağacağını ve sıcaklığın düşeceğini söylüyorlar'

(117) *Japonca*

- a. Taroo=wa tegami=o kai-te, gakkoo=ni it-ta.
Taro=KON mektup=BEL yaz-ULAÇ okul=YÖN git-GEÇ
'Taro mektup yazdı ve okula gitti'
- b. *[Taroo=ga- Ø kai-te, gakkoo=ni it-ta] tegami
Taro=YAL yaz-ULAÇ okul=YÖN git-GEÇ mektup
'Taronun okula yazıp gittiği mektuptu'

(118) *Japonca*

- a. Taroo=wa tegami=o kai-te it-ta.
Taro=KON mektup=BEL yaz-ULAÇ git-GEÇ
'Taro bir mektup yazıp gitti'
- b. [Taroo=ga Ø kai-te it-ta] tegami
Taro=YAL yaz-ULAÇ git-GEÇ mektup
'Taro'nun yazıp gittiği bir mektuptu'

(Shibatani, 2009, s. 258-259)

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (116a) ve (116b) örneklerinde bir sıralama yapısı bulunmaktadır. (117a) ve (117b) örneklerinde olduğu gibi bu yapılardan tümce

başına bir çıkarma yapmak istendiğinde tümce dilbilgisidışı olmaktadır. (118a) ve (118b) örneklerinde ise ilk eylemin ulaçsıl ikinci eylemin çekimlenmiş olarak oluştuğu ve SEY olarak ele alınan yapılarda çıkarma yapılabildiğini görmekteyiz. Bu durum ulaçsıl ile oluşturulan (118a) örneğinin bir SEY olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Türkçe SEY’de yukarıdaki örneklerde olduğu gibi çıkarma yapılıp yapılamadığını görmek için aşağıdaki örneklere bakalım:

(119) a. Ali kitabı alıp geldi.

a'. Ali’nin alıp geldiği bir kitaptı.

b. Hırsız çantayı kaptı kaçtı

b'. Hırsızın kapıp kaçtığı çantaydı.

c. Çamaşır suyu kirleri yüzeyden söker atar /söküp atar

c'. Kirleri yüzeyden söküp atan çamaşır suyudur.

d. Ali kitabı yırttı attı.

d'. Alinin yırtıp attığı bir kitaptı.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda tümcelerin hepsinde nesnenin çıkarılabildiğini görmekteyiz. (119a) ve (119d) örneğinde *kitap*, (119b) örneğinde *çanta*, (119c) örneğinde *çamaşır suyu* nesnelerinin tümce içinden çıkarılabildiğini görmekteyiz. Yukarıda yer alan Türkçe SEY örneklerinin Ross’un (1967) sıralı yapı kısıtına uymayarak dünya dillerinden verdiğimiz örneklerde olduğu gibi çıkarma yapmaya izin verdiğini ve bu yapıların SEY olduğunu söylemek mümkündür.

Ulaçsıl yapıların SEY ile benzer özellikler gösterdiğini belirten bir diğer araştırmacı Bisang (1995) *eylem serileştirmesi* (verb serialization) olarak ele aldığı yapıları geniş ve dar anlamda olmak üzere iki biçimde ele almıştır. Geniş anlamda dilbilgiselleştirmeye ilerleyen bir çıkış noktası bulunurken, dar anlamda eylem serileştirmesinin oluşumunda dilbilgiselleştirme ya da sözlükselleştirmenin etkisi yer almaktadır. Bu doğrultuda Bisang (1995) Japonca, Korece, Tamilce ve Moğolcada yer alan ulaçsıl ile oluşturulan yapılarda geniş anlamda SEY’e karşılık gelen yapıları ele almıştır.

Tamilcede ulaçsıl eki olan *-tu* eki ile oluşturulan ve geniş anlamda eylem serileştirmesine karşılık gelen yapılar yer almaktadır. Bunun için Bisang (1995) yer alan aşağıdaki örneği ele alalım:

(120) *Tamilce*

a. maṣai pey-tu veyil aṭi-ttu vāṇavil tōṇr-iy-atu
yağmur:YAL yağ-ULAÇ güneş-YAL parla-BAĞL gökkuşağı görün-GEÇ-3TKL
'Yağmur yağdı, güneş parladı ve gökkuşağı çıktı'

(Steever, 1988, s. 11)

b. Kumaar va-ntu eṇṇ-ai.p paar.kk-a.v-ill.ai.
Kumar gel-ULAÇ ben-BEL gör-OLMSZ-3ÇĞL
'Kumar gelip beni görmedi'

(Lehmann, 1989, s. 267)

Yukarıda (120a)'da yer alan örnekte *pey* 'yağ-', *ati* 'parla-' eylemleri Tamilcedeki *-tu* ulaçsıl ekiyle birlikte görünmektedir. Tümce içinde yer alan eylemlerden yalnızca *tonr* 'görün-' eylemi çekimlenmiştir. Tümcede iki eylem ulaçsıl olarak yer almasına rağmen bir SEY oluşturmaktadır. (120a)'daki örneğe koşut olarak (120b)'de yer alan örnekte *va* 'gel-' eylemi ulaçsıl ekiyle ikinci eylem ise çekimlenmiş olarak yer almaktadır. İlk eylem ulaçsıl olarak verilmiş olsa bile olumsuzluk ekinin her iki eylemi de açısına alarak tümceyi olumsuz yaptığını ve bir SEY oluşturduğunu görmekteyiz.

Benzer biçimde Japoncada *-te* Moğolcada *-ž*, Tibetçe *-byas* ulaçsıl ekleri serileştirme yani SEY oluşturan yapılar içinde yer almaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(121) *Japonca*

Uta o uta-te iki- mashi-ta
Şarkı BEL söyle-ULAÇ git- GEÇ
'Şarkı söyleyip gitti'

(122) *Moğolca*

temee bilči-ž, jav-na
deve otla-ULAÇ yürü – KGZ
'Deve otlayıp yürüyor'

(Bisang, 1995, s. 161-66)

(123) *Tibetçe*

Stag-gi gyag-la so brgyab-byas bsad-pa red
Kaplan-ÖZG öküz-YÖN ısır-ULAÇ öldür-BİT
'Kaplan öküzü ısırıp öldürdü / ısırdı ve öldürdü'

(DeLancey, 1991, s. 4)

Yukarıda (121)'de Japoncadan alınan örneğe baktığımızda ilk eylemin ulaçsıl eki aldığını ikinci eylemin çekimlendiği ve bir SEY oluşturduğunu görmekteyiz. Burada (121)'de yer alan eylemlerin gerçekleşmesinde Aikhenvald'in (2006) belirttiği eşzamanlı olma durumu söz konusudur. Burada yer alan *utat* 'şarkı söyle-' ve *iki* 'git-' eylemleri aynı anda gerçekleşmektedir. Aynı biçimde Moğolcadan alınan örnek (122)'de ilk eylem ikinci eylemin gerçekleşme biçimini göstermekte bu anlamda devenin yürümeyi nasıl gerçekleştirdiğini belirtmektedir. (123)'te yer alan örnekte Tibetçede ulaçsıl eki olan *byas* eki ilk eylem üzerine gelip ikinci eylemin çekimlenmesiyle SEY oluşturmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda Türkçede yer alan *-(y)Ip* ekinin işlevinin de yukarıdaki örneklerde yer alan serileştirme bağlayıcısı *n*, Japonca, Moğolca, Tibetçe ve Korece de yer alan ulaçsıl ekleri ile benzer işleve sahip olduğunu düşünmekteyiz. Bunun nedeni ise SEY'de kullanılan *-(y)Ip* ekinin *n* bağlayıcısı ya da yukarıdaki dillerde SEY'de kullanılan ulaçsıl ekleri gibi iki eylemi birbirine bağlaması ve iki eylemin de aynı özneye sahip olması ile ilgilidir. Ayrıca SEY'de *-(y)Ip* kullanıldığında yan tümce yapılarında olduğu gibi yan tümce eyleminin anatümce eyleminden önce gerçekleştiği bir yapılanma yerine eylemlerin birbirine geçişerek tek bir olayı belirtmesi ve ikinci eylem üzerindeki kip, görünüş, zaman eklerini paylaşması ile ilgilidir.

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi SEY'de yer alan bağlayıcı birimler her iki eylemi de birbirine bağlıyorsa bu eylemlerin aç (scope) ilişkilerinin de farklı olması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu durumda Türkçe *-(y)Ip* eki SEY oluşturunca bu ekin

işlevinin yan tümce işlevinden farklı olması ve açılı ilişkilerinin de farklı olması gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım.

- (124) a. Ali kitabı alıp geldi.
b. Ali kitabı alıp gelmedi.

Yukarıda (124a-b) örneklerine baktığımızda ilk eylemin *-(y)Ip* ekini aldığı ikinci eylemin ise çekimlendiğini görmekteyiz. Bu tümcelerde *al-* ve *gel-* eylemlerinin iki farklı olayı belirtmediğini, yani *al-* eyleminin *gel-* eyleminden önce gerçekleşmeyip bu iki eylemin *getir-* eylemini karşılayarak tek bir olayı belirttiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda SEY olarak ele aldığımız yukarıdaki tümcelerde *-(y)Ip* ekinin işlevinin ise belirteç işlevinde olmadığını ya da bir yan tümce olmadığını söyleyebiliriz. Eğer *-(y)Ip* belirteç işlevinde olsaydı ya da bir yan tümce olsaydı aşağıdaki iki durumdan söz etmek gerekirdi.

1. Eğer *-(y)Ip* belirteç işlevindeyse burada tek bir olay yoktur.
2. Eğer *-(y)Ip* yan tümce oluşturuyorsa her iki eylemin oluşumunda tek bir olayı belirtmek yerine bir öncelik-sonralık ilişkisi olması gerekirdi. Bu durumda *al-* eyleminin *gel-* eyleminden önce gerçekleşmesi gerekirdi.

-(y)Ip ekinin SEY oluşturduğunu ve her iki eylemi de birbirine bağlayarak tek bir olayı belirttiğini kanıtlamak için bu durumu açılı (scope) ilişkisiyle ele alalım. Bunun için önce Türkçedeki *-mA* olumsuzluk ekini ele alalım.

- (125) a. Ali kitabı alıp gelmedi.
b. Hırsız kadının çantasını kapıp kaçmadı.
c. Söylediğim hiçbir şeye şaşıp kalmadı.
d. Evin her yerini silip süpürmedi.¹

¹ Yukarıda (125)'te yer alan örneklerde yalnızca ikinci eylemin olumsuz olduğu okumayı almak da mümkündür. Ancak bu durumda SEY okuması kaybolduğu için bu okuma incelememiz dışında kalmaktadır.

(125a-d) örneklerinde *-mA* olumsuzluk eki ikinci eylem üzerinde yer almakta ve ilk eylem üzerinde *-(y)Ip* eki yer almaktadır. Bu tümcelerde *-(y)Ip* ekiyle oluşturulan eylemlere baktığımızda ikinci eylem üzerinde yer alan olumsuzluk ekinin ilk eylemi de açısına aldığını ve her iki eylemi de olumsuz yaptığını söylemek mümkündür. Bu durumun nasıl gerçekleştiğine bakalım.

Yukarıdaki tümceleri SEY olarak ele alıyorsa eylemler üzerine yer alan kip, görünüş, zaman ve olumsuzluk belirten birimlerin her iki eylem üzerinde de açılması ve bu birimlerin her iki eylem tarafından paylaşılması gerekmektedir. Bu özelliği karşılamayan bir yapı SEY olarak ele alınmamakta bu yapılar sıralama ya da yan tümceleme yapısı oluşturmaktadır (Aikhenvald, 2006; Baker, 1989, Collins, 1997; Hideaki 2010). Yukarıdaki tümcelere baktığımızda ilk tümcede *al-* *gel-* eylemleri getir- eylemini belirtmekte ve tek bir olayı ifade etmektedir. Bu durumda ne *al-* eylemi ne de *gel-* eylemi de gerçekleşmemiştir. İkinci tümcede *kap-* ve *kaç-* eylemleri *çalma-* eyleminin gerçekleştirmedini, üçüncü tümcede *şas-* *kal-* eylemlerinde kişinin şaşırtma eylemini gerçekleştirmedini söylemek mümkündür. Bu durumda *-mA* olumsuzluk eki her iki eylemi de açısına alıyorsa bu iki eylemin aynı konumda yer alabileceğini söyleyebiliriz. Bunu kanıtlamak için aşağıda sıralama ve yan tümceleme yapısı olarak yer verdiğimiz örneklerle yukarıdaki tümceleri karşılaştıralım.

- (126) a. Kapıyı çaldın ve kimseyi bulamadın.
b. Ali eve gittikten sonra uyumadı.
c. Ali okula geldiğinde ders başlanmamıştı.

(126a-c) örneklerine baktığımızda *-mA* olumsuzluk ekinin ikinci eylem üzerinde yer aldığını görmekteyiz. Ancak bir önceki örneklerde SEY olarak ele aldığımız tümcelerde olduğu gibi *-mA* olumsuzluk eki yalnızca ikinci eylemi açısına almakta ilk eylemi açısına alarak olumsuz yapmamaktadır. Bu anlamda SEY’de ve yukarıda yer verdiğimiz tümcelerden farklı olarak *-(y)Ip* eki kendinden sonra gelen eylemle bir araya gelerek tek bir olayı belirtmekte ve SEY oluşturmaktadır. Bu da *-(y)Ip* ekinin işlevinin diğerlerinden farklı olduğunu göstermektedir.

Türkçede *-mA* olumsuzluk eki SEY’de her iki eylemi de açısına almaktadır. Ancak sıralama ve yan tümceleme yapılarında yalnızca olumsuz yaptığı eylemi açısına

olarak SEYden farklı davranmaktadır. Bununla birlikte SEY’de ilk eylem üzerinde yer alan *-(y)Ip* ekinin ikinci eylem üzerinde kip, görünüş, zaman ve olumsuzluk ekini paylaşarak tek bir olayı belirtmesi *-(y)Ip* ile oluşturulan yapıların SEY olduğunu gösterir niteliktedir. *-(y)Ip* ile oluşturulan yapıların SEY olduğunu kanıtlayan bir diğer durum da belirteç sınamasıdır. Olumsuzluk ekinde olduğu gibi belirtecin SEY’de her iki eylemi de açısına alması gerekmektedir. *-(y)Ip* ile oluşturulan ve SEY olarak ele aldığımız yapılarda bu durumu görmek mümkündür. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım.

- (127) a. Her gece kanepede uyuyup kalır /uyur kalır.
b. Okuldan gelirken hep süt alıp gelir/alır gelir.
c. Her sinirlendiğinde evden çekip gider /çeker gider.
d. Ansızın çıkıp gelir /çıkar gelir.

Yukarıda (127a-d) örneklerinde *her gece*, *hep*, *her* ve *ansızın* belirteç işlevinde kullanılmıştır. (127a) örneğine baktığımızda *her gece* hem *uyu-* hem de *kal-* eylemi üzerinde açı almaktadır. (127b) örneğinde *hep* belirteci *al-* ve *gel-*, (127c) örneğinde *her sinirlendiğinde çek-* ve *git-*, (127d) örneğinde ise *ansızın çık-* ve *gel-* eylemleri üzerinde açı almaktadır. Yukarıdaki örneklerle birlikte aşağıdaki örnekleri ele alalım:

- (128) a. Ali erikleri bir dakikada yedi bitirdi.
b. *Ali erikleri bir saattir yedi bitirdi.

Yukarıda (128a) örneğinde tamamlama belirten *bir dakikada* belirteci *yem ye-* hem de *bitir-* eylemleri üzerinde açı almaktadır. Dolayısıyla tümcede belirteç her iki eylemi de açısına alarak yorumlanmaktadır. (128b) örneğinde ise belli bir zaman aralığını belirten *bir saattir* belirteci tümcede kullanıldığında tümce dilbilgisidir. Bu durum için aşağıdaki örneğe bakalım:

- (129) a. Ali erikleri dakikalarca/bir dakikada yedi.
b. Ali erikleri *dakikalarca/bir dakikada yedi bitirdi.

Yukarıda (129a) örneğinde *ye-* eylemi hem tamamlama belirten *bir dakikada* hem de belli bir zaman aralığını gösteren *dakikalarca* belirteçlerinin kullanımına izin vermektedir. Ancak (129b) örneğinde *ye-* ve *bitir-* eylemleri yalnızca tamamlama belirten *bir dakikada* belirtecinin kullanımına izin vermekte, diğer belirteç ile kullanıldığında tümce dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Bu durumda ikinci örnek bir SEY olarak her iki eylemi de açısına alıp tamamlanan bir olayı belirtmektedir.

Bu belirteçlerin her iki eylem üzerinde de açı alabiliyor olmasını buradaki iki eylemin aynı konumda olmasıyla açıklamak mümkündür. Bu durumu kanıtlamak için aşağıdaki örneklere bakalım.

- (130) a. Her gece süt içerek uyur.
b. Her sinirlendiğinde eşyalarını topladıktan sonra gider.
c. Hep diyet yapa yapa kilo verdi.

Yukarıda (130)'da yer alan örneklere baktığımızda *her gece*, *ansızın*, *hep* belirteçlerinin yanında *içerek*, *topladıktan sonra*, *yapa yapa* belirteç yan tümcesi oluşturmaktadır. Burada kullanılan eylemlere gelen ekler *-(y)Ip* ekinden farklı davranmakta ve SEY oluşturmamaktadır. Bu tümcelerde yer alan belirteçler de yalnızca çekimli olan eylem üzerinde açı alabilmektedir.

Yukarıda ele aldığımız bilgiler doğrultusunda Türkçe SEY'i hem her iki eylemin çekimlendiği hem de yalnızca ikinci eylemin çekimlenerek ilk eylemin *-(y)Ip* ekiyle oluşturulduğu yapılar olarak ele almak mümkündür. Burada yukarıda bir önceki sayfalarda ele aldığımız gibi Hiraiwa ve Bodomo (2008) Dagaare dilindeki SEY'leri test etmek için kullandığı tek zaman belirticisi (bkz. Örnek 108), tek olumsuzlama (bkz. Örnek 125) ve çıkarma sınamasına (bkz. Örnek 119) uygun davrandığını görmekteyiz.

3.1.3. Genelleme 2

Tüm SEY'de eylemler en az bir üyeyi paylaşabilirler.

SEY’de yer alan özne, nesne gibi üyeler her iki eylem tarafından da paylaşılmaktadır. Bu durumda yapı içinde her iki eylemin de göz önünde bulundurduğu tek bir özne ve nesne vardır. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

(131) *Yorubaca*

a. O mu iwe wa
O al- kitap gel
‘O kitabı getirdi’

(Bamgboşe, 1974)

(132) *Dagaare*

Ò dà sé lá néné òò
3TKL GEÇ kızart- OD. et ye-
‘Eti kızarttı ve yedi.’

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 243)

(133) *Japonca*

John-wa supu-wo ni-(*ta) tume-ta
John - YAL. çorba - BELD. kayna - GEÇ. buharlaş - GEÇ.
‘John çorbayı kaynattı ve yarısını buharlaştırdı.’

(Hideaki, 2010, s. 36)

Yukarıdaki örneklerle baktığımızda (131)’de yer alan örnekte üçüncü tekil kişiyi belirten öznenin her iki eylemle paylaşıldığını görmekteyiz. Benzer biçimde (132)’de Dagaare dilinden alınan örnekte ise *és* ‘kızart-’ ve *òò* ‘ye-’ eylemleri geçişli eylemlerdir. Bu iki eylem tümcede yer alan özneyi ve *néné* ‘et’ nesnesini paylaşmaktadır. Benzer biçimde (133)’te Japoncadan alınan örnekte hem özne *John* hem de *supu* ‘çorba’ nesnesi her iki eylem tarafından paylaşılmakta ve bir SEY oluşturmaktadır. Yukarıdaki örneklerle birlikte aşağıda Türkçede yer alan örneklerle bakalım.

(134) a. Ali kitabı aldı geldi.

b. Ali kitabı yırttı attı.

c. Çamaşır suyu kirleri yüzeyden söker atar.

- d. Ali evden çıktı gitti.
e. Kimseye bir şey söylemeden çekti gitti.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (134a-b) örneklerinde her iki eylemin de öznesi Ali'dir. Bununla birlikte (134b) örneğinde *yırt-* ve *at-* eylemleri her ikisi de iki farklı nesne alabilecekken *kitap* nesnesini paylaşmaktadır. Ayrıca (134c-d) örneklerinde yer alan geçişsiz eylemler de özneyi paylaşmakta, her iki eylemi gerçekleştiren yalnızca bir özne bulunmaktadır. Bu durum dünya dillerinde SEY'de özne ve nesnenin paylaşılmasının Türkçe örneklerde de koşut olduğunu gösterir niteliktedir.

3.1.4. Genelleme 3

SEY olan dillerde yapı içinde tek bir özne bulunur.

Aikhenvald (2006) SEY olan dillerde yapı içinde tek bir öznenin olduğunu ve her iki eylem için de aynı öznenin paylaşıldığını ifade etmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(135) *Yorubaca*

O mu iwe wa
O al- kitap gel
'O kitabı getirdi'

(Bamgboşe, 1974, s.17)

(136) *Dagaare*

Ò dà sé lá néné òò
3TKL GEÇ kızart- OD. et ye-
'Eti kızarttı ve yedi.'

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 243)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (135)'te yer alan örnekte *mu* 'al-' ve *wa* 'gel-' eylemleri için ortak olan tek bir özne (3.tekil kişi) vardır. Her iki eylemi de yalnızca tek bir kişi gerçekleştirmektedir. Benzer biçimde (136)'da yer alan örnekte *sé* 'kızart-' ve *òò* 'ye-' eylemlerini yine aynı özne (3.tekil kişi) gerçekleştirmektedir. Türkçe

örneklerde de tek bir özne her iki eylemi de gerçekleştirmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

- (137) a. Ali kitabı aldı geldi.
b. İzmirdeki dolu yağışı seraları deldi geçti.
c. Çamaşır suyu bakterileri yüzden söker atar.
d. Ali konuyla ilgili çok şey yazdı çizdi.
e. Çocuk bütün yıl okula gitti geldi.

Yukarıdaki örneklerde (137a) örneğinde yer alan *al-* ve *gel-* eylemlerini gerçekleştiren özne Ali'dir. Benzer biçimde (137b)'de *del-* ve *geç-* eylemlerinin gerçekleşmesine neden olan özne dolu yağışı, (137c)'de ise *sök-* ve *at-* eylemlerinin gerçekleşmesini sağlayan özne ise çamaşır suyudur. Aynı biçimde (137d) örneğinde yer alan *yaz-* ve *çiz-* eylemlerini gerçekleştiren özne Ali, (137e)'de yer alan *git-* ve *gel-* eylemlerini gerçekleştiren özne ise çocuktur. Bu durumda Türkçe örneklerde de her iki eylem için tek bir özne bulunmaktadır.

3.1.5. Genelleme 4

Bir SEY tek bir olay olarak kavramsallaştırılmış bir şeyi tanımlamaktadır.

Lord (1974) Yoruba dili gibi SEY olan bir dilde yapı içindeki eylemlerin tümünün tek bir genel olayın alt bölümlerine ya da yönlerine gönderimde bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Noonan (1985) sıralama ve yan tümceleme tümcelerinin aksine SEY'in yalnızca tek bir sav içerdiğini belirtmektedir.

(138) *Taba*

- a. n=babas welik n=mot do
3TKL=ısır- domuz 3TKL=öl- KİP.
'Domuz ısırp öldürdü'
- b. n=babas welik n=ha-mot i
3TKL=ısır- domuz 3TKL=ETT-öl- 3TKL
'Domuzu ısırdı ve onu öldürdü'

(Bowden, 2001, s. 297)

Yukarıda Taba dilinde yer alan örnekte (138a) örneği bir SEY, (138b) örneği ise bir sıralama yapısıdır. Her iki tümceye de baktığımızda farklılık olayların birbiriyle olan anlamsal ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda (138a) yer alan örnek aralarında nedensel bir ilişki ile temsil edilen basit bir olayı açıklamaktadır. Bir SEY olması açısından (138a)'daki örnek tek bir olayı açıklamaktadır ve bu olay bir domuzun ölmesidir. Burada domuzun ölümü domuzun ısırılmasının doğrudan ve dolaysız bir sonucudur. Ancak (138b) örneğinde domuzun ısırılması ve ölümü arasında bir zaman geçmiş olabilir ve domuzun ölümü ısırılma olayının dolaylı bir sonucu olarak meydana gelebilir. Bu durumda gerçekleşen bu iki olay arasında bir zaman farkı bulunmaktadır. Domuzun ölümü eylemlerin gerçekleşmesi açısından arada bir zaman farkı olduğu için ısırılma olayı ile değil başka bir olay ile gerçekleşmiş olabilir. Bu durumda (138b)'de yer alan sıralama yapısı anlamsal olarak birbirine bağlı olabilen ya da olmayan bir eylem dizisini belirtmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerle birlikte tek olay kavramı, Aikhenvald'e (2006) göre SEY anlamsal olarak bir olayı, birbirine yakından bağlı birkaç alt olayı ya da birbirine bağlı olarak kavramsallaştırılabilen bir dizi alt olayı kodlayabilmektedir. Türkçe örnekler için aşağıdaki verilere bakalım:

- (139) a. Ali kitabı aldı geldi.
b. Hırsız kadının çantasını kaptı kaçtı.
c. Her yeri sildi süpürdü.
d. Tatlılar bir saatte bitti tükendi.
e. Ali sofradaki her şeyi yaladı yuttu
- (140) a. Çocuk kanepede uyumuş kalmış.
b. Anlattığı her şeye şaşı kaldı.
c. Kuş kafesinden uçtu gitti.
d. Ali yemeğini güzel bir restorantta oturdu yedi.
e. Her yeri sildi süpürdü.
f. Paralar bir anda bitti tükendi.
g. Ali sofradaki her şeyi yaladı yuttu.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda her bir örnekte tümcenin tek bir olayı belirttiğini görmekteyiz. Bu durumda (139a) örneğinde *al-* ve *gel-* eylemleri *getir-* eylemini karşılaması açısından tek bir olayı, (139b) örneğinde *kap-* ve *kaç-* eylemleri *çal-* eylemini gerçekleştirmesi açısından tek bir olayı belirtmektedir. Benzer biçimde (139c)'de yer alan *sil-* ve *süpür-* eylemleri *temizle-*, (139d)'de yer alan *bit-* ve *tüken-* eylemleri *yok ol-*, (139e)'de yer alan *yala-* ve *yut-* eylemleri *ye-* eylemini belirtmesi açısından tek bir olayı belirtmektedir. Aikhenvald'ın (2006) belirttiği gibi (139a-e) örneklerinde eylemler bir araya gelerek sözlüksel olarak tek bir olayı belirtmektedir. Bu iki eylem anlamsal olarak yeni bir anlam kurgulamaktadır. Diğer örneklerde ise yine tek bir olay belirtilmektedir. Bu açıdan (140a) örneğinde *uyu-* ve *kal-* eylemleri tek bir olayı belirtmektedir ve bu olay da *uyu-* eylemidir. İkinci eylem bu durumda yapı içinde Lord'un (1974) belirttiği gibi *uyu-* eyleminin bir alt bölümünü belirtmektedir. Benzer biçimde (140b) örneğinde *şas-* ve *kal-* eylemleri *şasır-* eylemini belirtmesi açısından tek bir olayı belirtmektedir. (140c) örneğinde ise *uç-* ve *git-* eylemlerinin belirttiği olay uçuş eylemidir. Burada *git-* eylemi Aikhenvald'ın (2006) belirttiği biçimde bir devinin eylemi olarak olayın yönünü belirtmektedir. Benzer biçimde (140d)'de yer alan örnekte gerçekleşen olay *ye-* eylemidir ve *otur-* eylemi bir durum eylemi olarak olayın gerçekleşme biçimini belirtmektedir. Yukarıdaki örneklerde gördüğümüz durum yapı içinde eylemlerden birinin diğerine göre anlamsal açıdan daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde detaylı olarak yer vereceğiz.

3.1.6. Genelleme 5

SEY tek tümceli yapılardır.

SEY'in tek tümceli yapılar olma özelliği bu yapıları sıralama ve yan tümceleme yapılarından ayırmayı sağlayan en önemli özelliklerden biridir. SEY'de özne ve nesne gibi üyeler paylaşılabılırken sıralama yapılarında böyle bir durum bulunmamaktadır (Aikhenwald, 2006). Bunun için aşağıda Anyi- Sanvi dilinde yer alan örneğe bakalım:

(141) *Anyi Sanvi*

a. cùá cí ákɔ dí
köpek yakala- tavuk ye-
'Köpek tavuk yer'

b. cùá cí ákɔ ò-dì í
köpek yakala- tavuk 3TKL-ye- onu
'Köpek tavuğu yakalar ve onu yer'

(Van Leynseele, 1975, s. 191)

Yukarıda yer alan (141a-b) örneklerinde de aynı bileşenler bulunmaktadır. Ancak bu tümceler bileşenlerini paylaşmaları ve anlamsal olarak yorumlanma aşamasında birbirinden farklı iki yapıyı belirtmektedir. Bu doğrultuda (141a)'da yer alan örnekte *cí* 'yakala-' ve *dí* 'ye-' eylemleri aynı özneyi ve nesneyi paylaşmaktadır. Tümcede anlamsal olarak belirtilen durum ise bir köpeğin tavuğu yemesi olayıdır. Bu anlamda bu tümce üyelerini paylaşmaları ve anlamsal olarak iki birimin tek bir olayı belirtmesi açısından tek tümceli bir yapı yani bir SEY'dir. Ancak (141b)'de yer alan örnekte *dí* 'ye-' eylemi üzerinde farklı bir özne yer almakta ve bu iki eylem iki farklı olayı belirtmesi açısından bir sıralama yapısı oluşturmaktadır.

SEY'in tek tümceli yapılar olma özelliğini Türkçe örnekler üzerinden ele alalım.

(142) a. Adam elindeki tüm kanıtları yırttı attı.

b. Adam elindeki kanıtları yırttı ve fotoğrafları attı.

Yukarıdaki tümcelere baktığımızda (142a) örneğinde hem *yırt-* hem de *at-* eylemleri aynı özne ve nesneyi paylaşmakta ve tek bir olayı belirtmektedir. Bu tümcede *yırt-* ve *at-* eylemleriyle belirtilen olay kanıtların atılması ya da yok edilmesidir. Bu anlamda bu örnekte iki eylemin tek bir olayı belirtmesi ve üyelerini paylaşması açısından tek tümceli bir yapıdır. Aynı bileşenleri içeren (142b)'deki tümceye baktığımızda ise *yırt-* ve *at-* eylemleri iki farklı olayı belirtmekte, özne ve nesneyi paylaşmadıkları için bir SEY değil sıralama yapısı oluşturmaktadır.

3.1.7. Genelleme 6

Tüm SEY tek eylem tümceleri gibi tek bir ezgi ile sesletilir.

SEY'in tek tümceli yorumlamaları parçalarüstü birim olan ezgiye de yansımaktadır. Bu doğrultuda tümce sınırlarını gösteren duraklar SEY'de meydana gelmemektedir (Hellwig, 2006). Bu durumu göstermek için Goemai dilinde yer alan aşağıdaki örneğe bakalım:

(143) *Goemai*

a. sai su ru n-goede gado
sonra koş (TKL) gir- (TKL) BUL-alt yatak
'Sonra koştu (ve) yatağın altına girdi'

b. dûsnaan (. . .) su / ru dakd'ûe lu
çekirge koş (TKL) gir- (TKL) ORTA kasaba
'Çekirge (...) koştu (ve o) kasabaya girdi'

c. mûep swo / mûep rwo n-s'et
3ÇĞL koş(ÇĞL) 3ÇĞL git- (ÇĞL) BUL- çalılık
'Koştular (ve) çalılığa girdiler'

(Hellwig, 2006, s. 91)

Yukarıda (143a)'da yer alan örnekte *su* 'koş-' ve *ru* 'gir-' eylemleri arasında herhangi bir durak bulunmamaktadır. Ancak (143b) ve (143c) örneklerinde iki eylem arasında bir durak (/) bulunmakta ve bu tümceler çok eylemli (multiverb) yapılar olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda SEY'de her iki eylem de tek bir ezgi ile sesletilmekte ve ezgi yapının tek tümceli olarak yorumlanmasında rol oynamaktadır.

Yukarıdaki bilgilerle birlikte SEY'in tek tümceli yapı olması ve tek ezgi ile sesletildiğine yönelik bir başka kanıt da evet-hayır sorularına verilen yanıtların SEY'de ve çoklu eylem yapılarında farklılık göstermesiyle ilgilidir. Bu doğrultuda SEY'de evet-hayır sorusuna verilen yanıt tüm yapıyı açısına alırken, çoklu eylem yapılarında birimler arasındaki duraklar evet-hayır sorularına verilecek olan yanıtın iki

eylem üzerinde de ayrı aç ı almasını sağlamaktadır (Hellwig, 2006). Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(144) *Goemai*

- a. N: goe ru n-kensûûn / A: mh
2TKL gir- (TKL) BUL-akşam
'Sen akşam girersin'
- b. N: de-goe tang wakaam A: mh
AMAÇ ara- yol
'bir yol aramak için'
(Sen bir yol aramak için akşam girersin)
- c. N: goe mang ni goe su n-ni. A: mh
2TKL al-(TKL) 3TKL 2TKL koş (TKL) EşD-3TKL.BAĞSZB.AD
'Onu alırsın (ve) onunla koşarsın'

(Hellwig, 2006, s. 93)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (144a) ve (144b) örneklerinde her eylemden sonra evet-hayır sorusunun yanıtının verildiğini görmekteyiz. Bu açıdan (144a-b) tümceleri çoklu eylem yapılarına örnektir. (144c) örneğinde ise eylemler arasında herhangi bir durak olmamakla birlikte tek ezgi ile yorumlanmakta ve evet-hayır sorusuna verilen yanıt tüm yapıyı açısına alarak tümce sonunda sesletilmekte ve tek tümceli bir yapı oluşturmaktadır.

Benzer biçimde Ameka'ya (2006) göre Ewe dilinde yer alan önerme soruları *a* soru parçacığı ve *dé* yardımcı parçacık ile belirtilmektedir. Bu soru parçacıkları tümcenin sonunda yer almakla birlikte SEY içinde yanıt verirken her iki eylemi de açısına almaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(145) *Ewe*

- a. É-đa nú-á dıu-a
3TKL-pişir şey-BEL ye-İS
'Yemeği pişirip yedi mi?'

(Ameka, 2006, s. 139)

Yukarıdaki örneklerde (145)'teki soruya verilecek olan yanıt evet, o yemeği pişirdi ve yedi ya da hayır yemeği pişirip yemedi biçiminde iki eylemi de açısına alabilmektedir. Ameka'ya (2006) göre bu durum bir SEY'deki eylem öbeklerinin eşit konumda ve birbirine bağımlı olduğu görüşünü doğrular niteliktedir.

Türkçe örneklerde yer alan SEY'de de Ameka'nın (2006) belirttiği biçimde evet-hayır sorularına verilecek olan yanıtlarda her iki eylemin de yanıt içinde yer alması sorunun tüm yapıyı açısına alması gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(146) a. Ali kitabı aldı geldi / alıp geldi mi?

b. Evet, aldı geldi / alıp geldi.

c. Hayır, alıp gelmedi.

(147) a. Kimseye bir şey söylemeden evden çıktı gitti / çıkıp gitti mi?

b. Evet, çıktı gitti / çıkıp gitti.

c. Hayır, çıkıp gitmedi.

Yukarıdaki örneklerle baktığımızda Türkçe SEY olarak ele alınan tümcelere verilen yanıtlarda her iki eylemin de yanıt olarak yer almaktadır. Bu açıdan evet-hayır sorusuna verilecek olan yanıtta eylemlerden yalnızca biri değil ikisinin bulunması, soru parçacığının her iki eylemi de belirtmesi açısından diğer örneklerle de koşut olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Türkçe SEY'de -mI soru sözcüğü ilk eylemden sonra ikinci eylemden önce yer alabilir. Bu durumda soru sözcüğü yine her iki eylemi açısına almaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım.

(148) Ali kitabı alıp mı geldi?

A: *evet, alıp

B: evet, alıp geldi.

Yukarıda (148)'deki örneğe baktığımızda -mI soru sözcüğü ilk eylemden sonra ikinci eylemden önce gelmektedir. Verilen yanıtlara baktığımızda yalnızca ilk eylem ile soru

yanıtlandığında tümce bozuk, her iki eylemle yanıtlandığında ise tümce düzgündür. Bu durum yukarıdaki örneğin bir SEY olduğunu gösterir niteliktedir. Aksi halde aşağıdaki tümcede olduğu gibi tümcenin düzgün olması gerekirdi:

(149) Ali eve yürüyerek mi gitti?

A: evet, yürüyerek.

B: evet, yürüyerek gitti

Yukarıda (149)'da yer alan örneğe baktığımızda soruya yönelik olarak verilen yanıtarda hem ilk eylem hem de her iki eylem kullanıldığında tümce düzgündür. Bu durum yukarıdaki örneğin hem her iki eylemi hem de ilk eylemi açısına alabilmesi yönünden bir SEY olmadığını göstermektedir.

3.2. ARA SONUÇ

SEY yapılarının Türkçedeki görünümünü ele aldığımız bu yazıda öncelikle bir yapının SEY olabilmesi için gerekli genel özelliklerin ne olduğunu ortaya çıkardık. Bu genel özellikler göz önüne alarak Türkçede SEY olarak ele alabileceğimiz yapıları gözlemledik. Bununla birlikte Türkçede SEY olarak ele alınan yapıların Sebba (1987), Aikhenvald (2006), Owens (2011), Cleary-Kemp (2015), Haspelmath (2016) yer alan ortak genel özellikleri sergilediklerini tespit ettik. Ayrıca Türkçede SEY olarak ele alınan yapıların hem her iki eylemin çekimlenmesiyle hem de yalnızca ikinci eylemin çekimlenerek ilk eylemin -(y)Ip ekiyle yapılandığını tespit ettik. Türkçe SEY'de yer alan bu ekin işlevinin bir yan tümce işlevinde olmadığını dünya dillerinden örneklerle kanıtlamaya çalıştık. Bu doğrultuda dünya dillerinden verdiğimiz örneklerde de SEY'in yapılanmasında Türkçeyle benzer durumların olduğunu tespit ettik.

Yukarıda söz ettiğimiz genellemeleri özetleyecek olursak SEY'in genel özelliklerini aşağıdaki gibi derleyebiliriz:

- i. Bütün SEY'de eylemler aynı zaman, kip, görünüş değerine sahiptir. (Bkz. Örnek 101, 102, 104, 105, 106, 107,108)
- ii. Tüm SEY'de eylemler en az bir üyeyi paylaşabilirler. (Bkz. Örnek 134)
- iii. SEY olan dillerde yapı içinde tek bir özne bulunur. (Bkz. Örnek 137)

- iv. Bir SEY tek bir olay olarak kavramsallaştırılmış bir şeyi tanımlamaktadır. (Bkz. Örnek 139, 140)
- v. SEY tek tümceli yapılardır. (Bkz. Örnek 142)
- vi. Tüm SEY tek eylem tümceleri gibi tek bir ezgi ile sesletilir. (Bkz. Örnek 146-147)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEY'E İLİŞKİN KURAMSAL ÇÖZÜMLEMELERE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

4.1. GRASHCHENKOV VE MARKMAN (2011)

Grashchenkov ve Markman (2011) yaptıkları çalışmada Türki dillerde çift geçişli eylemlerle ve SEY'de yer alan nesnenin konumu ile bu nesneye durum ve rol atayabilen eylemin hangisi olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu doğrultuda Türki dillerde çift geçişli yapılarda nesne yalın ise ona durum atayabilecek bir eylemin yanında bulunmak zorundadır; yani iki birim *yerel* (local) olmak zorundadır. Ancak nesne belirtme durumu almışsa tümce içinde istediği yerde bulunabilir yerel olmak zorunda değildir (Grashchenkov ve Markman, 2011).

Ancak aynı durum SEY de farklılaşmaktadır. Grashchenkov ve Markman'a (2011) göre yalın bir nesne SEY'de ona durum atayabilecek bir eylemin yanında bulunduğu tümce bozuk, yerel olmayan bir konumda yer aldığı ise tümce düzgündür. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım.

(150) *Kırgızca*

a. Kanybek üzenä karyz kajty-p al-dy
Kanybek kendisine borç-BELD. var-ULAÇ. al-GEÇ.
'Kanybek borcu (kendisine) iade etti'

b. *Kanybek üzenä kajty-p karyz al-dy
Kanybek kendisine var-ULAÇ. borç al-GEÇ.
'Kanybek borcu (kendisine) iade etti'

(Grashchenkov ve Markman, 2011, s. 80)

Yukarıda (150)'de yer alan örneklerle baktığımızda Kırgızca SEY içinde nesne yapı içinde yalın durumda kendisine durum atayacak olan eylemden uzakta konumlandığında tümce düzgün, kendisine durum atayacak eylemle yan yana olduğunda ise tümce dilbilgisidir.

Ancak Grashchenkov ve Markman (2011) yukarıda verdiği durum Türkçe SEY’de karşılanmamaktadır. Bu doğrultuda Türkçe SEY’de nesne yukarıda olduğu gibi yalın durumla kodlandığında tümce bozuktur. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

- (151) a. Çamaşır suyu yüzeyden *kir/kiri söker atar.
b. Ali *kitap/kitabı yırttı attı
c. Kadın *ev/evi sildi süpürdü

Yukarıdaki örneklerle baktığımızda nesnenin sıfır durumda olduğunu görmekteyiz. Ancak nesne yalın durumda olduğunda tümce dilbilgisidışı, belirtme durumunda olduğunda ise tümce düzgündür. Bu doğrultuda Türkçe SEY’de yer alan nesne yalın durumda değil, belirtme durumuyla belirtilmektedir. Bu durumda Grashchenkov ve Markman (2011) Kırgızcada ele aldığı biçimin aksine Türkçe SEY içinde nesnenin belirtme durumunda olması, sıfır durumda ise tümcenin dilbilgisidışı olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda ele aldığımız durumla birlikte Türkçe SEY’de nesnenin bulunabileceği konumu ele alalım. Türkçe SEY’de eylemlerin geçişli ya da çift geçişli olmasına bakılmaksızın nesne her zaman ilk eylemden önce gelmektedir. İkinci eylemden önce geldiğinde tümce dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Bu durumu Aikhenvald’in (2006) belirttiği gibi SEY’de eylemlerin bitişik olması araya herhangi bir birimin girmemesi durumu ile açıklamak mümkündür. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım.

- (152) a. Ali evi sildi süpürdü
b. *Ali sildi evi süpürdü²
c. Ali sildi süpürdü evi
d. Evi Ali sildi süpürdü

² Burada yer alan örnek ‘kitabı önce yırttı sonra bir köşeye fırlattı’ okumasından bağımsız olarak dilbilgisidışı bir tümcedir. Burada öncelik sonralık değil eylemin birleşik olarak bir şey anlattığı bir durumdan söz ettiğimiz ve SEY’i göz önüne aldığımız için tümce dilbilgisidışıdır.

Yukarıda (152)'de yer alan tümcelere baktığımızda nesne (152b) örneğinde olduğu gibi iki eylem arasında yer aldığına tümce dilbilgisidir. Bunun nedeni ise SEY'de yer alan eylemlerin birbirine bağımlı olmasıdır. Ancak nesne (152c) ve (152d) örneğinde olduğu gibi tümce başında ve tümce sonunda yer aldığına eylemler arasındaki anlamsal ilişki bozulmadığı için tümce düzgündür. Bu açıdan Grashchenkov ve Markman'ın (2011) aksine Türkçe SEY'de nesnenin ilk eylemden önce yer alması ve belirtme durumuyla belirtilmesi gerekmektedir.

Türkçe SEY'e benzer olarak Korecede yer alan SEY'de nesne ilk ya da ikinci eylem tarafından seçilmiş olsa da ilk eylemden önce konumlanmaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

(153) *Korece*

- a. Mia-ka (*koki-lul) sayngsen-ul kwuw-e mek-ess-ta
Mia-YAL. et-BELD. balık-BELD. kızart-BAĞL. ye-GEÇ.
'Mia balığı kızarttı ve yedi.'
- b. Mia-ka kang-ul hyeemchi-e kenne-ess-ta
Mia-YAL. nehir-BELD. yüz-BAĞL. geç-GEÇ
'Mia nehri yüzüp geçti.'
- c. Mia-ka Chelswu-lul toli-e ponay-ess-ta.
Mia-YAL. Chelswu-BELD. dön-BAĞL. gönder-GEÇ
'Mia Chelswu'yu geri gönderdi.'

(Kim, 2010, s. 4)

(153)'te yer alan örneklerle baktığımızda (153a)'da yer alan örnekte her iki eylem de geçişlidir. *sayngsen* 'balık' nesnesi her iki eylem tarafından paylaşılmakta ve ilk eylemden önce yer almaktadır. (153b) örneğinde ise *kang* 'nehir' (153c) örneğinde *Chelswu* nesnesini ikinci eylem seçmektedir. Bu iki nesne ikinci eylem tarafından seçilseler bile ilk eylemden önce yer almakta ve eylemlerin arasına herhangi bir birim girmemektedir.

Nesnenin ilk eylemden önce gelmesini ve eylemlerin ayrılamadığını belirteç sınamasıyla test edelim:

(154) a. Kadın evi hemen sildi süpürdü /silip süpürdü

Kadın hemen sildi evi süpürdü.

b. Ali kitabı hemen aldı geldi / alıp geldi

Ali hemen aldı kitabı geldi

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (154a) örneğinde *hemen* belirteci her iki eylemi de açısına almaktadır. Bu durumda *hemen* gerçekleştirilen şey hem *sil-* hem de *süpür-* yani *temizle-* eylemidir. Ancak (154a)'da yer alan ikinci tümcede *hemen* belirteci yalnızca ilk eylem olan *sil-* eylemini açısına almakta nesne iki eylemin arasında yer aldığı için ikinci eylemi açısına almamaktadır. Aynı durum (154b) ve (154c)' de yer alan örneklerde de yer almaktadır. Benzer biçimde olumsuzluk birimini ele alalım.

(155) a. Ali evi silip süpürmedi.

b. Ali silip evi süpürmedi.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda *-mA* olumsuzluk birimi (155a)'da yer alan örnekte her iki eylemi de açısına almaktadır. Ancak (155b)'de yer alan örnekte yalnızca ikinci eylemi açısına almaktadır.

Bu bilgiler Türkçe SEY'de nesnenin her iki eylem ile paylaşılsa bile ilk eylemden önce gelebildiğini ikinci eylemden önce geldiğinde tümcenin SEY açısından dilbilgisidışı olduğunu göstermektedir.

4.2. NESNE PAYLAŞIMI: BOŞ ULAM VAR MI? YOK MU?

SEY alanyazınına baktığımızda SEY için ortak olan görüşlerden biri özne ve nesne gibi üyelerin paylaşılabilir olmasıdır. Ancak nesne paylaşımına yönelik yazarların savunduğu farklı görüşler yer almaktadır. Buna göre SEY'de nesne paylaşımında bir boş ulam olduğunu savunan ve savunmayan çalışmalar bulunmaktadır. Nesne paylaşımında Carstens (1988), Campbell (1989), Collins (1997), Gruber ve Collins (1996) ve Bamgboşe (1974), 1982) boş bir ulam olduğunu savunurken, Baker (1989), Lefebvre (1991), Dechaine (1986), Sebba (1987), Law ve Veenstra (1992), Schachter (1974) ise SEY'de boş bir ulam olmadığı görüşünü desteklemektedir.

Taiwo (2014) SEY içinde her iki eylemin de paylaştığı tek bir nesnenin olduğunu ve bu nesnelerden yalnızca birinin SB arakesitinde çizgiselleştirildiğini belirtmektedir. İyinno dilinden verdiği örnekte bu dilde yer alan SEY’de belirtme durumu olan nesne ikinci eylemin sonunda yer almaktadır ve bu nesne çizgiselleştirilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(156) *İyinno*

Olú ò síso jù úyan

Olu UY. vur- ye- patates

‘Olu Patates dövdü ve yedi’

(Taiwo, 2014, s. 68)

(156)’da yer alan örnekte *úyan* ‘patates’ nesnesi tümcenin sonunda yer almaktadır. Tümce sonunda yer alan nesne her iki eylem tarafından paylaşılmaktadır.

Taiwo (2014) nesnenin değeri lenmemiş özellikleri değerlendirilirken yapı içinde tek bir nesne olmasından ötürü bu nesnenin yanındaki eylemle durum özelliğini eşleyebileceğini belirtmektedir. Nesne tüm özelliklerini eşledikten sonra diğer eylemle eşleyeceği herhangi bir özellik olmayacağı için burada nesnenin taşınmasını gerektirecek bir güdülenme de olmayacaktır. Nesne yanındaki eylemle özelliklerini eşledikten sonra diğer işlemler için ulaşılabilir değildir. Bu durumda nesneyi döngüsel olarak taşıyamayız. Yetinmecî çizgi açısından düşündüğümüzde ise türetim sayaçta yer alan birimlerle devam eder. Sayaçta yer almayan bir birim türetimde de yer alamaz. (Inclusiveness Principle).³

Ancak iki eylem de belirtme durumu gerektiren bir nesneye sahiptir ve bu nesne her iki eylem içinde ortaktır ve paylaşılmaktadır. Bu durumda diğer eylem için nasıl bir durum oluştuğuna bakalım.

İçerimsellik koşulu etkinlik koşulu ve diğer koşulları yerine getirmek için tekrar sayaca dönelim. Öncelikle Taiwo’nun (2014) ele aldığı duruma bakalım. Buna göre sayaç içinde boş bir birim yer aldığında bu birim diğer eylemle birleşerek tüm

³ *İçerimsellik Koşulu* (Inclusiveness Principle)

MB nesnesi λ yalnızca sayacın sözcüksel öğelerinin özelliklerinden oluşturulmalıdır (Hornstein ve diğerleri, 2005, s. 74). Bu sayede türetim içerisine sayaç içerisinde yer almayan herhangi bir birim giremez ve türetim yalnızca sayaçta yer alan birimlerle devam eder.

koşulları karşılayacaktır. Yani sayaçta açık olarak belirtme durumu ile ifade edilmiş nesnenin karşılığı olan boş soyut bir birim bulunur ve bu birim, durum özelliğini eşleyerek türetimde yer almaktadır. Taiwo'ya (2014) göre bu birim SB'de çizgiselleştirilmeyen MB'de okunabilen bir birimdir. Dolayısıyla, yapı içinde de çizgiselleştirilen tek bir nesne yer almaktadır. Şimdi, SEY'de yer alan ve sözünü ettiğimiz bu boş ulamın *adıl*/ADIL çiftinden hangisi olduğu üzerine konuşalım.

Bu durumda SEY'de yer alan boş birimin, bir ulamın olabileceğini söylemek mümkündür. Yani SEY'de boş bir ulam olmadığını söyleyen görüşlerin (Baker (1989), Dechaine (1986) Lefebvre (1991), Law ve Veenstra (1992), Schachter (1974), Sebba (1987)) aksine SEY de boş bir ulam olduğunu varsayarsak Türkçede aşağıda ele adlıığımız biçimde bir görünüm ortaya çıkabilirdi.⁴

SEY'de yer alan nesne her iki eylem tarafından paylaşılmaktadır. Yapı içinde yer alan birimlerin üzerinde yer alan değerlendirilmemiş özelliklerin ise değerlendirilmesi gerekmektedir. Paylaşılan nesne açık bir biçimde görünür ve yanındaki eylemle özelliklerini eşlemektedir. Ancak diğer eylemin de özelliklerini eşlemesi gerekir. Bunun için Chomsky'e (1981) göre ADIL denetlenemez. Ancak SEY'de yer alan boş ulamın paylaşılabilir olmasından ötürü denetlenebilir olması gerekir. Bu durumda yapı içinde yer alacak boş ulamın ADIL değil *adıl* olması gerekmektedir.

SEY'de yer alacak boş ulamın ADIL yerine *adıl* olmasının bir diğer kanıtı da *adılın* özellik eşlemeye izin veren bir birim olması ile ilgilidir. Bu açıdan Lasnik ve Uriagereka (1988) ADIL'ın duruma sahip olmaya izin vermediğini belirtmektedir. Bununla birlikte ADIL'ın uyum ve çekime izin vermediğini Chomsky'den (1981) biliyoruz. Ancak eylem paylaşılan nesneye durum ve rol atayacağı yani özelliklerini eşleyebileceği için yine *adılın* yapı içinde yer alması uygundur.

Yapı içinde bir *adıl* olmalı ancak bu *adılın* konumunu da ele almak gerekmektedir. Bunun için Collins (1997) aşağıdaki durumu önermiştir:

⁴ SEY yapısı içinde nesne paylaşımında boş bir ulam olmadığını savunan görüşlerin aksine nesne paylaşımında boş bir ulam olduğunu varsayan görüşleri göz önüne alarak Türkçe SEY'de nesne paylaşımında boş bir ulam olsaydı çalışmada ele aldığımız biçimde bir görünüm sergileyebilirdi. Ancak biz bu konuyu şimdilik tezin kapsamı dışında bırakıyoruz.

AÖ bir *adıl* tarafından şu koşulda denetlenir:

1. AÖ *adıla* k-buyuracak
2. Bir AÖ tarafından k-buyurulan bir AÖ olmayacak.

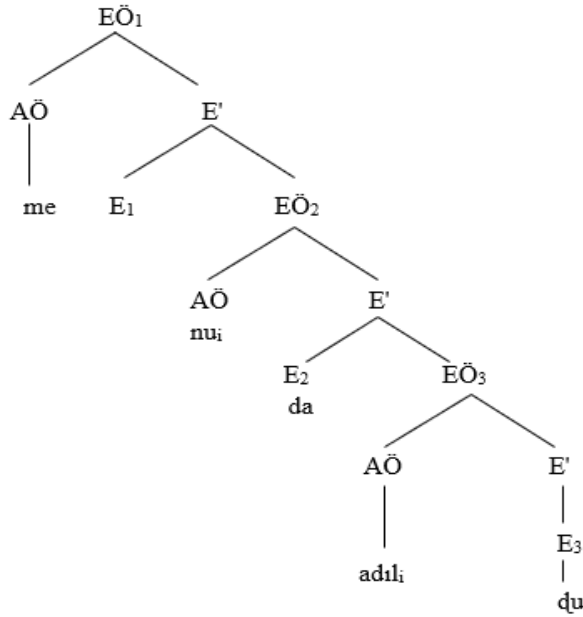
AÖ'nün *adıla* k-buyurabilmesi için SEY'de açık olarak belirtilen nesnenin *adıla* göre daha üstte konumlanması ve başka bir AÖ'nün olmaması gerekir. Bunun için aşağıdaki örneğe bakalım:

(157) *Ewe*

M-a da nu du
Ben-GEL. pişir- şey ye-
'Bir şeyler pişirip yiyeceğim'

(Collins, 1997, s. 490)

(158)

(Collins, 1997, s. 491)

Yukarıda (158)'de yer alan ağaçta *adıl* olmasının en belirgin yönü SEY içinde her zaman bir öncüle sahip olmasıdır. Bu doğrultuda (158)'de yer alan ağaçta yer alan *adıl*

nu ‘çocuk’ ile indekslenmelidir. EÖ3’te yer alan boş kategori bu anlamda E1’in nesnesi tarafından denetlenmektedir.

Aynı şekilde Türkçe SEY içinde paylaşılan nesne bir adıl ile dizinlenebilir ve açık olarak belirtilen nesne ilk eylemden önce yer alarak *adılı* yönetebilir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

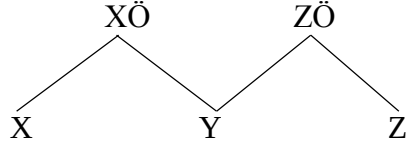
- (159) a. Ali kitabı_i yırttı adıl_i attı.
b. Çamaşır suyu kirleri_i yüzeyden söker adıl_i atar.
c. Ali yemeği_i yaladı adıl_i yuttu.
d. Akşama kadar evi_i sildi adıl_i süpürdü.
e. Adam vazoyu_i düşürdü adıl_i kırdı.
f. Kamyon iki kişi_iyi savurdu adıl_i attı.

Yukarıda (159)’da yer alan örneklere baktığımızda Türkçe SEY’de her iki eylem tarafından paylaşılan nesne belirtme durumuna sahiptir. Boş ulam olan adıl nesnesi kendinden önce bir öncüle sahiptir ve bu öncül yapı içinde açık bir şekilde ilk eylemden önce konumlanmıştır. Bu açıdan aralarında bir k-buyurma ilişkisi vardır. İkinci eylemden önce yer alan adıl ilk eylem tarafından yönetilmektedir. Sonuç olarak SEY’de adıl olmadığını savunan görüşlerin aksine bir adıl yer almakta ve bu birim açık AÖ tarafından yönetilmektedir.

SEY’de nesne paylaşımında bir adıl olduğu görüşü Hiraiwa ve Bodomo’nun (2008) nesne paylaşımına yönelik önerdiği bakışimli paylaşım durumunu da ortadan kaldırmaktadır.

Hiraiwa ve Bodomo (2008) Dagaare dilinde yer alan SEY’e yönelik yaptıkları çalışmada nesne paylaşımının bakışimli bir paylaşım olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bakışimli paylaşımına göre nesne Dagaare dilindeki SEY’de her iki eylem tarafından bakışimli olarak paylaşılmaktadır. Hiraiwa ve Bodomo (2008) bakışimli paylaşımı Citko’da (2005) yer alan *paralel birleşim* (paralell merge) ile ele almıştır. Buna göre, X gibi bir birimin Y ve Z ile aynı anda birleşmesi gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki yapıya bakalım:

(160)

Yukarıda (160)'ta yer alan yapıya baktığımızda Hiraiwa ve Bodomo'ya (2008), X birimi E1, Y nesne ve Z E2'yi belirtmektedir. Bu açıdan nesne hem ilk hem de ikinci eylem tarafından bakışimli olarak paylaşılmaktadır. Ancak bu yapı içinde Hiraiwa ve Bodomo (2008), Kayne (1994), Chomsky (1995) ve Citko'yu (2005) göz önüne alarak bakışimli paylaşım ile ilgili ortaya çıkan iki sorundan söz etmiştir. Birincisi, bakışimli paylaşımın kendi başına çizgiselleştirilememesi ve bu nedenle dağıtımdan önce bakışımın kırılması gerektiğidir.

Ayrıca Dagaare dilinde eylem kısa taşımaya uğramaktadır. Dagaare dilinde bildirim tümceleri *la* odak parçacığını almaktadır. Eylem ise bu parçacıktan önce gelmeli aksi durumda tümce dilbilgisidışı olmaktadır. Bu bilgiler ışığında Dagaare dilinde yer alan SEY'de ilk eylem odak parçacıktan önce gelmeli ve her iki eylem arasında da nesne bakışimli olarak paylaşılmalı ancak bakışimli paylaşımın kendi başına çizgiselleştirilemediği için dağıtımdan önce bakışımlılığın kırılması gerekmektedir. Bunun için eylemin E'den e'ye taşınması gerekmektedir (Hiraiwa ve Bodomo, 2008).

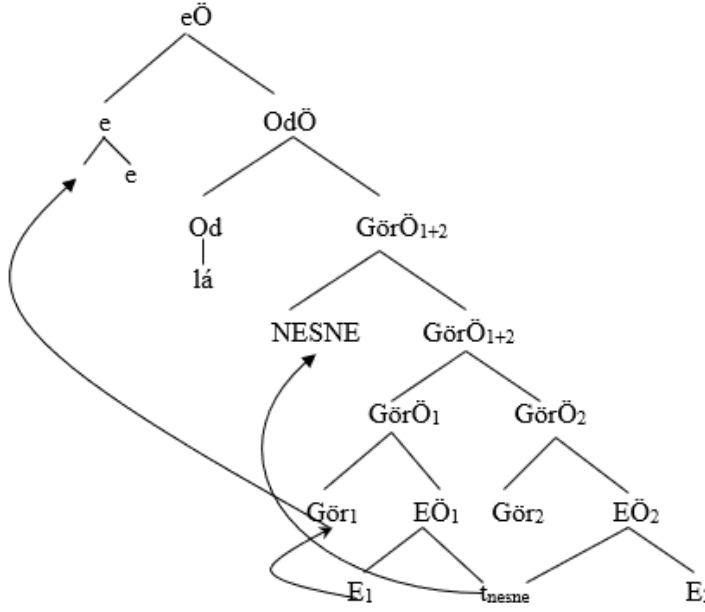
(161) *Dagaare*

ò dà sé lá néné òò

3TKL GEÇ kızart- OD et ye-

'O eti kızarttı ve yedi'

(162)

(Hiraiwa ve Bodomo, 2008, s. 250)

Yukarıda (162)'de yer alan ağaçta her iki eylem de nesneyi bakışumlu olarak paylaşmaktadır. Daha sonra bu bakışumlu paylaşım kendi başına çizgiselleşemediği için dağıtımına gitmeden önce bu bakışımın kırılması gerekmektedir. Bunun için de paylaşılan nesnenin Gör₁₊₂ konumuna yükseldiği eylemin de öncelikle Gör₁ konumuna ve daha sonra *la* parçacığından önce yer alması için *e*'ye yükseldiğini görmek mümkündür. Sonuç olarak bakışumlu bir paylaşım olsa da dağıtımına gitmeden bu simetri kırılmakta ve eylem de odak parçacığı olan *la*'dan ötürü kısa taşıma olarak *E*'den *e*'ye taşınmaktadır.

Hiraiwa ve Bodomo (2008) yukarıda ele aldığı açıklama sorunludur. Bunun nedeni ise dar sözdizimin belirli bir özelliğin arakesitlerde yorumlanabilir olup olmayacağını belirlemek için *ileriye bakma* (look-ahead) özelliğinin olmaması ile ilgilidir. Bu açıdan eylemin *la* parçacığından önce yer alması için yükselmesi gerektiği bilgisi ileri bakma özelliği ile çeliştiği için kusurludur.

Hiraiwa ve Bodomo (2008) yukarıda önerdiği gibi simetrik bir paylaşım söz konusu olmadığını düşünmekteyiz. Bunun nedeni ise yukarıda ele aldığımız gibi SEY'de nesnenin her zaman iki eylem arasında yer almaması ile ilgilidir. Nesne ilk eylemden önce yer aldığı ya da ikinci eylemden sonra yer aldığı durumlarda

yukarıdaki simetriği sağlayamayacaktır. Bununla birlikte SEY’de ikinci eylemden önce bir adıl olduğunu ele aldık. Ayrıca yukarıda Collins (1997) ele aldığı biçimde boş bir ulam ile kurulacak olan ilişkide açık olarak yer alan AÖ’nün adıla k-buyurarak yönetim ilişkisini kurması gerekmektedir.

Ayrıca yukarıda ele aldığımız adıl durumu ile Grashchenkov ve Markman (2011) önerdiği belirtme durumu olan nesnelerin yükselmesi gerektiği görüşünü de yanlışlamak mümkündür. Bunun için öncelikle Grashchenkov ve Markamn (2011) ele aldığı duruma bakalım.

Grashchenkov ve Markman (2011) Ramchand (2008) önerdiği yapıyı ele almışlardır. Bu yapıyla yalın bir nesne SEY’de ona durum atayabilecek bir eylemin yanında bulunduğu tümcenin bozuk, yerel olmayan bir konumda yer aldığı ise tümcenin düzgün olması durumunu açıklamaya çalışmışlardır. Buna göre her EÖ en fazla üç atomik baştan oluşur. Her baş kendi üyesinden sorumludur. Bunlar *başlatıcı* (init- initiator), *etkilenen* (proc) ve *sonuçluk* (res – resuttee) birimlerini içermektedir

Grashchenkov ve Markman’a (2011) göre sonuçluk ve undergoer rollerini topladıktan sonra bir nesne durumsuz bir AÖ ise sonuçluk öbeğinin gösterici konumunda bulunabilmektedir. Bir nesne BelÖ ise ve bu nedenle durum gerektiriyorsa başlatıcı öbeğine yükseltilmesi gerekmektedir. Ramchand’a (2008) göre başlatıcı belirtme durumu özelliği ile kontrol edilen bir GYİ özelliğine sahiptir ve belirtme durumu özeliğinin merkezidir. Bu durumu aşağıdaki ağaçta görmek mümkündür.

(163) *Kırgızca*

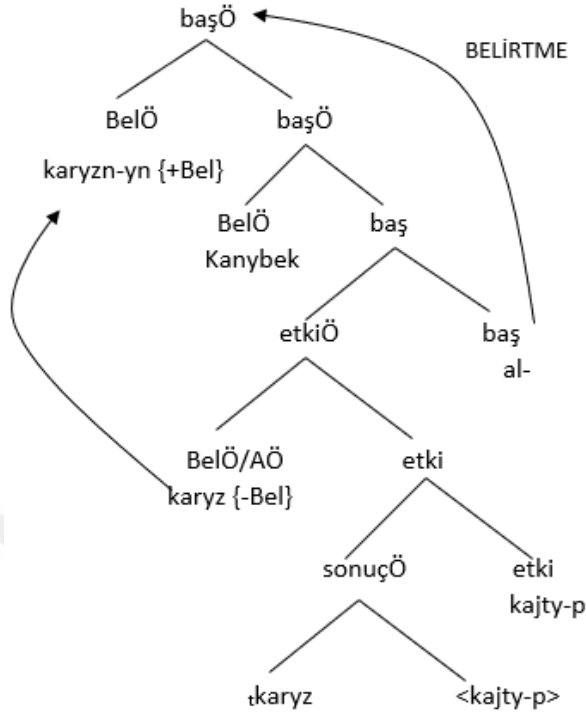
Kanybek karyz-yn kajty-p al-dy

Kanybek **borç**-BELD. var-ULAÇ. **al**-GEÇ.

‘Kanybek borcu iade etti’

(Grashchenkov ve Markman, 2011, s. 84)

(164)

(Grashchenkov ve Markman, 2011, s. 88)

Yukarıda (163)'te yer alan ağaçta Grashchenkov ve Markman'a (2011) göre nesne belirtme durumuna sahipse başlatıcı öbeğinin gösterici konumuna yükselmektedir.

Ancak yukarıda ele aldığımız adıl ile nesnenin herhangi bir taşıma işlemine maruz kalmasına gerek kalmamaktadır. Nesne özelliklerini yanındaki eylemle eşledikten sonra taşımayı güdüleyen herhangi bir durum kalmayacağı için yükselmesine de gerek yoktur.

4.3. JOHNSON (2006)

Johnson (2006) SEY'in bir yan tümceleme yapısı olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bunun için SEY'i sıralama ve ekleme yapılarıyla karşılaştırarak SEY için en doğru yapının yan tümceleme yapısı olduğunu belirtmiştir. Johnson'ın (2006) SEY'i yan tümceleme yapısı olarak ele alması SEY içinde iki ayrı eylemin olmaması, yapının sıralama yapılarının aksine çıkarmaya izin vermesi açısından uygun görünmektedir. Sıralama yapılarında Ross (1967) sıralı yapı kısıtını göz önüne alarak

yapı içinden herhangi bir birimin çıkarmasına izin verilmemektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(165) *Íbibio*

- a. Ekpe á-má á-fóp únám á-tá.
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart et 3TKL-ye-
'Ekpe eti kızarttı ve yedi'
- b. Ekpe á-ké á-fóp nsó á-tá?
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart- ne 3TKL-ye-
'Ekpe ne kızarttı ve yedi?'
- c. nsó ké Ekpe á-ké áfóp á-tá?
Ne TŪM Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL- kızart- 3TKL-ye-
'Ekpe ne kızarttı ve yedi?'

(Major, 2014, s. 140-141)

- (166) a. Ekpe á-má á-fóp únám á-nyàng á-tá únám
Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL-kızart et 3TKL-BAĞL 3TKL-ye et
'Ekpe eti kızarttı ve yedi'
- b.* nsó ké Ekpe á-ké áfóp únám á-nyàng á-tá _?
Ne TŪM Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL- kızart- et 3TKL-BAĞL 3TKL-ye-
'Ekpe et kızarttı ve ne yedi?'
- c.* nsó ké Ekpe á-ké áfóp _ á-nyàng á-tá únám?
Ne TŪM Ekpe 3TKL-GEÇ 3TKL- kızart 3TKL-BAĞL 3TKL-ye- et
'Ne kızarttın ve et yedin?'

(Major, 2014, s. 141)

Yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi (165)'te yer alan örnekler bir SEY'e örnektir. Bu durumda iki eylem tarafından paylaşılan nesne çıkarılabilirken (166)'da yer alan sıralama yapısında hem SEY'in aksine açık bir bağlayıcı birim olması hem de nesnenin çıkarılamamasından ötürü SEY yapılarının bir sıralama yapısı olmadığını söylemek mümkündür.

Aynı durumu Türkçe örnekler üzerinden ele alalım:

- (167) a. Ali kitabı alıp geldi. /aldı geldi
a'. Ali'nin alıp geldiği bir kitaptı.
b. Hırsız çantayı kaptı kaçtı
b'. Hırsızın kapıp kaçtığı çantaydı.
c. Çamaşır suyu kirleri yüzeyden söker atar /söküp atar
c'. Kirleri yüzeyden söküp atan çamaşır suyudur.
d. Ali kitabı yırttı attı.
d'. Alinin yırtıp attığı bir kitaptı.

Yukarıda (167)'de yer alan örneklerde olduğu gibi Türkçe SEY örneklerinin nesne çıkarmaya izin verdiğini görmekteyiz. Ayrıca Türkçe SEY'de çıkarma yapıldığında yapının *-(y)Ip* ve eylem biçiminde görünmesi burada ortak bir edimin olduğunu yani bir SEY olduğunu göstermektedir. Bu durumun tersi bir durum olsaydı yani iki ayrı eylemden söz ediyor olsaydık SEY yerine aşağıdaki ortaç yapısının düzgün olması gerekirdi:

- (168) a. Ali evden çıktı gitti.
*Ali-nin <evden> çıktığı gittiği ev
Ali-nin <evden> çıkıp gittiği ev
b. Ali kitabı yırttı attı
*Ali-nin <kitabı> yırttığı attığı kitap
Ali-nin <kitabı> yırtıp attığı kitap

Yukarıdaki görünümelerde Türkçede SEY yapısının *-(y)Ip* yapısına dönmesi ve çıkarma yapmaya izin vermesi, her iki eylemin geçişli olduğu durumlarda nesnenin paylaşılması ve çıkarma yapmaya izin vermesi SEY'in bir sıralama ya da ekleme yapısı değil, yan tümceleme yapısı olduğunu destekler niteliktedir.

Johnson (2006) yan tümceleme ile bir SEY'deki ikinci eylem öbeğinin birinci eylemin bir üyesi olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda EÖ2'nin, EÖ1'e gömülü olduğunu ve EÖ1'in zorunlu olarak EÖ2'den daha yüksekte konumlandığını

belirtmektedir. Ancak Türkçe SEY’de eylemlerin bir araya gelmesi ile ilgili üç durum bulunmaktadır.

Durum 1

Birinci olarak *al gel, kap kaç, sil süpür, yala yut* vb. gibi iki eylem bir araya gelip tek bir olayı belirtiyorsa (al gel= getir, kap kaç= çal, yala yut= bitir, sil süpür= temizle) bu iki eylem EÖ1 ve EÖ2 konumunda yer alır.

Durum 2

İkinci olarak, ikinci eylem *kal-, dur-, git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmışsa bu eylemler sözlüksel anlamı dışında yapı içinde işlevsel bir görünüme sahiptir ve e’de yer alır.

Durum 3

Son olarak iki eylem arasında ardışık bir ilişki varsa bu tür yapılar Durum 1 ve Durum 2’nin aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturur. Bu durumda burada yer alan yapılar sözde SEY yapısıdır.

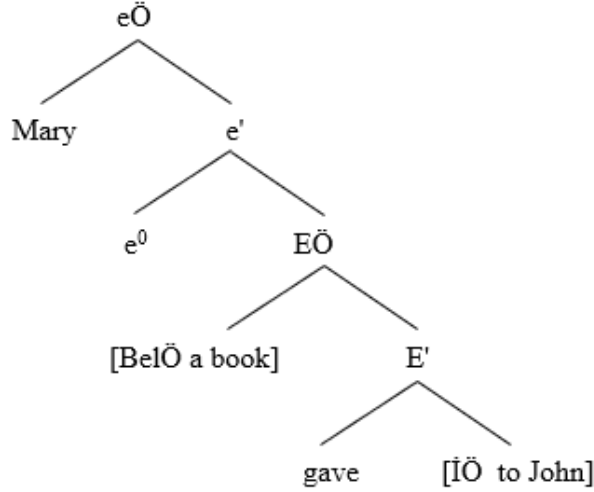
Yukarıdaki üç durumu Aikhenvald’in (2006) ele aldığı biçimde bakışumlu ve bakışumsuz SEY olarak ele almak mümkündür. Bu durumda ilk durum bir bakışumsuz SEY’dir. Çünkü bir eylem diğerine göre daha baskındır ve yapı içinde sınırlandırılmamış ulamdan gelen eylem tarafından tek bir olay belirtilmektedir. İki ve üçüncü durum ise bakışumlu SEY’e örnektir. Çünkü bakışumsuz SEY’in aksine bileşenlerin hepsi eşit konuma sahiptir.

Yukarıdaki bu üç durumda eylemlerin konumu açısından farklılık olduğunu düşünmekteyiz. Bu doğrultuda yukarıda birinci durumda olduğu gibi ikinci eylem *kal-, dur-, git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmışsa bu eylemler sözlüksel anlamı dışında yapı içinde işlevsel bir görünüme sahipse bu eylemin hafif eylem gibi davrandığını söylemek mümkündür. Bu durumu kanıtlamak adına Hornstein ve diğerlerinin (2005) yaptığı açıklama ve farklı dillerden yer alan örneklerle bakalım.

Hornstein ve diğerleri (2005) Fongbe ve Mandarin Çincesinde yer alan aşağıdaki SEY’de *take* olarak yer alan eylemin hafif bir eylemse *e* konumunda yer aldığını ve aşağıdaki örnekte verilen ağaç yapısına uyduğunu belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

(171) Mary gave a book to John

(172) 169

(Hornstein ve diğerleri, 2005, s. 99)

(173) *Fongbe*

a. Kòkú só flâsé hélé Àsibá
Koku al- Fransızca öğret- Asiba
'Koku Asiba'ya Fransızca öğretiyor'

Mandarin Çincesi

b. Zhangsan ba hu gei wo
Zhangsan al- kitap ver- bana
'Zhangsan bana kitap verdi'

(Hornstein ve diğerleri, 2005, s.100)

Yukarıda (173a-b)'de yer alan eylemler yapı içinde kendi sözlüksel anlamlarıyla yorum almamaktadır. Burada yer alan *só* ve *ba* 'al-' eylemi yapı içinde yorum almadığı için sözlüksel değil işlevsel bir konumda olduğunu düşünülmektedir. Yani ikinci eylemin yorumlanması için ilk eyleme ihtiyaç vardır. Bu yüzden Hornstein ve diğerlerinin (2005) belirttiği gibi *hafif eylem* (light verb) olarak *e* konumunda yer alabilir.

Ancak Yang (2013) ÖEN ve ÖNE dilleri için önerdiği SEY türetiminde ÖEN dilinde kendi sözlüksel anlamı ile yorumlanan eylemi *e* konumunda belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(174) *Nupe*

a. Bóló sè eran tà
Bolo pişir- et sat-
'Bolo eti satmak için pişirdi'

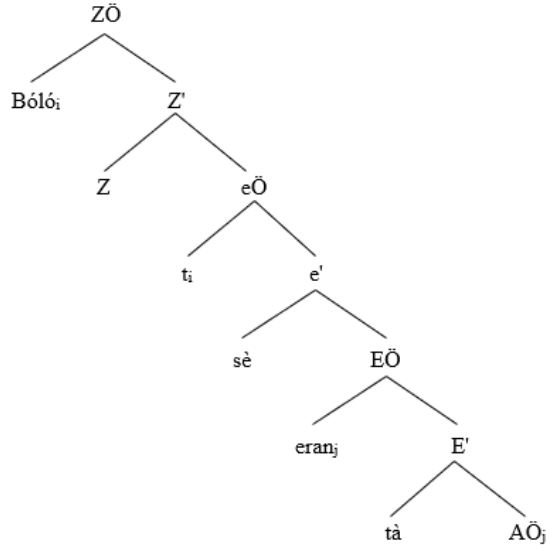
(Lord, 1974'ten aktaran Yang 2012, s. 668)

Korece

b. Chelswu-ka chayksang-ul twutulki-e pwusi-ess-ta
Chelswu-YAL. masa-BELD. vur- kır-GEÇ.
'Chelswu masayı kırdı'

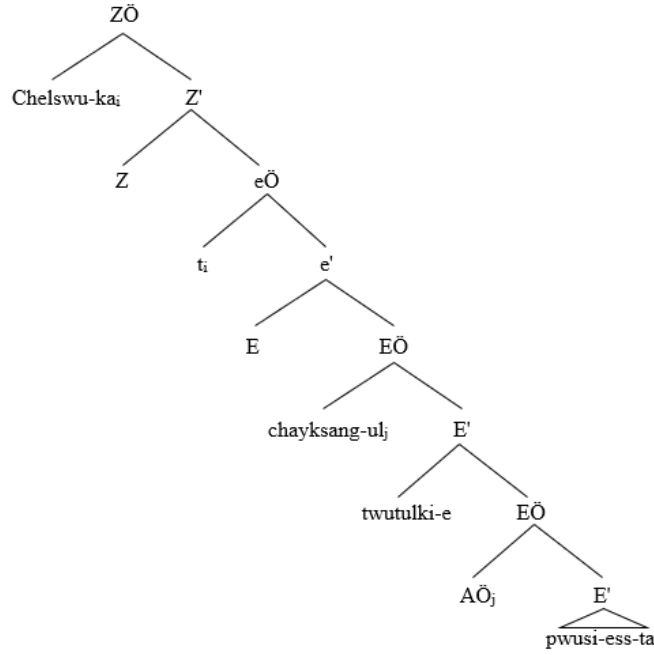
(Li, 2007'den aktaran Yang, 2012, s. 668)

(175) a. ÖEN dizilimi

(Yang, 2012, s. 677)

b. ÖNE dizilmi

(Yang, 2012, s. 678)

Yukarıdaki ağaçlara baktığımızda (175a)'da yer alan ağaç gösterimi ÖEN dizilimine aittir. (175b)'de yer alan ağaç ise ÖNE dizilimine aittir. Her iki ağaçta da iki eylem aynı nesneyi paylaştığı için nesne her iki eylemden önce gelmektedir.

Yang (2012) (175a)'da yer alan ağaçta ÖEN dizilimini ait SEY'in yapılanmasını önermiştir. Burada ilk eylemin e' ikinci eylemin ise E' içinde konumlandığını görmekteyiz. Ancak (175a)'da yer alan örnekte hem se 'pişir-' hem de ta 'sat-', eylemleri yapı içinde kendi sözlüksel anlamları ile kullanılmaktadır. Bu durumda her iki eylem de yapının yorumlanmasında etkilidir. Aikhenvald'e (2006) göre yapı içinde her iki eylem de yapının yorumunda etkiliyse bu bakışımı SEY'i belirtmektedir. Bu açıdan Yang'ın (2012) önerdiği ağaç yapılanmasında ilk eylem e' konumunda değil E' konumunda yer almalıdır. Çünkü ilk eylem işlevsel bir eylem değildir. Yapı içinde herhangi bir işlevsel bir yönü yoktur. Bunun aksine yapıda kendi sözlüksel anlamı ile yorum almaktadır.

Benzer biçimde Türkçe SEY'de ikinci eylem konumunda yer alan *dur-*, *kal-*, *git-* eylemlerinin de kendi sözlüksel anlamları dışında yorumlandıkları, işlevsel bir eylem oldukları için için e konumunda yer alabileceğini düşünebiliriz.

Yukarıda Türkçe SEY’de ele aldığımız diğer iki durum için ise her iki eylemin de EÖ’de yer aldığını yine yukarıdaki örneklerde olduğu gibi belirteç ve olumsuzluk birimlerinin her iki eylemi de açısına aldığını söyleyebiliriz. Bu doğrultuda iki eylem arasında *pişir- ye-*, *düşür- kır-* gibi ardışık ya da neden-sonuç ilişkisi varsa burada birbirine bağlı iki alt olay olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki alt olay birbirine bağlıdır ve eylemler sıralama yapılarında olduğu gibi yer değiştiremez. Böylece Chang (1990), Wang (2007) ve Yang (2013) ele aldığı biçimde eylemlerin sıralı simgeleştirmeyi karşıladığını söyleyebiliriz. Buna göre bir SEY’de eylemler sıralıysa eylemlerin yüzeydeki sıralaması olayların zamansal sırasını yansıtmalıdır. Bu durum sıralama yapılarında da görüle bile, sıralama yapılarında olaylar SEY’de olduğu gibi birbiriyle ilişkili değildir. Bunun için aşağıdaki örneği ele alalım:

(179) *Korece*

John-wa tabe-te utau-tta
John-YAL ye-BAĞL şarkı söyle-GEÇ
‘John yedi ve şarkı söyledi’

(Hideaki, 2010, s. 41)

Yukarıda (179)’da yer alan örnekte *tabe ye-* eylemi ve *utau şarkı söyle-* eylemi arasında SEY’de olduğu gibi bir ilişki bulunmamaktadır.

Bu açıdan aralarında ardışık ve nedensel ilişki bulunan SEY için Stewart (1998) önerdiği gibi iki EÖ bulunmakta ancak bu EÖ’ler nesne, kip, görünüş, zaman ve olumsuzluk birimini paylaşmaktadırlar.

- (180) a. [ZÖ Ali [Z’] [eÖ<Ali>[e’ [EÖ₁yemeği pişirdi [EÖ₂adılı yedi]]]]]
b. [ZÖ Çocuk [Z’] [eÖ<Çocuk>[e’ [EÖ₁vazoyu düşürdü [EÖ₂adılı kırdı]]]]]
c. [ZÖ Ali [Z’] [eÖ<Ali>[e’ [EÖ₁ kitabı yırttı[EÖ₂ adılı attı]]]]].

4.4. ARA SONUÇ

Bu bölümde SEY’de yapılan çalışmalarda ele alınan konuları eleştirel bir bakış açısıyla ele aldık. Yazarların ele aldığı konularda Türkçe SEY’e uyan ve uymayan durumları tespit ettik. Bu doğrultuda Grashchenkov ve Markman’ın (2011) belirttiğinin aksine Türkçe SEY’de nesnenin her zaman ilk eylemden önce yer alması

gerektiğini ve belirtme durumunda olması gerektiğini gösterdik. Belirtme durumu dışında nesne yalın durumda olduğunda tümcenin dilbilgisidışı bir görünüm sergilediğini ele aldık. Türkçe SEY içinde üç durumun olduğunu ve tümcenin yapılanmasında bu üç durumun yapı içinde yer alacağı konumların yazarların ele aldığı aksine hem *e* hem de *E* konumunda yer alabileceğini belirttik. Bu doğrultuda Yang (2012) ele aldığı aksine yapı içinde kendi sözlüksel anlamını yansıtan eylemlerin *e* konumunda değil *E* konumunda yer alması gerektiğini, yapı içinde kendi sözlüksel anlamı dışında yer alan işlevsel bir eylemin ise tümce içinde işlevsel bir yorum sağlamasından dolayı *e* konumunda yer alması gerektiğini belirttik. Ayrıca Türkçede yer alan diğer iki durum için ise eylemlerin kendi sözlüksel anlamı ile tümce içinde yorum almasından ötürü EÖ konumunda yer alabileceğini belirttik. Ayrıca iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirttiği SEY yapısında yine her iki eylemin de yorumlanmak üzere birbirine bağlı olduğunu söyledik. Bu doğrultuda yukarıda ele aldığımız durumlarla ilgili Türkçe SEY üzerine tespit ettiğimiz sorunlar aşağıdaki gibidir:

- i. Türkçe SEY’de nesne her zaman ilk eylemden önce gelmelidir. Nesne her iki eylem arasında yer aldığında tümce SEY okumasını karşılamamakta ve dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. (Bu durum Durum 1 ve Durum 2 içinde ele aldığımız SEY yapıları için geçerlidir. Nesne iki eylem arasında yer alamaz ancak Durum 3 belirteç işlevinde bir yan tümce yapısı oluşturduğu için nesne her iki eylem arasında yer alabilir)
- ii. Grashchenkov ve Markman’ın (2011) Kırgızcada SEY yapılarını ele aldıkları çalışmada nesne belirtme durumundaysa tümce içinde istediği yerde bulunabilir, ona duurm atayabilen eylem yerel olmak zorunda değildir. Ancak Türkçe SEY’de nesne ilk eylemden önce yer almakta ve iki eylem arasında yer adlığında tümce içindeki SEY okuması kaybolmaktadır.
- iii. SEY yapısı içinde nesne paylaşımında boş bir ulam olmadığını savunan görüşlerin aksine nesne paylaşımında boş bir ulam olduğunu varsayan görüşleri göz önüne alarak Türkçe SEY’de nesne paylaşımında boş bir ulam olsaydı çalışmada ele aldığımız biçimde bir görünüm sergileyebilirdi. Ancak biz bu konuyu şimdilik tezin kapsamı dışında bırakıyoruz.

iv. Türkçe SEY’de eylemlerin bir araya gelmesi ile ilgili üç durum bulunmaktadır:

Durum 1

Birinci olarak *al gel, kap kaç, sil süpür, yala yut* vb. gibi iki eylem bir araya gelip tek bir olayı belirtiyorsa (al gel= getir, kap kaç= çal, yala yut= bitir, sil süpür= temizle) bu iki eylem EÖ1 ve EÖ2 konumunda yer alır.

Durum 2

İkinci olarak, ikinci eylem *kal-, dur-, git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmışsa bu eylemler sözlüksel anlamı dışında yapı içinde işlevsel bir görünüme sahiptir ve e’de yer alır.

Durum 3

Son olarak iki eylem arasında ardışık bir ilişki varsa bu tür yapılar Durum 1 ve Durum 2’nin aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturur. Bu durumda burada yer alan yapılar sözde SEY yapısıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE SEY YAPILARINA İLİŞKİN ÇÖZÜMLEME ÖNERİSİ

Bu bölümde Türkçe SEY yapıları olarak ele aldığımız yapıları göz önüne alarak bu yapılara yönelik sözdizimsel bir mimari ve çözümleme önerisi sunacağız. Ayrıca Türkçe SEY yapısı içinde yer alan kişi ekinin her iki eylemin de çekimli olduğu SEY yapılarında bazı durumlarda her iki eylem üzerine de gelebilirken, bazı durumlarda yalnızca ikinci eylem üzerine gelmesinin nedenini açıklayacağız.

5.1. TÜRKÇE SEY YAPILARINDA KİŞİ EKİNİN GÖRÜNÜMÜ

Türkçe SEY yapılarında her iki eylemin de çekimli olduğu yapılarda kişi eklerinin hem her iki eylem üzerinde hem de yalnızca ikinci eylem üzerinde görüldüğü yapıları ele almıştık (Bkz 3.1.1.1, 3.1.1.2, 3.1.1.3). Bu doğrultuda Türkçe SEY yapılarında kişi eki -DI ve -SA ekiyle biten görünümelerde her iki eylem üzerine de gelebilirken, bunun dışında kalan diğer eklerde yalnızca ikinci eylem üzerinde yer alabilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

- (175) a. Ben kitabı *al-dı-(m) gel-di-m
b. Ben kitabı *al-sa-(m) gel-se-m
c. Ben kitabı alır(*ım) gelirim
d. Ben kitabı almış(*ım) gelmişim

Yukarıdaki örneklerle baktığımızda (175a) ve (175b) de yer alan örneklerde ilk eylem üzerinde -DI ve -SA eklerinden sonra birinci tekil kişi eki eylemde yer almadığında tümce dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Ancak (175c) ve (175d) örneklerinde ilk eylem üzerinde -(A/I)r eki ve -mİş ekinden sonra birinci tekil kişi eki yer almadığında tümce dilbilgisel bir görünüm sergilemektedir.

Yukarı ele aldığımız durumu k-paradigması ve z-paradigması ile açıklamak mümkündür.

5.1.1. Türkçe Uyum Paradigmaları: k-paradigması ve z-paradigması

Türkçe uyum paradigması içinde k-paradigması ve z-paradigması olmak üzere iki farklı uyum paradigması bulunmaktadır. k-paradigmasında yer alan ekler -DI ve -sA ile biten eylem yüklemelerini içerirken z-paradigmasında yer alan ekler -DI ve -sA dışındaki eylemcil ve eylemcil olmayan yüklemeler üzerine gelebilmektedir (Yu ve Good, 2005). Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

Tablo 4: k-paradigması ve z-paradigması uyum ekleri

k-paradigması		z-paradigması	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
-m	-k	-(y)Im	-(y)Iz
-n	-nIz	-sIn	-sInIz
-Ø	-Ø	-Ø	-Ø

(Yu ve Good, 2005)

- (176) a. dön-dü-**m** b. dön-se-**m**
 dön-dü-**n** dön-se-**n**
 dön-dü-**k** dön-se-**k**
 dön-dü-**nüz** dön-se-**niz**
- b. gid-iyor-**uz** *gid-iyor-**uk**
 adam-**Iz** *adam-**k**
 iyi-**yiz** *iyi-**k**
 *git-ti-**yiz** git-ti-**k**

(Yu ve Good, 2005, s. 316-317)

Yukarıda Tablo 4’te k-paradigması ve z-paradigmasına ait uyum ekleri yer almaktadır. Örneklere baktığımızda (176a)’da yer alan örnekler k-paradigması içinde yer alan uyum eklerini göstermektedir. Bu açıdan bu eklerin yalnızca -DI ve -sA ile çekimlenmiş eylemler üzerine geldiğini görmekteyiz. (176b)’de yer alan örneklerde ise ekler z-paradigmasını belirtmekte ve söz konusu ekler -DI ve -sA dışındaki eylemcil ve eylemcil olmayan yüklemeler üzerinde yer alabilmektedir.

Her iki paradigma göz önüne alındığında k-paradigması içinde yer alan uyum ekleri gerçek ekler, z-paradigması içinde yer alan uyum ekleri ise sona kaynaşıklar olarak ele alınmaktadır. Bu eklerin birbirinden farklı olduğunu belirten biçimsesbillimsel ve biçimsözdizimsel kanıtlar yer almaktadır (Yu ve Good, 2005).

Biçimsesbilimsel olarak iki paradigmada yer alan birimlerin farklı vurgu görünüşleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda Yu ve Good (2005) Türkçede vurgunun sözcüğün son sesleminde yer aldığını göz önüne alarak k-paradigmasında yer alan eklerin vurguyu üzerine aldığını, z-paradigmasındaki eklerin ise vurguyu üzerine almadığını belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

z-paradigması	k-paradigması
(177) a. Unut- a'cak -sınız	b. Unut-tu-' nuz
(Yu ve Good, 2005, s. 320)	

Zwicky ve Pullum (1983) kaynaşık olarak ele alınan eklerin vurgu almadığını belirtmektedir. Bu doğrultuda yukarıda (177)'de yer alan örneklere baktığımızda z-paradigmasında yer alan ekin vurgu almadığını ve vurgu alan ekin kendisinden önce yer alan ek olduğunu görmekteyiz. Ancak k-paradigmasında yer alan uyum ekinin vurgu aldığını görmekteyiz. Bu durum z- paradigmasında yer alan eklerin bir kaynaşık, k-paradigmasında yer alan eklerin ise gerçek uyum ekleri olduğunu gösterir niteliktedir.

k-paradigması ve z-paradigmasında yer alan eklerin birbirinden farklı olduğunu gösteren bir diğer durumda bu eklerin kip, görünüş, zaman ekleriyle görünümü ile ilgilidir. Bu doğrultuda k-paradigmasında yer alan uyum ekleri hem yüklem sonunda hem de kip, görünüş, zaman ekleri arasında yer alabilirken, z-paradigmasında yer alan ekler ise yalnızca yüklem sonunda yer almaktadır (Yu ve Good, 2005). Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(178) a. gör-dü-yse- m	gör-dü- m -se
b. gör-dü-yse- n	gör-dü- n -se
c. gör-dü-yse- k	gör-dü- k -se
d. gör-dü-yse- niz	gör-dü- nüz -se

- (179) a. bul-uyor-**sun**
b. bul-uyur-muş-**sun**
c. *bul-uyor-**sun**-muş

(Yu ve Good, 2005, s. 317-318)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (178)'de yer alan örneklerde k-paradigması içinde yer alan uyum ekleri hem yüklem sonunda hem de kip, görünüş, zaman ekleri arasında yer alabilirken, (179)'da yer alan örneklerde z-paradigması içinde yer alan eklerin yalnızca yüklem sonunda olduğunda dilbilgisel, (179c)'de yer alan örnekte olduğu gibi kip, görünüş, zaman ekleri arasında yer aldığı ise dilbilgisiz olduğu görülmektedir. Bu durum Yu ve Good'un (2005) ele aldığı gibi k-paradigmasında yer alan eklerin gerçek ekler, z-paradigmasında yer alan eklerin ise kaynaşık olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bunu açıklayan bir başka durum ise Yu ve Good'un (2005) belirttiği gibi z-paradigmasında *ertelenmiş ekleştirme* (suspended affixation) yapılabilirken, k-paradigmasında ertelenmiş ekleştirmeye izin verilmemektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (180) a. [genç ve büyük]-**üm**
b. [genç]im ve büyük]-**üm**
c. [hastane-ye gid-iyor, o-nu gör-üyor]-**sunuz**
d. [hastane-ye gid-iyor]-**sunuz**, o-nu gör-üyor]-**sunuz**

(Yu ve Good, 2005, s. 320)

- (181) a. [[ev-e gel-ir] [sana yardım ed-er]]-**iz**
b. *[[ev-e gel-di] [sana yardım et-ti]]-**k**
c. [[ev-e gel-di-**k**] [sana yardım et-ti-**k**]]

(Yu ve Good, 2005, s. 321)

Yukarıda (180)'de yer alan örneğe baktığımızda z-paradigması içinde yer alan eklerin bir sıralama yapısı içinde hem (180b-d) örneklerinde olduğu gibi her iki eylemcil ve eylemcil olmayan yükleme eklenebildiğini, hem de (180a-c) örneklerinde olduğu gibi yalnızca ikinci yüklem üzerinde yer alabildiğini görmekteyiz. Ancak (181)'de yer alan örneklere baktığımızda k-paradigmasının (181b)'de olduğu gibi ertelenmiş

ekleştirmeye izin vermediğini görmekteyiz. Yu ve Good (2005) k-paradigmasının ertelenmiş ekleştirmeye izin vermemesinin nedenini k-paradigmasında yer alan eklerin -DI ile güçlü bir sözlüksel yakınlığının olması ile açıklamakta ve aynı durumun -sA eki için de geçerli olduğunu belirtmektedirler. z-paradigmasında yer alan ekler ise kaynaşık olduğu için bu eklerin eklenmesi geciktirilebilirken, k-paradigmasında yer alan ekler kaynaşık olmadığı için geciktirilememektedir.

Yukarıda ele aldığımız bilgileri toparlayacak olursak Yu ve Good'un (2005) ele aldığı biçimde,

- i. k-paradigmasının aksine z-paradigmasında yer alan ekler vurgu alabilir,
- ii. k-paradigmasında yer alan ekler yalnızca eylemcil yüklemle eklenebilirken, z-paradigması eylemcil olmayan yüklemle de eklenebilir,
- iii. z-paradigmasında yer alan ekler yalnızca yüklem sonunda yer alabilirken, k-paradigmasında yer alan ekler hem yüklem sonunda hem de kip, görünüş ,zaman ekleri arasında yer alabilir,
- iv. z-paradigması bir sıralama yapısı içinde hem her iki eyleme yüklenebilir, hem de yalnızca ikinci yüklem üzerinde yer alabilir. İkinci yüklem üzerinde yer aldığı her iki yüklemi de açısına alabilmektedir.

Yukarıda ele aldığımız tüm bu bilgiler k-paradigması ve z-paradigmasında yer alan eklerin farklı sözdizimsel konumlarda yer aldığını göstermektedir. k-paradigmasında yer alan ekler Yu ve Good 'un (2005) ele aldığı biçimde *sözlüksel sonekler* (lexical suffixes), z-paradigmasında yer alan ekler ise *sona kaynaşıklardır* (postlexical clitics). Kaynaşıkların eklenmesi geciktirilebilir ve bu anlamda ertelenmiş ekleştirmeye izin verirken, k-paradigmasında yer alan ekler ertelenmiş eklemeye izin vermemektedir. k-paradigmasında yer alan eklerin -DI ve -sA eklerine gelmesi z-paradigmasında yer alan eklerin bu ekler dışında kalan diğer eklere gelmesi her iki paradigmadaki eklerin sözdizimsel konumlarının farklı olduğunu belirten en güçlü kanıtlardan biridir. Bu doğrultuda SEY içinde her iki eylemin de çekimli olduğu yapılarda uyum eklerinden bazılarının her iki eyleme de gelirken bazılarının yalnızca

ikinci eylem üzerine gelmesini k-paradigması ve z-paradigması ile açıklamak mümkündür.

5.2. TÜRKÇE SEY YAPILARININ SÖZDİZİMSEL GÖRÜNÜMÜ

Türkçe SEY yapısı içinde hem her iki eylemin çekimlendiği hem de yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemin ise (-y)Ip biçiminde yer aldığı iki görünüm bulunmaktadır. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (182) a. Ali kitabı aldı geldi.
a'. Ali kitabı alıp geldi.
b. Çocuk bütün gün şarkı söyledi durdu.
b'. Çocuk bütün gün şarkı söyleyip durdu.
c. Ali kitabı yırttı attı.
c'. Ali kitabı yırtıp attı.

Yukarıda (182)'de yer alan örneklere baktığımızda hem her iki eylemin çekimlendiği yapılar hem de yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemin ise (-y)Ip görünümüne sahip olduğu yapılar bir SEY oluşturmaktadır. Aikhenvald'in (2006) belirttiği gibi SEY, anlamsal olarak bir olayı (one event), birbirine yakından bağlı birkaç alt olayı ya da birbirine bağlı olarak kavramsallaştırılabilen art arda birkaç alt olayı kodlayabilmektedir. Bu doğrultuda her iki yapılanmada da eylemler bir arada bir bütün olarak bir olayı belirtmekte ya da ardışık bir olayı belirtmektedir. Tümcenin yapısı (-y)Ip'a dönüştüğünde de tümce aynı anlamı taşımaktadır. Sözgelimi ilk örneğe baktığımızda hem *aldı geldi* hem de *alıp geldi* yapıları *getir-* eylemini karşılamaktadır. (-y)Ip ekinin bir SEY bağlayıcısı olabildiğini, bu durumun dünya dillerinde yer alan diğer dillerde de örnekleri olduğunu (Bisang (1995), Carlson (1994), Nikiema (2003), Pajancic (2017), Shibatani (2009), Shibatani ve Huang (baskıda)), SEY yapısının (-y)Ip'a dönüştüğünde kip, görünüş, zaman ve olumsuzluk birimlerinin açılı ilişkilerinde her iki eylemi de açısına aldıklarını ve birbirine bağlanan eylemler arasında bir belirteç ilişkisi değil konusal anlatısal eşitlik ilişkisi olduğunu (Johanson, 1992a-b) ve SEY'de olduğu gibi çıkarmaya yapmaya izin verdiğini önceki bölümlerde ele aldık.

Bu bilgileri göz önüne alarak Türkçede SEY yapılanması içinde hem her iki eylemin çekimlendiği hem de yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemin ise (-

y)İp biçiminde yer aldığı iki görünüm bulunmaktadır. Bu iki SEY görünümü ile birlikte Türkçe SEY’de eylemlerin bir araya gelmesi ile ilgili üç durum bulunmaktadır:

Durum 1

Birinci olarak *al gel, kap kaç, sil süpür, yala yut* vb. gibi iki eylem bir araya gelip tek bir olayı belirtiyorsa (al gel= getir, kap kaç= çal, yala yut= bitir, sil süpür= temizle) bu iki eylem EÖ1 ve EÖ2 konumunda yer alır. Bu türden SEY’ler gerçek SEY yapılarıdır.

Durum 2

İkinci olarak, ikinci eylem *kal-, dur-, git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmışsa bu eylemler sözlüksel anlamı dışında yapı içinde işlevsel bir görünüme sahiptir ve e’de yer alır. Bir sözlüksel, bir işlevsel eylemin bir araya gelemsiyle oluşan bu tür SEY’ler sözde SEY yapısıdır.

Durum 3

Son olarak iki eylem arasında ardışık bir ilişki varsa bu tür yapılar Durum 1 ve Durum 2’nin aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturur. Bu durumda burada yer alan yapılar sözde SEY yapısıdır.

Yukarıdaki üç durumu Aikhenvald’in (2006) ele aldığı biçimde bakışumlu ve bakışumsuz SEY olarak ele almak mümkündür. Bu durumda birinci ve üçüncü durum bakışumlu SEY’e örnektir. Çünkü bakışumsuz SEY’in aksine bileşenlerin hepsi eşit konuma sahiptir. İkinci durum ise bir bakışumsuz SEY’dir.

Yukarıda Türkçe SEY için önerdiğimiz üç durumda yer alan SEY’leri *gerçek SEY* (Genuine SVC) ve *sözde SEY* (Pseudo-SVC) yapıları olarak iki başlık altında ele alabiliriz. Bu doğrultuda Durum 1 gerçek SEY içinde yer alır. Sözde SEY yapıları da kendi içinde ikiye ayrılır. Durum 2 ve Durum 3 sözde SEY yapılarını oluşturur.

Bu üç durumu gerçek SEY ve sözde SEY olarak ele almamızın nedenini aşağıda ele alıp bunlar için bağımsız kanıtlar sunacağız. Ancak buna geçmeden önce bu üç durumun sözdizimsel görünümünün nasıl olduğunu ağaç üzerinde göstererek bu yapıların birbirinden hangi açılardan farklılaştıklarını ele alalım.

5.2.1. Durum 1: İki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirttiği yapılar

Türkçe SEY yapısı içinde yer alan ilk durum iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirttiği yapılardır. Bu doğrultuda *a-l gel-*, *kap- kaç-*, *sil- süpür-*, *yala- yut- vb.* gibi iki eylem bir araya gelip tek bir olayı (*al- gel-= getir-*, *kap- kaç-= çal-*, *yala- yut-= bitir-*, *sil- süpür-= temizle-*) belirtmektedir. Türkçedeki yapılanmaları ele almadan önce bu tür görünüm için farklı dillerden aldığımız aşağıdaki örneklerle bakalım:

(183) *Kantonca*

lei lo di saam lai
Sen al- ÇĞL giysi gel-
'Birkaç giysi getir'

(Matthews, 2006, s. 76)

(184) *Yorubaca*

a. O mu iwe wa
O al- kitap gel
'O kitabı getirdi'

(Bamgboşe, 1974, s.17)

Igbo

b. Ó ti - wà - rà étéré à
O vur-kır.aç. ZAM tabak BEL.
'O tabağı parçaladı'

(Lord, 1975, s. 27)

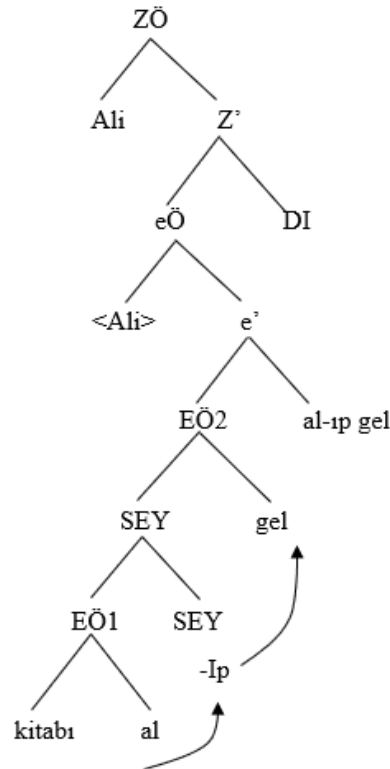
Yukarıda (183)'te yer alan örnekte 'gel-' eylemini belirten *lai* eylemi yönle ilgili bir belirtme sağlarken, hem *lo* 'al-' hem de *lai* 'gel-' eylemleri *getir-* eylemini belirtmekte ve SEY olarak yer almaktadır. Benzer biçimde (184a)'da yer alan örnekte *mu* 'al-' ve *wa* 'gel-' eylemleri *getir-* eylemini belirtmektedir. (184b)'de yer alan örnekte ise *ti* 'vur-' *wà* 'kır.aç-' eylemleri *parçala-* eylemini belirtme ve SEY olarak ele alınmaktadır.

Yukarıdaki örneklere benzer olarak Türkçede iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirttiği yapılar yer almaktadır. Bunun için Türkçede yer alan aşağıdaki örneklere bakalım:

- (185) a. Ali kitabı aldı geldi/alıp geldi.
b. Hırsız kadının çantasını kaptı kaçtı/kapıp kaçtı.
c. Her yeri sildi süpürdü/silip süpürdü.
e. Ali sofradaki her şeyi yaladı yuttu/yalayıp yuttu.
f. Yaptığı şakayla herkesi kırdı geçirdi/kırıp geçirdi.
g. Yıllarca kendi kendini yedi bitirdi/yiyip bitirdi.

Yukarıda (185)'te yer alan örneklere baktığımızda iki eylem bir araya gelerek *al- gel-* 'getir-', *kap- kaç-* 'çal', *sil- süpür-* 'temizle-', *yala- yut-* 'bitir-', *kır- geçir-* 'güldür-', *ye- bitir-* 'üz-' biçiminde tek bir olayı belirtmektedir. Ele aldığımız SEY örneklerinde ilk eylem *-(y)Ip*, ikinci eylem çekimli olduğunda da yine aynı anlamsal yorumu belirtmektedir. Bu doğrultuda yukarıda ele aldığımız örneklerin ağaç üzerinde nasıl gösterildiğini ele alalım:

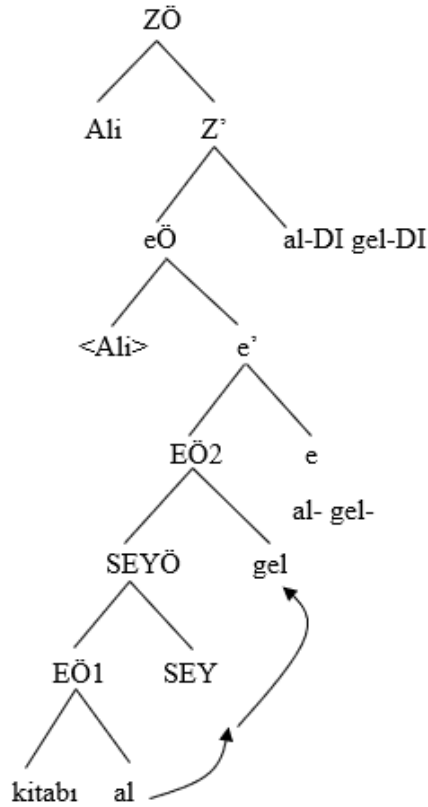
(186)

Yukarıda (186)'da yer alan ağaca baktığımızda⁵ ilk eylem öbeği EÖ1 içinde *al-* eylemi yer almaktadır. Bu eylem *-(y)Ip* eki ile belirtildiğinde EÖ1 ve EÖ2 arasında bir SEYÖ yer almaktadır. SEYÖ işlevsel bir öbeğdir ve *-(y)Ip* eki bu öbek içinde yer alır. SEYÖ'den sonra yer alan EÖ2 ise *gel-* eylemi ile doludur. İlk eylem üzerinde *-(y)Ip* eki yer aldığı için her türlü kip, görünüş zaman ve uyum eki EÖ2 üzerinde kodlanır. Bu doğrultuda Z'de yer alan *-DI* görünüş eki *gel-* eylemi üzerinde yer alır. Ancak ilk eylem *-(y)Ip* eki ile çekimlenmiş olsa bile ikinci eylem üzerindeki kip, görünüş, zaman ve uyum ekleri ilk eylemi de açısına almaktadır.

Her iki eylemin de çekimlendiği örneklerde ise SEY yapılanmasının ağaç üzerindeki görünümü aşağıdaki gibidir:

(187)

⁵ Öznenin eÖ'den ZÖ'ye yükselmesinin incelemeyi etkilememesinden ötürü Chomsky, 1993; Chung, 1998; Koopman, 1992, 1995, 2001; Sportiche, 1998'i izleyerek öznenin GöS, ZÖ'ye yükseldiği varsayıyoruz. Ele aldığımız ağaç gösterimlerinde çalışmada ilgilendiğimiz konu SEY yapılanmasının kendisi olduğu için zaman ekinin her iki eyleme de nasıl gelebileceği konusunu bir sonraki çalışmaya bırakıyoruz.

(187)'de yer alan ağaca baktığımızda her iki eylemin de çekimlendiği yapı içinde EÖ1 ve EÖ2, e' konumuna yükselmektedir. Burada her iki eylem de Z'de yer alan -DI ekini alabilmektedir. Her iki eylem de -DI ekini almakta ve bir SEY oluşturmaktadır.

5.2.2. Durum 2: İkinci eylemin *kal-*, *dur-*, *git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanıldığı yapılar

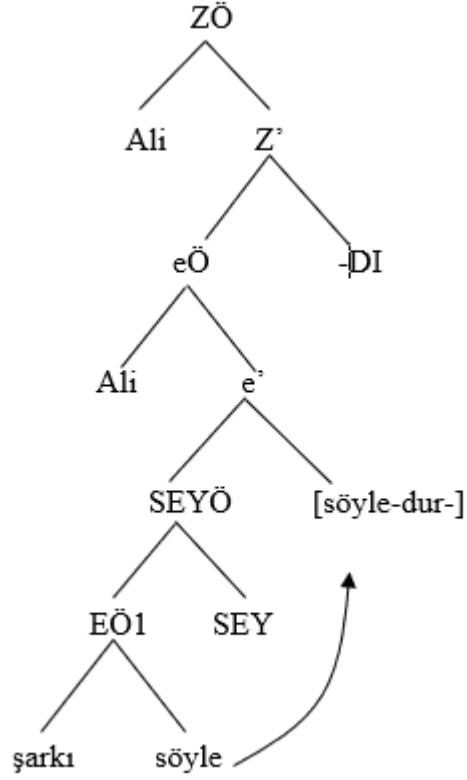
Türkçe SEY içinde yer alan ikinci durum ikinci eylemin *kal-*, *dur-*, *git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanıldığı yapılardır. Bu doğrultuda *kal-*, *dur-*, *git-* vb. eylemler ikinci eylem konumunda yer aldığı sözlüksel anlamı dışında işlevsel bir anlama sahiptir. Yani yapı içinde tümcenin vermesi gereken anlamı ilk eylem verir, ikinci eylem ise kendi sözlüksel anlamı dışında işlevsel bir görünüm sergiler. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

- (188) a. Ali şarkı söyledi durdu /söyleyip durdu.
b. Çiçekler susuzluktan soldu gitti/solup gitti.
c. Sabahtan beri koşup duruyor.
d. Hep aynı konuda takılıp kalıyor.

Yukarıda (188a)'da yer alan tümcede *dur-* eylemi süreklilik belirtmekte, (188b) tümcesinde *git-* eylemi ilk eylemle birlikte kullanıldığında olayın tamamen bittiğine yönelik bir anlamsal yorum belirtmektedir. Bu durumda *git-* eylemi sözlüksel anlamı dışında başka bir anlamı belirtir hale gelmiştir. Aynı şekilde (188d)'de *kal-* eylemi yapı içinde kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmaktadır. Bu doğrultuda içinde bulunulan olayın sürdüğünü ya da anlık bir değişimi (uyudu kaldı) belirtebilmektedir.

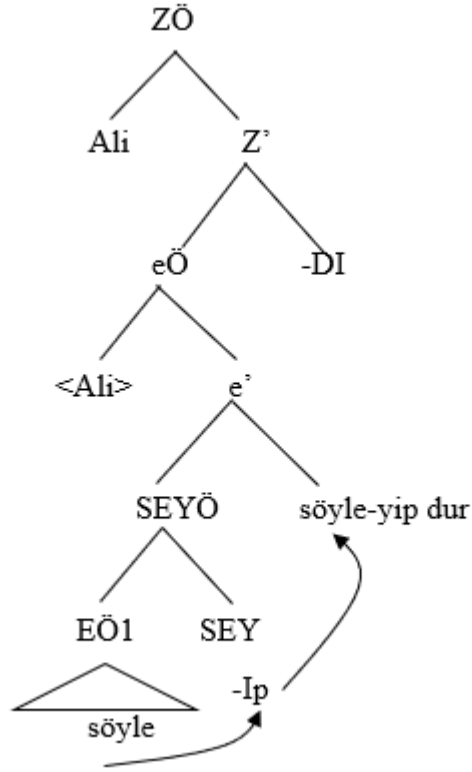
Bu türden SEY yapılarının ağaç üzerindeki görünümleri aşağıda yer almaktadır:

(189)

Yukarıda (189)'da yer alan ağaca baktığımızda EÖ1 içinde *söyle-* eylemi yer almaktadır. İşlevsel bir eylem olan *dur-* eylemi ise *e'* konumunda yer almaktadır EÖ1 'de yer alan *söyle-* eylemi *e'*ye yükselmekte ve *söyle-dur-* eylemleri amalgam bir karmaşık oluşturmaktadır. *Z'* konumunda yer alan *-DI* ise böylece her iki eyleme de eklenebilmektedir. Aynı SEY yapısını yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemin ise *-(y)Ip* biçiminde görüldüğü şekilde ele alalım:

(190)

Yukarıda (190)'da yer alan ağaca baktığımızda bir önceki ağaçtan farkı ilk eylemin -(y)Ip yapısına dönüştüğünde EÖ1 ve e' arasında -(y)Ip ekinin yer alacağı bir SEY öbeğinin yer almasıyla ilgilidir. Böylece ilk eylem -(y)Ip eki ile doludur ve e' konumuna yükselerek burada söyleyip dur- biçiminde Z' konumunda yer alan -DI ekinin yalnızca ikinci eylem üzerine eklenmektedir.

Türkçe örneklerde gördüğümüz yukarıdaki durum dünya dillerinde yer almaktadır. Bu anlamda tümcenin yorumlanmasında eylemlerden biri diğerine göre daha baskındır. Bunun için aşağıdaki örneklerle bakalım:

Aikhenvald'e (2006) göre bakışsız SEY yapıları genellikle görünüşsel anlamları ifade eder. Devinim ya da durum eylemleri ilerleyen, devam eden ya da alışılmış anlamları belirtirler. Khwe dilinde bu durumu görmek mümkündür:

(191) *Khwe*

a. xámá [thám à gárá-ná té-è-tè]
3TKL.ER mektup NESNE yaz-ET kal-ET-ZAMAN
'O mektup yazıyor'

b. xàmá ú-á xéri-na-xu-a-hā
3TKL.ER avla-ET bit-ET-GEÇ.
'Avlanmayı çoktan bıraktı'

(Kilian-Hatz, 2006, s.116-117)

Yukarıdaki (191a)'da yer alan örneğe baktığımızda *té* 'kal-' eylemi sürerlik belirtir ve yapı içinde geçen olayın devam etmekte olduğuna yönelik bir yorum belirtmektedir. İlk eylem *gàrá* 'yaz-' ise tümcenin yorumlanmasını sağlayan eylemdir. Benzer biçimde (191b)'de yer alan örnekte *xeri* 'bit-' eylemi bitme görünüşünün sonlandırıcı (terminative) okumasını vermek için kullanılmıştır. Bu anlamda her iki eylem hafif eylem olarak ikinci eylem konumunda yer almıştır.

Türkçe örneklerde gördüğümüz yukarıdaki durum dünya dillerinde de yer almaktadır. Bu anlamda tümcenin yorumlanmasında eylemlerden biri diğerine göre daha baskındır. Bunun için yukarıdaki örneklerle birlikte aşağıdaki örneklere bakalım:

(192) *Fongbe*

a. Kòkú só flâsé hélé Àsibá
Koku al- Fransızca öğret- Asiba
'Koku Asiba'ya Fransızca öğretiyor'

Mandarin Çincesi

b. Zhangsan ba hu gei wo
Zhangsan al- kitap ver- bana
'Zhangsan bana kitap verdi'

(Hornstein ve diğerleri, 2005, s.100)

Yukarıda (192a-b)'de yer alan ilk eylemler yapı içinde kendi sözlüksel anlamlarıyla yorum almamaktadır. Burada yer alan *só* ve *ba* 'al-' eylemi yapı içinde yorum almadığı için sözlüksel değil işlevsel bir konumda olduğu düşünülmektedir. Yani ikinci eylemin yorumlanması için ilk eyleme ihtiyaç vardır. Bu yüzden Hornstein ve diğerlerinin (2005) belirttiği gibi hafif eylem olarak *e* konumunda yer alabilir.

(193) *Dagaare*

o da zo wa-ε la
3TKL GEÇ koş- gel-BİT ETT
'O buraya koşturdu'

(Bodomo, 1997, s. 83)

(193)'te yer alan örneğe baktığımızda, 'koş-' zo eylemi devinimin biçimini belirtmekte ve 'gel-' wa eylemi hareketin yönünü belirtmektedir. Yönelimi belirten 'gel-' wa eylemi ikinci eylem konumunda yer almakta ve iki eylem bir araya gelerek eşsüremlî devinim SEY'e örnek oluşturmaktadır.

Bununla birlikte Türkçe örneklerde ikinci eylem konumunda yer alan *dur-*, *kal-*, *git-* eylemleri tümce içinde yer alacak olan belirteci de belirleyen eylemlerdir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım ve belirteçlerin kiplikle etkileşimini engellemek adına tümceleri içtümceler olarak kurgulayalım:

(194) a. Ali'nin bir saattir/*bir saatte sipariş verip durduğunu düşünüyorum.

b. Çocuğun iki dakikada/*iki dakikadır koltukta uyuyup kaldığını düşünüyorum.

c. Dondurmanın beş saniyede/*beş saniyedir eriyip gittiğini düşünüyorum⁶.

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (194a)'da yer alan örnekte *dur-* eylemi belli bir zaman aralığını belirten *bir saattir* belirteci ile kullanıldığında düzgün tamamlanma belirten *bir saatte* belirteci ile kullanıldığında dilbilgisidir. (194b) ve (194c)'de yer alan tümcelerde ise *kal-* eylemi ve *git-* eylemi tamamlama belirten *iki dakikada* ve *bir haftada* belirteçleriyle kullanıldığında düzgün, belli bir zaman aralığını belirten bir belirteçle kullanıldığında ise tümce dilbilgisidir.

Yukarıda ele aldığımız biçimde *dur-*, *kal-*, *git-* eylemleri yerine ilk eylem hangi belirtecin gelmesine karar veren eylem olsaydı, *dur-*, *kal-*, *git-* eylemleri olmaksızın aşağıda yer alan tümcelerde de aynı etkiyi görmeliydik.

⁶ 'Beş saniyedir' belirtecinin 'eriyip git-' seri eylemini nitelediği okuma bizi burada ilgilendiriyor. Belirtecın 'düşün-' eylemini nitelediği okumayla tümce düzgündür, ancak o okuma çözümlememiz açısından ilgisiz bir veri olduğundan çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

- (195) a. Ali'nin bir saattir/bir saatte sipariş verdiğini düşünüyorum.
b. Çocuğun iki dakikada/iki dakikadır koltukta uyuduğunu düşünüyorum.
c. Dondurmanın beş saniyede/beş saniyedir eridiğini düşünüyorum.

Yukarıda (195)'te yer alan tümcelere baktığımızda hem tamamlama hem de belli bir zaman aralığını belirten belirteçlerle tümce düzgündür. Bu durumda hangi belirtecin tümcede yer alması gerektiğine karar veren birim ikinci eylemdir, aksi halde yukarıda yer alan tümcelerde her iki belirteç kullanıldığında tümcelerin dilbilgisidışı olması gerekirdi.

5.2.3. Durum 3: İki eylem arasında ardışık ilişkinin olduğu yapılar

Son olarak iki eylem arasında ardışık bir ilişki varsa bu tür yapılar Durum 1 ve Durum 2'nin aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturur. Bu durumda burada yer alan yapılar belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturması açısından sözde SEY yapısıdır.

Durum 3'te yer alan ve sözde SEY olarak ele aldığımız yapılarda diğer iki durumun aksine bir belirteç ilişkisi olduğunu düşünmekteyiz. Bu doğrultuda Durum 3'te yer alan SEY'lerin iç yapısını çözümleyebilmek için öncelikle belirteç ve belirteç yan tümceleri ile bunların niteleme işlevini kapsamlı bir şekilde ele almamız gerektiği için bu konuyu çalışmanın kapsamı dışında bırakarak Türkçede salt SEY yapısı oluşturan yapıları ele aldık.

Belirteç yan tümceleri yapısal olarak çekimli ve çekimsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Türkçe belirteç yan tümceleri de çekimli ve çekimsiz olmak üzere iki biçimde görülebilmektedir. Bu doğrultuda çekimli belirteç yan tümceleri *diye*, *ki*, *mademki*, *nasıl ki* gibi yan tümceleme bağlayıcıları ile oluşturulmakta ve yan tümce içinde yer alan eylem çekimli olarak yer almaktadır. Çekimsiz belirteç yan tümceler ise eylem üzerinde yan tümceleme sonekleri kullanılarak oluşturulan yan tümcelerdir. Ayrıca eylemin ardından genellikle eğik durum (oblique case) belirticisi ile gelen bir ilgeç ya da ad öbeği ile birlikte oluşturulabilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005). Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (196) a. Ali [annesi mutlu olsun diye] bir buket çiçek aldı.
b. Ali [koşarak] gitti.

- c. Ali [kitap okuduktan sonra] uyudu.
- d. Ali [hasta olduğu için] okula gidemedi.

Yukarıdaki tümcelere baktığımızda (196a)'da yer alan örnek bir çekimli belirteç yan tümcesidir. (196b-c-d) tümceleri ise çekimsiz belirteç yan tümceleri belirtmektedir. Bu doğrultuda (196)'de yer alan örnekte -ArAk soneki, (196c) ve (196d) örneğinde yer alan -DIK eki ve ardından gelen *sonra* ve *için* ilgeçleri belirteç işlevinde çekimsiz yan tümce oluşturmaktadır. Yukarıda yer alan çekimli ve çekimsiz yan tümceler belirteç işlevinde kullanılabilir. Bu anlamda çekimli ve çekimsiz yan tümceler yerine belirteç getirerek bu durumu test etmek mümkündür:

- (197) a. Ali *hep* bir buket çiçek aldı.
b. Ali *muhtemelen* gitti.
c. Ali *sessizce* uyudu.
d. Ali *galiba* okula gidemedi.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda çekimli ya da çekimsiz yan tümceler yerine *hep*, *muhtemelen*, *sessizce*, *galiba* belirteçlerini kullandığımızda tümcelerin dilbilgisel bir görünüm sergilediğini ve yan tümcelerin belirteç işlevinde kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi Türkçede üçüncü durum içinde yer alan SEY örnekleri de belirteç yan tümcesi oluşturabilmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (198) a. Ali yemeği pişirip yedi.
b. Ali vazoyu düşürüp kırdı.

Yukarıda (198)'de yer alan örneklerde ardışık bir olayın gerçekleşmesi söz konusudur. Aynı zamanda ilk eylem ikinci eylemin gerçekleşme biçimi ile ilgili bir durum belirtmektedir. Burada yer alan -(y)Ip Türkçe SEY içinde ele aldığımız -(y)Ip ekinden farklı olarak belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturmaktadır. Bu durumu görebilmek için yukarıdaki örneklerde olduğu gibi belirteç sınaması yapalım:

- (199) a. Ali yemeği muhtemelen yedi.
b. Ali vazoyu muhtemelen kırdı.

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda *-(y)Ip* eki ile oluşturulan ve belirteç yan tümcesi olarak ele aldığımız yapıların yerine *muhtemelen* belirtecini getirdiğimizde belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturduğunu görmek mümkündür. *-(y)Ip* eki ile oluşturulan yapının yerine belirteç geldiğinde tümcenin anlamında da bir değişim olmamaktadır. Bu anlamda *Ali yemeği muhtemelen yedi* tümcesinde *pişir-* eyleminin sezgisel olarak *ye-* eyleminde önce gerçekleşmesi gerekir. Benzer biçimde *Ali vazoyu muhtemelen kırdı* tümcesinde *kır-* eyleminin gerçekleşmesi için *düş-*, *çarp-* gibi eylemlerin sezgisel olarak gerçekleşmiş olması gerekir. Ancak Durum 1 ve Durum 2’de yer alan SEY’ler için yukarıdaki durumu söylemek mümkün değildir.

- (200) a. Ali kitabı aldı geldi / alıp geldi.
*Ali kitabı muhtemelen geldi.
b. Hırsız kadının çantasını kaptı kaçtı / kapıp kaçtı.
*Hırsız kadının çantasını muhtemelen kaçtı.
c. Yaptığı şakayla herkesi kırdı geçirdi / kırıp geçirdi.
#Yaptığı şakayla herkesi muhtemelen geçirdi.
d. Ali sofradaki her şeyi yaladı yuttu / yalayıp yuttu.
Ali sofradaki her şeyi muhtemelen yuttu.
e. Ali şarkı söyledi durdu / söyleyip durdu.
Ali muhtemelen durdu.
f. Çocuk kanepede uyudu kaldı / uyuyup kaldı.
Çocuk kanepede muhtemelen kaldı.
g. Çiçekler soldu gitti / solup gitti.
Çiçekler muhtemelen gitti.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda tümceler bir önceki örneklerde olduğu gibi bir belirteç yan tümcesi oluşturmamaktadır. (200a) ve (200d) arasında yer alan tümcelerde *-(y)Ip* ekinin yer aldığı ilk eylem yerine bir belirteç getirdiğimizde tümce dilbilgisel bir görünüm sergilememekte ve SEY özelliği kaybolmaktadır. Benzer biçimde (200e)

ve (200g) arasında yer alan örneklerde *muhtemelen* belirteci tümce içinde yer aldığına tümcenin SEY özelliği kaybolmaktadır. Bu durumda şunu söylemek mümkündür: (200a) ve (200d) arasında yer alan tümcelerde her iki eylemde sözlüksel eylemdir ve ilk eylem üzerinde yer alan *-(y)Ip* bir önceki örneklerde olduğu gibi bir belirteç yan tümcesi oluşturmak yerine SEY'in başı olarak iki eylemi birbirine bağlamakta ve tek bir olayı belirtmektedir. (200e) ve (200g) arasında yer alan örneklerde ise *dur-*, *kal-*, *git-* eylemleri işlevsel bir baştır ve yapı içinde işlevsel bir durumu kodlamaktadır. Yine burada yer alan *-(y)Ip* sözlüksel eylemi ve işlevsel eylemi birbirine bağlayarak bir sözde SEY yapısı oluşturmaktadır.

Durum 3'te yer alan sözde SEY yapılarının belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturduğunu gösteren bir diğer kant da bu tümcelerin çekimsiz belirteç yan tümceleri oluşturmak için kullanılan sonelerle birlikte kullanıldığında dilbilgisel bir görünüm sergilemesi ile ilgilidir. Çekimsiz belirteç yan tümceleri *(y)ArAk*, *-(y)IncA* ve *-(y)Ip* gibi ulaşıl ekler kullanılarak, *-dIk*, *-mAk*, *-mA* ve *-(y)AcAk* gibi eklerle eylemin adlaştırılması ve sonrasında bir iyelik, eğik durum belirticisi ya da bir ilgeç ile birlikte kullanılarak oluşturulabilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005). Bu anlamda Durum 3'te yer alan yapıları bu eklerle kullanarak belirteç işlevli bir yan tümce yapısı oluşturabilirken, Durum 1 ve Durum 2'deki yapıları bu eklerle kullanarak belirteç işlevli yan tümceler oluşturamayız. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(201) a. Ali eti pişirdi yedi /pişirip yedi.

Ali eti pişirerek/pişirince yedi.

b. Ali vazoyu düşürdü kırdı / düşürüp kırdı.

Ali vazoyu düşürerek/ düşürdüğü için kırdı.

c. Ali yaptığı şakayla herkesi kırdı geçirdi.

*Ali yaptığı şakayla herkesi kırarak /kırınca/ kırdığı için geçirdi.

d. Ali sofradaki her şeyi yaladı yuttu.

*Ali sofradaki her şeyi yalayarak/yalayınca/yaladıktan sonra yuttu.

e. Ali şarkı söyledi durdu.

*Ali şarkı söyleyerek/ söyleyince/söylediği için durdu.

f. Çocuk kanepede uyudu kaldı.

*Çocuk kanepede uyuyarak/uyuyunca/uyuduğu için kaldı.

g. Çiçekler soldu gitti.

*Çiçekler solarak/solunca/solduktan sonra gitti.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (201a) ve (201b)'de yer alan örneklerde belirteç yan tümcesi oluşturmak için (y)ArAk, -(y)IncA ve -(y)Ip gibi ulaşıl ekler ve *dlk*, -*mAk*, -*mA* ve -(y)AcAk gibi eklerle bir ilgeç kullanıldığında tümceler dilbilgisel bir görünüm sergilemektedir. Ancak (201c) ve (201g) arasında yer alan tümcelerde aynı ekler kullanılarak bir çekimsiz belirteç yan tümce yapıldığında tümce dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Bu durum Durum 3'te yer alan yapıların belirteç yan tümcesi gibi hareket ettiğini, Durum 1'de yer alan yapıların ise gerçek SEY olduğunu, Durum 2'de yer alan sözde SEY yapılarında da ikinci eylemin bir sözlüksel eylemle birleşerek işlevsel bir baş olarak bir SEY oluşturduğunu kanıtlar niteliktedir.

5.3. GERÇEK SEY VE SÖZDE SEY YAPILARI

Gerçek SEY yapısı içinde yer alan yapılar iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirttiği yapılardır. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (202) a. Ali kitabı aldı geldi/alıp geldi.
b. Ali evi sildi süpürdü/silip süpürdü.
c. Çamaşır suyu kiri yüzeyden söker atar/söküp atar.
d. Hep birlikte güldük eğlendik /gülüp eğlendik.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda her iki eylem de bir araya gelip tek bir olayı anlatmaktadır. Bu anlamda EÖ1 ve EÖ2 konumunda yer alan eylemler tek bir eylem gibi davranmaktadır. Bununla birlikte sözde SEY olarak ele aldığımız SEY örneklerinde yer alan durumu görmek için aşağıdaki örneklere bakalım:

- (203) a. Ali şarkı söyledi durdu /söyleyip durdu.
b. Çiçekler susuzluktan soldu gitti/solup gitti.
c. Sabahtan beri koşup duruyor.
d. Hep aynı konuda takılıp kalıyor.
e. Ali eti pişirdi yedi.

f. Ali vazoyu düşürdü kırdı.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (203a-d) arasında yer alan örneklerde EÖ2 konumunda yer alan *dur-*, *kal-*, *git-* eylemleri tümcede işlevsel bir görünüme sahiptir. Bu doğrultuda *dur-* eylemi süreklilik belirtmekte, (203b) tümcesinde *git-* eylemi ilk eylemle birlikte kullanıldığında olayın tamamen bittiğine yönelik bir anlamsal yorum belirtmektedir. Bu durumda *git-* eylemi sözlüksel anlamı dışında başka bir anlamı belirtir hale gelmiştir. Aynı şekilde (203d)'de *kal-* eylemi yapı içinde kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmaktadır. Bu doğrultuda içinde bulunulan olayın sürdüğünü ya da anlık bir değişimi (uyudu kaldı) belirtebilmektedir. (203e) ve (203f) örneklerinde ise ardışık bir ilişki söz konusudur. Her iki eylemde tümcenin anlamsal yorumu üzerinde etkilidir ancak iki eylem arasında *ardışık bir ilişki* (sequence event) ya da *zaman sırası* (time sequence) durumu söz konusudur.

Yukarıda ele aldığımız üç durumu gerçek ve sözde SEY olarak iki başlık altında ele almamızın nedeni bu üç durumda yer alan yapıların iç yapısının birbirinden farklı olmasıyla ilgilidir. Bu açıdan gerçek SEY yapısı içinde yer alan *al-* *gel-*, *kap-* *kaç-*, *sil-* *süpür-* yapılarında yer alan iki sözlüksel eylemin arasında bir SEYÖ yer almakta ve bu iki eylem tek bir EÖ gibi davranmaktadır. İkinci eylemin *dur-*, *kal-*, *git-* gibi eylemler olduğu sözde SEY yapılarında ise ilk eylem sözlüksel bir eylem ikinci eylem ise işlevsel bir eylemdir. Sözde SEY içerisinde yer alan *pişir-* *ye-*, *düşür-* *kır-* gibi yapılar ise belirteç yan tümcesi gibi davranmakta ve iki tümcesel alan bulunmaktadır. Söz ettiğimiz durumları ortalama testi, belirteç testi gibi testleri göz önüne alarak ve bu testlerle gerçek SEY ve sözde SEY olarak ele aldığımız yapıları karşılaştırarak kanıtlayacağız.

5.3.1. Gerçek SEY ve Sözde SEY Yapılarının İç yapısı

Gerçek SEY olarak ele aldığımız *al-* *gel-*, *kap-* *kaç-*, *sil-* *süpür-* gibi yapılarda iki sözlüksel eylem bir araya gelerek tek bir EÖ gibi davranır ve tek bir olayı anlatır.

(204) a. Ali kitabı aldı geldi/alıp geldi.

b. Ali evi sildi süpürdü/silip süpürdü.

c. Çamaşır suyu kiri yüzeyden söker atar/söküp atar.

d. Hep birlikte güldük eğlendik /gülüp eğlendik.

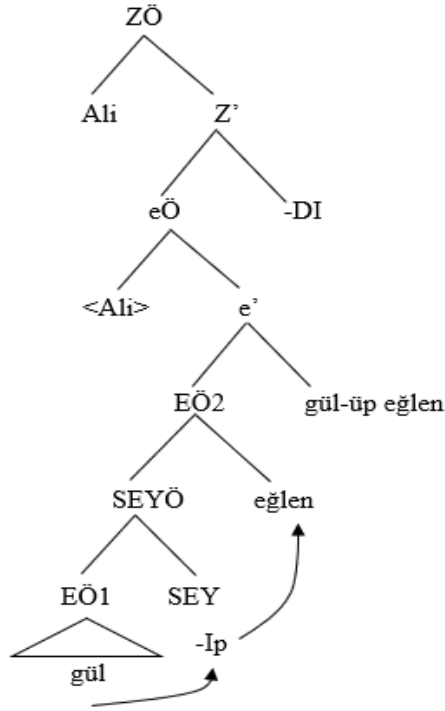
Yukarıdaki örneklerde her iki eylem bir araya gelip tek bir olayı anlatmakta ve her iki eylem tek bir EÖ gibi davranmaktadır. Gerçek SEY olarak ele aldığımız yukarıdaki örneklerin *-(y)Ip*'lı görünümünde *-(y)Ip* SEY'in başıdır. Bunu kanıtlamak için öncelikle aşağıdaki örneklerle bakalım.

- (205) a. Ali partide gülüp eğlendi.
a'. *Ali gülüp partide eğlendi.
b. Ali eti fırında pişirip yedi.
b'. Ali eti pişirip fırında yedi.

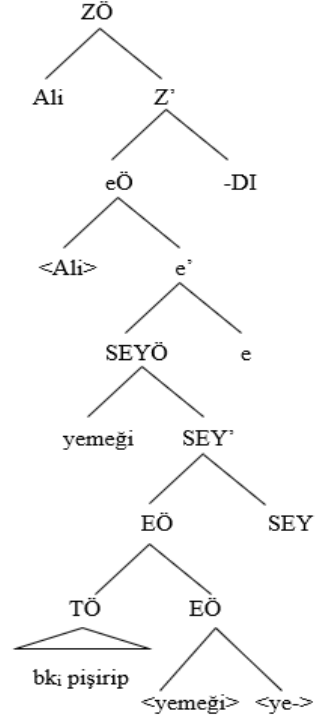
Yukarıdaki örneklerle baktığımızda örnekler arasında bir bakışimsızlığın olduğunu görmekteyiz. Tümcelerde bulunma durum ekiyle yer alan eklentiler iki eylemin arasında yer aldığı (205a) örneği dilbilgisidir, (205b) örneği ise dilbilgiseldir. Bunun nedeni (205a) da yer alan *gül-* ve *eğlen-* eylemleri arasındaki SEYÖ onu bir SEY haline getirerek tek bir olayı belirtirken, *pişir-* ve *ye-* arasında bir SEY olmadığı için ve orada yer alan *-(y)Ip*'lı birim belirteç yan tümcesi oluşturan bir belirtici görevinde olduğu için iki eylem birbirinden ayrılabilir. Bu durumu görebilmek için her iki tümcenin de ağaç yapısına bakalım:

(206)

a.

b.

Yukarıda yer alan ağaçlara baktığımızda *gül-* ve *eğlen-* eylemleri arasındaki SEY onu bir SEY haline getirerek tek bir olayı belirtmektedir. Bu açıdan *-(y)Ip* SEY'in başıdır ve iki eylemi birbirine bağlar. Diğer ağaçta ise *pişir-* ve *ye-* arasında bir SEY yoktur ve orada yer alan *-(y)Ip*'lı birim belirteç yan tümcesi oluşturarak TÖ'de yer alır. Burada iki tümcesel alan vardır ve bu yüzden bu yapıları sözde SEY yapıları olarak ele alıyoruz.

Bu yapılarla ilgili sunacağımız bir diğer kanıt gerçek SEY ve sözde SEY olarak ele aldığımız yapılarda yer alan anlamsal değişikliktir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(207) a. Ali kitabı aldı geldi.

b. Ali eti pişirdi yedi.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda gerçek SEY içinde yer alan (207a) örneğinde *al-* ve *gel-* eylemleri *getir-* eylemini belirtmekte, (207b) örneğinde yer alan *pişir-* ve *ye-* eylemleri arasında ise ardışık bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda aralarında bir

anlamsal farklılık vardır. Bu anlamsal farklılıkla birlikte her iki yapı arasında sözdizimsel yapı değiştiğinde tümcenin içinde yer alan anlamsal ilişkilerin de değiştiğini görmekteyiz. Bunun için aşağıdaki örnekleri ele alalım.

- (208) a. Ali kitabı aldı geldi.
b. Ali kitabı aldıktan sonra geldi.
c. Ali eti pişirdi yedi.
d. Ali eti pişirdikten sonra yedi.

Yukarıda yer alan örneklerle baktığımızda (208a)'da gerçek SEY olarak ele aldığımız SEY örneğinde sözdizimsel yapı değiştiğinde tümcenin anlamı da değişmektedir. Bu anlamda *al-* *gel-* eylemleri *getir-* anlamını karşılamamaktadır. Ancak (208b)'de sözde SEY olarak ele aldığımız örnekte ise sözdizimsel yapı değiştiğinde anlamın değişmediğini görmekteyiz. Bu doğrultuda gerçek SEY ve sözde SEY yapıları arasında hem sözdizimsel yapılanma hem de anlama dayalı bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür.

Türkçede yer alan SEY'leri gerçek ve sözde SEY olarak ele alabildiğimiz bir diğer kanıt ise ortaçlama yapılarıdır. Türkçede ortaç yapıları oluşturulurken -(y)An ve -DIK ekleri kullanılarak ortaç yapısı oluşturulur. Tümce içerisinde -(y)An özneyi ortaçlarken, -DIK tümleci ortaçlar (Göksel ve Kerslake, 2005; Underhill, 1972). Bu durumu görmek için aşağıdaki örneklerle bakalım:

- (209) a. Oğlan mektebe gider
Mektebe gid-en oğlan
Oğlanın git-tiğ-i mektep

(Underhill, 1972, s. 87)

Yukarıda (209)'da yer alan örneklerle baktığımızda *oğlan* tümcenin öznesi *mektep* ise tümcenin tümleci konumundadır. Tümce içinde *oğlan* öznesi ortaçlandığında -(y)An, *mektep* tümleci ortaçlandığında ise -DIK ekinin kullanıldığını görmekteyiz. Türkçe SEY içinde gerçek ve sözde SEY olarak ele aldığımız yapılarda tümleci ortaçladığımızda ise aşağıdaki durumlarla karşılaşırız:

(210) a. Ali evi çamaşır suyuyla silip süpürdü.

Alinin evi silip süpürdüğü çamaşır suyu

b. Ali eti fırında pişirip yedi.

*Alinin eti pişirip yediği fırın

(210) a. Ali evi çamaşır suyuyla  saatte silip süpürdü.

Ali'nin evi çamaşır suyuyla silip süpürdüğü üç saat

b. Ali eti fırında  saatte pişirip yedi.

*Ali'nin eti fırında pişirip yediği üç saat

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda * saatte* seçimlik olarak yer alan birimlerdir. Bu seçimlik birimler ortaçlandığında (210a) rneğinde yer alan ortalama yapısı dzgnken, (210b)'de yer alan ortalama yapısı ise dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Burada (210a) rneğinde yer alan ortalama yapısının düzgün olmasının sebebi *sil-* *süpür-* eylemlerinin tek bir eylem olarak davranması ve * saatte* birimini tek bir nesne olarak görüp bunun ortalanmasına izin vermesidir. Ancak (210b)'de yer alan *pişir-* ve *ye-* rneğinde iki ayrı tümcesel alan vardır ve belirteç yan tümcesi oluşturduğu için *pişir-* eyleminin nesnesi ve *ye-* eyleminin nesnesi ayrı olduğu için ortalama yapısı da dilbilgisidışıdır.

Bu durumda Türkçe SEY yapıları gerçek SEY ve sözde SEY yapıları olarak iki ulama ayrılır. İki eylemin bir araya gelip tek bir olayı anlattığı yapılar gerçek SEY'i belirtir. Yukarı (206a)'da yer alan ağaçta da gördüğümüz gibi yapının *-(y)Ip*'lı görünümünde iki eylem arasında yer alan *-(y)Ip* SEY'in başıdır ve bu birim iki eylemi bir birleşik birim haline getirir. Sözde SEY yapısı içinde yer alan *pişir-* ve *ye-*, *düşür-* ve *kır-* gibi örneklere ise yukarıda gördüğümüz gibi bu yapılar belirteç yan tümcesi olarak davranmakta ve yapı içinde iki tümcesel alan bulunmaktadır. Tüm bu bilgileri göz önüne alarak Türkçedeki SEY'leri gerçek ve sözde SEY olarak ele almak mümkündür.

Sonuç olarak bu bölümde Türkçede yer alan SEY yapılarının Durum 1, Durum 2 ve Durum 3 olmak üzere üç biçimde grnebildiğini açıkladık. Bu üç görünüm içinde yapıların sözdizimsel mimarisini ele alarak eylemlerin konumu ve *-(y)Ip* eki ile ilgili ortaya çıkan farklılıkları ele aldık. Bu üç durumu gerçek SEY ve sözde SEY

yapıları olarak iki başlık altında inceledik. Bu doğrultuda iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı anlattığı ve gerçek SEY yapısı olarak ele aldığımız SEY yapılarında her iki eylemin de EÖ konumunda yer aldığını, iki eylem arasında yer alan SEYÖ'nün SEY'in başı olduğunu ve her iki eylemi de birbirine bağlayarak tek bir olayı belirttiğini açıkladık. Sözde SEY yapısı olarak ele aldığımız ikinci eylemin *kal-*, *dur-*, *git-* eylemleri ile oluşturulduğu SEY yapılarında bu eylemin işlevsel bir baş olduğunu ve yapıya işlevsel bir bilgi eklemesinden ötürü *e* konumunda yer aldığını belirttik. Yine *pışır-* ve *ye-*, *düşür-* ve *kır-* gibi iki eylem arasında ardışık bir ilişki olan sözde SEY yapılarının diğer iki durumun aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturduğunu örnek ve kanıtlar sunarak inceledik. Durum 3'te yer alan sözde SEY yapılarının iç yapılarını çözümleyebilmek için öncelikle belirteç tümceleri ve niteleme işlevleri konusunu kapsamlı olarak ele almamız gerektiği için bu durumu çalışmanın kapsamı dışında bırakarak bir sonraki çalışmada ele alacağız.

Her iki eylemin de çekimli olduğu Türkçe SEY yapılarında kişi ekinin hem yalnızca ikinci eylem üzerinde hem de her iki eylem üzerinde görünebilmesini k-paradigması ve z-paradigmasını ele alarak açıkladık. Bu doğrultuda k-paradigması içinde -DI ve -sA ekleri ile oluşturulan SEY yapılarında kişi eki her iki eylem üzerinde görünebilirken, bunun dışında kalan eklerin z-paradigması içinde yalnızca ikinci eyleme eklenebildiğini gösterdik.

SONUÇ

Genel Değerlendirme

Alanyazına baktığımızda Türkçe SEY yapılarına yönelik çalışmaların oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Türkçe SEY yapılarını ele alan çalışmalarda ise bu yapıların sözdizimsel ve anlamsal görünümüne yönelik betimsel bir çözümleme yapıldığını görmekteyiz. Buradan hareketle çalışmamızda Türkçe SEY yapılarının sözdizimsel görünümü ve nasıl yapılandığına ilişkin mimari önerisi getirerek Türkçedeki SEY yapılarının iç yapısını çözümlemeyi amaçladık.

Birinci bölümde, alanyazında yapılan ilk çalışmalarda SEY'in birleşik ve birleşim yapıları olarak ele alındığını gördük. Buna göre SEY'e yönelik yapılan tanımlarda aralarında herhangi bir bağlayıcı birim olmaksızın iki eylemin bir araya geldiği birleşim yapıları SEY olarak ele alınmıştır. Yapılan ilk çalışmalarda günümüzde yapılan SEY tanımına yönelik olarak Westermann (1907) Ewe dilinde sık sık birbiri ardına bir dizi eylemin bulunduğunu belirterek bu eylemlerin başlıca özelliğinin tüm eylemlerin birbirine bağlı olmadan yan yana durması, hepsinin aynı zamana ya da kip değerine ve ortak bir özne ve nesneye sahip olmaları ile açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, Westermann (1907) bu eylem dizisinde herhangi bir açık sıralama ya da yan tümceleme belirticisi olmadığını, aynı zaman, görünüş ve kip değerine sahip olduğunu, özne, nesne gibi üyelerin paylaşıldığını ve tek bir olayı ifade ettiğini belirtmektedir. Bu açıklama günümüzde Aikhenvald (2006), Stewart (2001) yaptığı tanımlarla koşutluk göstermesi açısından oldukça önemlidir. Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda ise SEY'e yönelik üye paylaşımı, hangi eylemin baş olabileceği, SEY'de sözcük dizilimi ve türetimi gibi yapılan araştırmaların belirli konular üzerine odaklanarak açıklama getirdiğini gördük. Alanyazında Türkçe SEY çalışmalarına baktığımızda bu yapıların alanyazında belirtilen SEY tanımı ve genel özellikleri açısından ortak özellikler gösterdiğini, yapılan çalışmaların daha çok SEY'lerin yapısal ve anlamsal görünümüne yönelik betimsel bir çözümleme getirdiğini gördük.

İkinci bölümde SEY yapılarını, genel özelliklerini, türlerini, sıralama ve yan tümceleme yapılarından farkını ele aldık. SEY'e yönelik yapılan tanımlarda SEY'de açık bir sıralama belirticisinin olmaması, üyelerini ve kip, görünüş, zaman,

olumsuzluk belirticilerini paylaşması, en az iki eylemin bir araya gelerek tek bir olayı belirtmesi ya da tek bir eylemin birden fazla olayı belirtmesi biçiminde ortak özelliklerin olduğunu ele aldık. Bununla birlikte alanyazında SEY'in genel özelliklerine yönelik araştırmacıların ortak özellikler üzerinde durduğunu gördük ((Sebba (1987), Aikhenvald (2006), Owens (2011), Haspelmath (2016), Cleary-Kemp (2015)). Aikhenvald'in (2006) SEY'in sınıflandırmasına yönelik birleşim, bitişiklik, bileşkelerin birlikteliği ve belirleme olarak ele adığı dört değiştirgen üzerinde durduk. Yine Aikhenvald'in (2006) ele aldığı biçimde SEY'i temelde bakışumlu ve bakımsız olarak iki ulam altında yer alarak bu iki ulamın altında yer alan altulamalara yer verdik. SEY'in türlerine yönelik Aikhenvald (2006) ile koştur olarak Stewart (2001), Ross ve Lovestrand'in (2018) yapmış oldukları sınıflandırmaları ele aldık. Son olarak SEY'i sıralama ve yan tümceleme yapılarından farklı yapılar olduğunu çeşitlik sınamalar ile gösterdik. SEY'i ve sıralama yapılarının birbirinden ayrı yapılar olduğunu göstermek için Hiraiwa ve Bodomo'nun (2008) yaptığı çalışmada yer alan tek zaman belirticisi sınaması, adıl/boş ulam sınaması, tek olumsuzlama sınaması ve çıkarma sınaması olmak üzere dört sınama üzerinden bu yapıların birbirinden farklı olduğunu açıkladık.

Üçüncü bölümde Türkçe SEY yapılarını tartıştık. İlk olarak Türkçe SEY yapılarını bir önceki bölümde ele aldığımız SEY'in genel özellikleri çerçevesinde inceleyerek her özelliği tek tek ayrıntılı olarak ele aldık. Bu doğrultuda Türkçede SEY yapılarının var olduğunu ve bu yapıların SEY'in genel özelliklerini karşıladığını gördük. SEY yapılarının Türkçede iki görünümle oluşabileceğini ortaya çıkardık. Birincisi her iki eylemin de çekimli olduğu SEY yapılarıdır. İkincisi ise yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemin ise *-(y)Ip* ekine sahip olduğu yapılarıdır. Türkçe SEY'de bazı kip ve görünüş ekleri her iki eylem üzerinde görülebilirken bazıları yalnızca ikinci eylem üzerinde görülmekte ve ilk eylem *-(y)Ip* eki ile oluşmaktadır. *-mİş*, *-(A/I)r* ve *-sA* kip ekleri her iki eylem üzerinde yer alabilmektedir. Bunlar dışında kalan diğer *-(y)Abil*, *-mAlI*, *-Dır* ve *-(y)AcAk* kip ekleri ise her iki eylem üzerinde yer aldığında tümce dilbilgisidirli olmaktadır. Bu anlamda bu ekler ikinci eylem üzerinde yer almakta ve ilk eylemin *-(y)Ip* ile belirtilmesi gerekmektedir. Yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemde ise *-(y)Ip* ekinin yer aldığı Türkçe SEY yapılarında bu ekin her iki eylemi de birbirine bağlayarak tek bir olayı belirttiğini dünya dillerinde yer alan SEY örnekleri üzerinden ele alarak açıkladık. Bunun sonucunda Türkçedeki

-(y)Ip ekine benzer biçimde dünya dillerinde de Türkçedeki bu eke benzeyen eklerin olduğunu, bu eklerin yalnızca iki eylemi birbirine bağladığını ve bu eylemlerin birbirinden ayrılamaz olduğunu (Nikiema, 2003) ve işlevinin sıralama yapılarından farklı olduğunu söyledik. Bunu gösteren en önemli sınamalardan biri de çıkarma sınamasıdır. Bu anlamda -(y)Ip+eylem biçiminde oluşan Türkçe SEY yapılarının sıralama yapılarının aksine çıkarma yapmaya izin verdiğini gördük. Türkçede yer alan -(y)Ip ekinin işlevinin de Moore dilinde yer alan serileştirme bağlayıcısı *n*, Japonca, Moğolca, Tibetçe ve Korece de yer alan ulaşıl ekleri ile benzer işleve sahiptir. Bunun nedeni ise SEY’de kullanılan -(y)Ip ekinin *n* bağlayıcısı ya da diğer dillerde SEY’de kullanılan ulaşıl ekleri gibi iki eylemi birbirine bağlaması ve iki eylemin de aynı özneye sahip olması ile ilgilidir. Ayrıca SEY’de -(y)Ip kullanıldığında yan tümce yapılarında olduğu gibi yan tümce eyleminin anatümce eyleminden önce gerçekleştiği bir yapılanma yerine eylemlerin birbirine geçişerek tek bir olayı belirtmesi, ikinci eylem üzerindeki kip, görünüş, zaman, olumsuzluk eklerini paylaşması ve açılı ilişkilerini koruması bu yapıların SEY özelliği gösterdiğini kanıtlar niteliktedir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde SEY’e yönelik yapılan çalışmalarda Türkçe SEY açısından sorunlu olan durumları ele aldık. Bu doğrultuda Grashchenkov ve Markman (2011) Kırgızca SEY yapısında nesne yalın durumda bulunduğunda ona durum atayabilecek eylemden uzakta konumlandığını belirtmektedirler. Ancak Türkçe SEY’de nesnenin konumuna baktığımızda nesnenin her zaman ilk eylemden önce gelmesi gerektiğini, iki eylem arasında yer aldığı SEY okumasının ortadan kalktığını görmekteyiz. Benzer biçimde Türkçede olduğu gibi Korecede de nesne ilk ya da ikinci eylem tarafından seçilmiş olsa da ilk eylemden önce konumlanmaktadır. Bununla birlikte nesnenin ilk eylemden önce yer alması gerektiğini belirteç sınaması ve olumsuzluk sınaması ile test ettik. Bunun sonucunda açılı ilişkilerini de göz önüne alarak belirtecin nesnenin ilk eylemden önce yer aldığı durumlarda her iki eylemi de açısına aldığını, nesne iki eylem arasında yer aldığı ise yalnızca ilk eylemi açısına aldığını saptadık.

Johnson (2006) SEY’in bir yan tümceleme yapısı olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bunun için SEY’i sıralama ve ekleme yapılarıyla karşılaştırarak SEY için en doğru yapının yan tümceleme yapısı olduğunu belirtmiştir. Johnson’ın (2006) SEY’i yan tümceleme yapısı olarak ele alması SEY içinde iki ayrı eylemin olmaması,

yapının sıralama yapılarının aksine çıkarmaya izin vermesi açısından uygun görünmektedir. Ancak Johnson (2006) yan tümceleme ile bir SEY'deki ikinci eylem öbeğinin birinci eylemin bir üyesi olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda EÖ2'nin, EÖ1'e gömülü olduğunu ve EÖ1'in zorunlu olarak EÖ2'den daha yüksekte konumlandığını belirtmektedir. Ancak Türkçe SEY'de eylemlerin bir araya gelmesi ile ilgili üç durum bulunmaktadır.

Durum 1

Birinci olarak *al gel, kap kaç, sil süpür, yala yut* vb. gibi iki eylem bir araya gelip tek bir olayı belirtiyorsa (al gel= getir, kap kaç= çal, yala yut= bitir, sil süpür= temizle) bu iki eylem EÖ1 ve EÖ2 konumunda yer alır.

Durum 2

İkinci olarak, ikinci eylem *kal-, dur-, git-* vb. gibi kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmışsa bu eylemler sözlüksel anlamı dışında yapı içinde işlevsel bir görünüme sahiptir ve e'de yer alır.

Durum 3

Son olarak iki eylem arasında ardışık bir ilişki varsa bu tür yapılar Durum 1 ve Durum 2'nin aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturur. Bu durumda burada yer alan yapılar sözde SEY yapısıdır.

Yang (2013) ÖEN ve ÖNE dilleri için önerdiği SEY türetiminde ÖEN dilinde kendi sözlüksel anlamı ile yorumlanan eylemi *e* konumunda belirtmektedir. Ancak *e* konumunda yer alan eylem tüetime kendi sözlüksel anlamı ile katılıp yorumlandığı için *e* konumunda değil *E* konumunda yer almalıdır. Hornstein ve diğerleri (2005) Fongbe ve Mandarin Çincesi dillerinden verdikleri örneklerde yapı içinde bir eylem hafif eylem olarak yer alıyorsa bu eylemin *e* içinde yer alabileceğini belirtmektedirler. Bu açıdan Yang'ın (2012) önerdiği ağaç yapılanmasında ilk eylem *e* konumunda değil *E* konumunda yer almalıdır. Çünkü ilk eylem işlevsel bir eylem değildir. Yapı içinde herhangi bir işlevsel bir yönü yoktur. Bunun aksine yapıda kendi sözlüksel anlamı ile yorum almaktadır. Yukarıda Türkçede ele aldığımız üç durumu bu bilgiler ışığında ele alarak her bir durum için eylemlerin konumu ve tümcenin yapılanması açısından bir sonraki bölümde üç ayrı mimari önerisi sunduk.

Beşinci bölümde dördüncü bölümde ele aldığımız üç durumu ve tezin problemine yönelik ele aldığımız soruları açıkladığımız bölümdür. Tezin problemine yönelik ele aldığımız araştırma sorularını ve bu sorulara verdiğimiz yanıtlara yönelik bulguları aşağıda ele alalım:

1. Türkçede seri eylem yapılanması var mıdır?

- a. Türkçede seri eylem yapılanmasının görünüşleri nelerdir?
- b. Bu görünüşler içinde yer alan ilk eylemin *-(y)Ip* eki ile çekimlendiği Türkçe SEY görünüşlerinde bu ekin işlevi nedir ve dünya dillerinde örnekleri var mıdır?

Üçüncü bölümde Türkçede seri eylem yapılarını tartıştık. Bu doğrultuda Türkçede seri eylem yapılarının var olduğunu tespit ettik. Alanyazında seri eylem yapılarının genel özelliklerinin Türkçede yer alan seri eylem yapılarına da uyduğunu bu özellikleri tek tek ele alarak açıkladık. Türkçede yer alan seri eylem yapılarının dünya dillerinde yer alan örneklerle koşutluk gösterdiğini ortaya çıkardık. Seri eylem yapılarının Türkçede iki biçimde görülebildiğini belirttik. Bu doğrultuda Türkçe SEY yapılarında hem her iki eylemin çekimlendiği yapılar hem de yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ilk eylemin ise *-(y)Ip* biçiminde olduğu iki görünüm saptadık. İlk eylemin *-(y)Ip* ile belirtildiği, ikinci eylemin ise çekimlendiği Türkçe SEY yapılarında bu ekin işlevinin bir yan tümce işlevinde olmadığını dünya dillerinden örneklerle kanıtlamaya çalıştık. Carlson (1994), Nikiema (2003) ve Pajancic (2017) yaptıkları çalışmada SEY’de bağlayıcı bir birimin varlığına dikkat çekerek bu bağlayıcıların her iki eylemi de birbirine bağladığını belirtmektedirler. Bu anlamda Nikiema (2003) *Moore* dili üzerine yaptığı çalışmada *n* bağlayıcı birimin her iki eylemi de birbirine bağladığını, bu birimin varlığının sıralama yapılarında olduğu gibi iki bağımsız olayı belirtmeyip, aynı özneyi paylaştığını ve yalnızca *eylemcil dizilimi* (verbal sytagma) birbirine bağladığını ve bu eylemlerin ayrılamaz olduğunu belirtmektedir. Bu bağlayıcı birimi kendi çalışmasında da ele alan Pajancic (2017) bağlayıcının sıralama yapılarında kullanılan bağlayıcılardan farklı olduğunu ifade etmektedir. Shibatani ve Huang (baskıda) Japonca, Korece ve Altay dillerinde SEY’lerin bağlayıcı içerdiği sonucunu bu dillerdeki ulaşılabilir karmaşık yüklemelerin SEY olup olmadığını ele alarak

belirtmiştir. Bu doğrultuda ulaşıl bağlayıcı içeren ulaşıl karmaşık yüklemelerin işlevsel olarak bağlayıcı içermeyen SEY ile benzer olduğunu belirtmişlerdir. Japonca, Korece, Moğolca ve Tamilce üzerine araştırma yapan Bisang (1995) yaptığı çalışmada ulaşıl ile oluşturulan yapılarda geniş anlamda SEY'e karşılık gelen yapıları ele almıştır. Yapılan bu çalışmalar, bu dillerde olduğu gibi Türkçe SEY'de yer alan *-(y)Ip* ekinin her iki eylemi biribien bağlaması, aynı özne ve nesneyi paylaşması, eylemlerin birbirinden ayrılamaması ve SEY olarak ele alınan yapılar üzerine uyguladığımızı sınamalara (tek zaman belirticisi sınaması, çıkarma sınaması, tek olumsuzlama sınaması) uyması açısından bir SEY olduğunu kanıtlar niteliktedir.

2. Türkçedeki SEY görünümünde her iki eylemin de çekimli olduğu yapılarda uyum ekleri değişkenlik göstermekte midir?
 - a. Ekler değişkenlik gösteriyorsa, bunun nedeni nedir?

Üçüncü bölümde Türkçe SEY görünümünde iki eylemin çekimli olduğu yapılarda kişi ekinin bazı yapılarda her iki eylem üzerinde görülebilirken bazı yapılarda yalnızca ikinci eylem üzerinde görüldüğünü tespit ettik. Her iki eylemin de çekimlendiği Türkçe SEY yapılarında kişi ekinin eylemler üzerindeki görünümünde bir farklılık olduğunu ve bu farklılığın nedenini ele aldık. Beşinci bölümde bu durumun nedenini k-paradigması ve z-paradigmasını ele alarak açıkladık. Bu doğrultuda k-paradigması içinde *-DI* ve *-sA* ekleri ile oluşturulan SEY yapılarında kişi eki her iki eylem üzerinde görünebilirken, bunun dışında kalan eklerin z-paradigması içinde yalnızca ikinci eyleme eklenebildiğini gösterdik.

3. Türkçe SEY yapıları kurulumsal açıdan farklılaşmakta mıdır?

Türkçede yer alan SEY yapılarının Durum 1, Durum 2 ve Durum 3 olmak üzere üç biçimde görünebildiğini açıkladık. Bu üç görünüm içinde yapıların sözdizimsel mimarisini ele alarak eylemlerin konumu ve *-(y)Ip* eki ile ilgili ortaya çıkan farklılıkları ele aldık. Bu üç durumu gerçek SEY ve sözde SEY yapıları olarak iki başlık altında inceledik. Bu doğrultuda iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı anlattığı ve gerçek SEY yapısı olarak ele aldığımız SEY yapılarında her iki eylemin de EÖ

konumunda yer aldığını, iki eylem arasında yer alan SEYÖ'nün SEY'in başı olduğunu ve her iki eylemi de birbirine bağlayarak tek bir olayı belirttiğini açıkladık. Sözde SEY yapısı olarak ele aldığımız ikinci eylemin *kal-*, *dur-*, *git-* eylemleri ile oluşturulduğu SEY yapılarında bu eylemin işlevsel bir baş olduğunu ve yapıya işlevsel bir bilgi eklemesinden ötürü *e* konumunda yer aldığını belirttik. Yine *pişir-* ve *ye-*, *düşür-* ve *kır-* gibi iki eylem arasında ardışık bir ilişki olan sözde SEY yapılarının diğer iki durumun aksine belirteç işlevinde bir yan tümce oluşturduğunu örnek ve kanıtlar sunarak inceledik. Durum 3'te yer alan sözde SEY yapılarının iç yapılarını çözümleyebilmek için öncelikle belirteç tümceleri ve niteleme işlevleri konusunu kapsamlı olarak ele almamız gerektiği için bu durumu çalışmanın kapsamı dışında bırakarak bir sonraki çalışmada ele alacağımızı belirttik.

TARTIŞMA

Türkçedeki seri eylem yapılarını ele aldığımızda bu yapıların alanyazında yer alan ve bir yapının SEY olarak ele alınabilmesini sağlayan genel özellikleri karşıladığını görürüz. Türkçe SEY üzerine yapılan Türkçe çalışmalara baktığımızda bu yapıların sözdizimsel kurulumu, sözdizimsel görünümüne ilişkin detaylı bir araştırmanın olmadığını görürüz. Bu doğrultuda çalışmamızda Türkçe SEY yapılarını ele alabilmek için öncelikle bu yapıların sözdizimsel olarak nasıl bir kurulum özelliği gösterdiğini ele alarak bu yapıların dünya dillerinde yer alan SEY örnekleri ile benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkarmaya çalıştık.

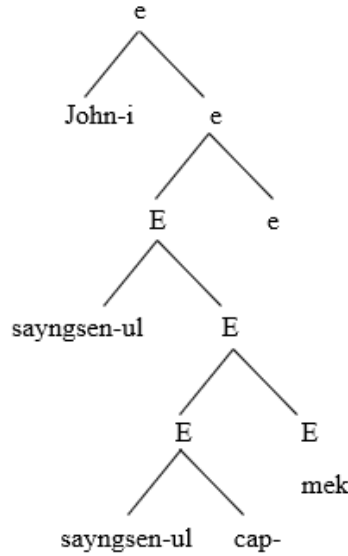
Çalışmamızda SEY’i Durum 1, Durum 2 ve Durum 3 olmak üzere üç farklı biçimde ele aldık. Bunun nedeni ise bu yapıların kurulumsal açıdan birbirinden farklılaşması ile ilgilidir. Durum 1’de yer alan yapılar iki eylemin bir araya gelerek (*al- gel-*, *sil- süpür-* vb.) tek bir olayı anlattığı SEY yapılarıdır. Bu yapılarda her iki eylem de yapı içinde hem yapısal hem de anlamsal bir role sahip olduğu için E konumunda yer alması gerektiğini gösterdik. Alanyazına baktığımızda SEY’de yer alan eylemlerin konumuyla ilgili Stewart (2001) SEY’i sonuç bildiren ve birbirini izleyen olmak üzere iki türde ele almıştır. Sonuç bildiren SEY’de her iki eylemin de rol alanı bu iki eylemi de içeren büyükçül EÖ yansımasıdır. İlk eylem E’ konumunda boş olarak yer alır ve eylemin dolu olarak bulunduğu konum EÖ konumudur. Birbirini izleyen SEY’de ise EÖ1 ve EÖ2 olmak üzere iki öbek vardır. Bu iki öbek arasında bir OÖ (olay öbeği-event phrase) vardır ve OÖ zamanla ilişkili işlevsel bir baştır. Her iki SEY yapısında eylemler E konumunda yer alır ve tümcenin yorumlanmasında etkilidir.

Baker (1989), Collins (1997) ve Hale (1991) SEY’de nesne paylaşımı konusunu ele almışlardır. Ele aldıkları bu çalışmalarında önerdikleri SEY modellerinde Baker (1989) tek bir EÖ’nün var olduğunu ve eylemlerin her ikisinin de aynı EÖ içinde E’ konumunda yer aldığını belirtmektedir. Collins (1997) önerdiği modelde her bir eylem için EÖ1, EÖ2 ve EÖ3 olmak üzere eylem öbeklerinin yer aldığı, eylemlerin ise E’ konumunda yer aldığı bir yapılanma önermektedir. Hale (1991) ise EÖ2’nin EÖ1’e eklendiği bir eklenti yapısı sunmuştur.

Zubizarreta ve Oh (2007) Korece SEY üzerine yaptıkları çalışmada SEY'in yapılanmasına yönelik ele aldıkları modelde bir dilin SEY yapısı oluşturmaya için *Genelleştirilmiş Dönüşümler* (Generalized Transformations) olarak ele aldıkları dönüşümlerden en az birini ya da her ikisini kullanması gerektiğini belirtmektedirler. Bu dönüşümlerden birincisi eylemcil bir çekim yapısını başka bir eylemcil çekim yapısının başıyla birleştirme işlemidir. İkincisi ise eylemcil bir sözlüksel birimi eylemcil bir çekim yapısının başıyla birleştirme işlemidir. Eylemlerin konumu açısından baktığımızda her iki eylem de E konumunda yer almaktadır.

- (211) John-i sayngsen-ul cap-a mek-ess-ta
John-YAL. balık-BEL yakala- ye-GEÇ-BİLD.
'John yakaladı ve (sonra) balığı yedi'

(212)

(Zubizarreta ve Oh, 2007, s. 72-73)

Yukarıda (212)'de yer alan ağaçta *sayngsen-ul* 'balık' nesnesi önce E1 *cap* 'yakala' eylemi ile birleşmekte, daha sonra *mek* 'ye' eylemi birleşmektedir. Eylemlerin her ikisi de E konumunda yer almakta, özne ve nesne paylaşılmaktadır.

Sokhee (1992) Korece SEY üzerine yaptığı çalışmada Korecede SEY1 ve SEY2 olmak üzere iki tür yapılanma olduğunu belirtmektedir. SEY1 ve SEY2'nin

diğer dillerde yer alan SEY yapılarındaki özelliklerle koşutluk gösterdiğini belirtmektedir. SEY1 içinde E2 konumunda görünüşsel bir eylem (aspectual verb) yer almaktadır. İlk eylem ana eylemdir ve ikinci eylem olayın devam etmesi, bitmesi gibi görünüşsel bir anlamı belirtmektedir. Sokhee (1992) bu eylemlerin aslında sözlüksel bir eylem olduğunu ancak seri eylem yapıları içinde bu eylemlerin kendi sözlüksel anlamlarını kaybederek ilk eylem tarafından belirtilen olaya ilişkin görünüşsel bir işlev kazanarak görünüşsel eylem olduğunu SEY dışında ise kendi başına tam bir ana eylem olarak kullanıldığını Thepkanjana (1986) ve Van Leynsenlee’yi (1976) takip ederek belirtmektedir. Sokhee (1992) kapalı sınıf eylem olarak ele aldığı bu eylemlerin SEY1 olarak ele aldığı tür içinde E2 konumunda yer aldığını ilk eylemin ise eylem ve eylemin üzerinde -e ekinin görünmesiyle yapılandığını belirtmektedir. Bu durumda [E1-e E2] yapılanması ortaya çıkmaktadır. İlk eylem üzerinde yer alan -e eki boş bir biçimbirim (dummy morpheme) olarak değerlendirilmekte ve bu ekin herhangi bir anlamı olmadığı gibi herhangi bir zaman, görünüş gibi durum da belirtmemektedir. Bu ekin herhangi bir anlamı ya da ulamsal bir değeri olmadığını belirten Sokhee (1992) E1’den sonra başka bir eylem geliyorsa Korece bu ekin iki eylemi birbirine bağlayıcı bir işlevi olduğunu belirtmektedir.

(213) a. Ku-nun sihem-ul phokiha-e peri-ess-ta

O-KONU test-BELD. bırak-BAĞL. bitir-GEÇ-BİLD.

‘O testi bıraktı’

b. Ku-nun 100-mite-lul 10-cho-ey talri-e nay-ess-ta

O-KONU 100-metre-BELD. 10 dakikada koş-BAĞL. bitir/tamamla-GEÇ-BİLD.

‘O 100 metreyi 10 dakikada koştu’

c. Ceswuci-uy mwul-i mal-a ka-n-ta

Su deposu-TAM. su-YAL. kuru-BAĞL. git-BİTME-BİLD.

‘Su deposundaki su kuruyor’

(Sokhee, 1992, s. 149)

Yukarıda yer alan örneklere baktığımızda (213a)’da E2 konumunda yer alan *peri* ‘bitir’ (213b)’de *nay* ‘bitir/tamamla’, (213c)’de *ka* ‘git’ eylemleri görünüşsel

eylemlerdir. Tümce içinde ana eylem tarafından belirtilen olayın bitmesi ya da devam etmesine yönelik bir anlam belirtmektedir.

Sokhee (1992) SEY2 olarak ele aldığı Korece SEY yapılarında SEY1'in aksine E2 konumunda yer alan eylem kapalı sınıf bir eylem değil, açık sınıf bir eylem olduğunu belirtmektedir. Her iki eylemin de anlamı bağımsız olarak ifade edilmektedir. Her iki eylem tarafından da tek bir olay belirtilmektedir. Zaman yalnızca ikinci eylem üzerinde belirtilmekte ve tüm yapıyı açısına almaktadır. Bu yapı içinde sözcük dizilimi (AÖ) E1 E2 olarak oluşmakta her iki eylem arasında bir AÖ yer aldığında tümce tek bir olayı belirtmediği için SEY olarak yorumlanmamaktadır.

- (214) a. Ku-nun cip-ey kel-e ka-ss-ta
O-KONU. ev-İLG. yürü-BAĞL git-GEÇ-BİLD.
'O eve yürüdü'
- b. Ku-nun koki-lul kwu-e mek-ess-ta.
O-KONU. et-BELD. kızar-BAĞL. ye-GEÇ-BİLD.
'Eti kızarttı ve yedi'
- c. Ku-nun kang-ul hevemchi-e kenn-ess-ta.
O-KONU. nehir-BELD. yüz-BAĞL. geç-GEÇ-BİLD.
'O nehri yüzüp geçti'
- d. Ku-nun Swuni-eykey chayk-ul sa-a cwu-ess-ta.
O-KONU. Swuni-YÖNEL. kitap-BELD. satın al-BAĞL. ver-GEÇ-BİLD.
'Swuni için bir kitap satın aldı'
- e. Ku-nun tongsayng-ul chac-a nase-ss-ta.
O-KONU kardeş-BELD. ara-BAĞL. ayrıl-GEÇ-BİLD.
'Kardeşini arayıp ayrıldı'

Yukarıda (214)'te yer alan örneklerde Sokhee (1992) eylemlerin geçişlilik durumuna göre SEY2 türünde beş farklı SEY yapılanmasını ele almıştır. (214a) örneğinde iki geçişsiz eylem, (214b) örneğinde iki geçişli eylem, (214c) örneğinde ilk eylem geçişsiz, ikinci eylem geçişli, (214d) örneğinde ilk eylem geçişli, ikinci eylem çift geçişli (214e)'de yer alan örnekte ise ilk eylem geçişli ve ikinci eylem geçişsiz bir eylemdir.

Sokhee (1992) Korece SEY1 ve SEY2 olarak ele aldığı SEY yapıların birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. Bu farklılığı Korece de yer alan nasıl-soru sözcüğü (ettehkey), belirteç ve olumsuzluk sınamalarıyla test etmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(215) a. Ku-nun cikumkkaci cal sal-a o-ass-ta

O-OD. şimdiye kadar iyi yaşa gel-GEÇ-BİLD.

‘Şimdiye kadar iyi bir hayat yaşadı’

Ku-nun ettehkey o-ass-ni?

O-KONU. nasıl gel-GEÇ-GEÇSZ

‘O nasıl geldi?’

??Cikum-kkaci cal sal-a o-ass-e

Şimdiye kadar iyi yaşa-BAĞL. gel-GEÇ- BİLD.

‘Şimdiye kadar iyi bir hayat yaşadı’

b. Ku-nun cip-ey kel-e ka-ss-ta

O-KONU. ev-İLG. yürü-BAĞL. git-GEÇ-BİLD.

‘O eve yürüdü’

Ku-nun cip-ey ettehkey ka-ss-ni?

O-KONU. ev-İLG. nasıl git-GEÇ-GEÇSZ.

‘O eve nasıl gitti?’

Cip-ey kel-e(-se) ka-ss-e

Ev-İLG. yürü-BAĞL. git-GEÇ-BİLD.

‘O eve yürüdü’

(Sokhee, 1992, s. 162)

(216) a. *Ceswuci-uy mwul-i mal-a cemcem ka-n-ta.

Su deposu-TAM. su-Yal. kuru-BAĞL. yavaş yavaş git-BİTME-BİLD.

‘Su deposundaki su yavaş yavaş kuruyor’

(SEY1)

b. Ku-nun koki-lul kwu-e masisskev mek-ess-ta.

O-KONU. et-BELD. kızar-BAĞL. afiyetle ye-GEÇ-BİLD.

‘Eti kızarttı ve afiyetle yedi’

(SEY2)

(217) a. Ku-ka sihem-ul phokiha-e peri-ess-ni?

O-YAL. test-BELD. bırak-BAĞL. bitir-GEÇ.SORU.

‘O testi bıraktı mı?’

*Ku-nun sihem-ul phokiha-e peri-ci-nun anh-ass-ciman, peri-ki-nun

O-YAL. test-BELD. bırak-BAĞL. bitir-GEÇ.BİLD. yap-OLMSZ-GEÇ-ama bitir- BİTME-
ha-ess-e.

yap-GEÇ-BİLD.

??’Testi bırakmamasına rağmen bitirdi’

b. Ku-ka koki-lul kwu-e mek-ess-ni?

O-OD. et-BELD. kızar-BAĞL ye-GEÇ.SORU

‘Eti kızartıp yedi mi?’

Ku-nun koki-lul kwu-e mek-ci-nun an-ass-eto, mek-ki-nun

O-OD. et-BELD. kızar-BAĞL. ye-BİTME yap-OLMSZ-GEÇ-rağmen ye-BİTME
ha-ess-e

yap-GEÇ-BİLD.

‘Eti kızartmamasına rağmen yedi’

(Sokhee, 1992, s. 164-165)

Korecede yer alan nasıl-soru sözcüğü yukarıda (215a) örneğinde SEY1 için kullanıldığında dilbilgisidışı, (215b) örneğinde SEY2 için kullanıldığında ise tümce dilbilgisel bir görünüm sergilemektedir. Sokhee (1992) bunun nedenini SEY2’de E1’in ikinci eylemin gerçekleşme biçimini belirtme eğiliminde olmasıyla ilişkilendirmektedir. Belirteç testinde ise (216a) örneğinde yer alan SEY1’de belirteç E1 ve E2 arasında yer almazken, (216b) örneğinde yer alan SEY2’de E1 ve E2 arasında yer alabilmektedir. Bu durum SEY1’de, E1 ve E2’nin SEY2’nin aksine birbirine daha sıkı bağlı olduğunu göstermektedir. Olumsuzluk açılı ilişkilerine yönelik ise Sokhee (1992) yaptığı testte (217a) örneğinde yer alan SEY1’de olumsuzluğun tüm yapıyı açısına aldığı (217b) örneğinde yer alan SEY2’de ise yalnızca ilk eylemi açısına aldığı belirtilmektedir.

Sokhee’nin (1992) Korecede ele aldığı SEY yapıları çalışmamızda ele aldığımız kimi durumlarla benzerlik göstermektedir. Bu açıdan Sokhee’nin (1992) SEY1 olarak ele aldığı ikinci eylemin görünüşsel bir anlam ifade ettiği Korece SEY yapılarını çalışmamızda ele aldığımız ve sözde SEY olarak belirttiğimiz Durum 2’de yer alan SEY’lerle koşutluk sağladığını söyleyebiliriz. Bu doğrultuda bizim çalışmamızda da E2 konumunda yer alan eylemler kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmakta ve yapıya olayın bitmesi ya da devam etmesine ilişkin görünüşsel bir anlam katan eylem olarak yer almaktadır. Sokhee’nin (1992) yaptığı testlere baktığımızda nasıl-soru sözcüğü SEY1 olarak ele aldığı tümcede kullanıldığında dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Benzer biçimde Türkçe Durum 2 de yer alan SEY’lerde de nasıl-soru sözcüğü kullandığımızda dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir.

(218) Ali dövünüp durdu.

Ali nasıl durdu?

*dövünüp

Yukarıdaki (218)’deki örneğe baktığımızda *nasıl* sorusuna verilen yanıt dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir. Soruya verilen yanıtta ikinci eylem kendi sözlüksel anlamı dışında kullanılmadığı ve yapıya işlevsel bir anlam kattığı için yanıt

dilbilgisidir. Sokhee'nin (1992) yaptığı belirteç testinde SEY1'de iki eylem arasında belirteç yer aldığı tümce dilbilgisidir bir görünüm sergilemektedir. Benzer durum Türkçe Durum 2'de ele aldığımız SEY yapılarında da görünmektedir.

(219) a.   ekler hemen soldu gitti.

*  ekler soldu hemen gitti.

b. Ali iki dakikadır  arkı söyleyip duruyor.

*Ali  arkı söyleyip iki dakikadır duruyor.

Yukarıda (219a-b)'de yer alan örneklere baktığımızda *hemen* ve *iki dakikadır* belirteçleri her iki eylem arasında yer aldığı Korece örneklere olduğu gibi dilbilgisidir bir görünüm sergilemekte ve bir ko utluk oluşturmaktadır.

Sokhee'nin (1992) yaptığı bir diğer test olan olumsuzluk testinde SEY1'de, E2'de yer alan olumsuzluk tüm yapıyı açısına almaktadır. Aynı biçimde Türkçe Durum 2'de yer alan SEY'lerde E2 konumunda yer alan olumsuzluk tüm yapıyı açısına alarak tümceyi olumsuz yapmaktadır.

(220) a. Ali  arkı söyleyip durmadı.

b.   ekler solup gitmedi.

Yukarıda (220a-b)'de yer alan örneklere olumsuzluk birimi ikinci eylem üzerinde yer almaktadır. Olumsuzluk birimi tüm yapıyı açısına alarak Korece örneklere olduğu gibi tümcenin tamamını olumsuz yapmaktadır.

Bu bilgilerin yanında Sokhee'nin (1992) SEY2 olarak ele aldığı Korece SEY yapıları çalışmamızda ele aldığımız yapılarla tam bir ko utluk gösterememektedir. Sokhee (1992) aynı testleri SEY2 olarak ele aldığı yapılara da uygulamıştır. Bu doğrultuda nasıl-soru sözcüğünün SEY2 olarak ele aldığı türde kullanıldığında dilbilgisel bir görünüm olduğunu belirtmiştir. Ancak Türkçede aynı testi kullandığımızda dilbilgisidir bir görünüm elde ederiz.

(221) a. Ali kitabı alıp geldi

Nasıl geldi?

*Alıp

b. Kadın evi silip süpürdü

Kadın evi nasıl süpürdü?

*Silip

c. Sabahtan beri yazıp çiziyor

Nasıl çiziyor?

*Yazıp

Yukarıda (221)'de yer alan örnekler iki eylemin bir araya gelip tek bir olayı belirtmesi açısından tam bir SEY özelliği göstermektedir. Bu açıdan soru SEY yapısı için oldukça tuhaf bir sorudur. Ayrıca soruyu düzgün bir soru olsa bile bu durumda verilen yanıt SEY açısından dilbilgisidışı bir görünüm sergilemektedir.

Benzer biçimde Sokhee'nin (1992) yaptığı belirteç testi ve olumsuzluk testini çalışmamızda ele aldığımız Durum 1'de yer alan SEY yapılarına uyguladığımızda dilbilgisidışı bir görünüm elde ederiz. Bu doğrultuda Türkçe Durum 1'de yer alan SEY'lerde her iki eylem arasına belirteç girdiğinde tümce dilbilgisidışıdır, ikinci eylem üzerinde yer alan olumsuzluk eki yalnızca ilk eylemi açısına almaz, tüm yapıyı açısına alır. İlk eylemi açısına alırsa tümce dilbilgisidışıdır. Sokhee'nin (1992) SEY2 olarak ele aldığı yapılar çalışmamızdaki Durum 1'de yer alan SEY'lerle ele almamızın nedeni Sokhee'nin (1992) SEY2 olarak ele adlıığı yapıların tek bir olayı belirtiyor olması ile ilgilidir. Bizim çalışmamızda da Durum 1'de yer alan SEY yapıları tek bir olayı belirttiği için bu testleri Durum 1'de yer alan SEY'ler açısından ele alarak karşılaştırdık.

Ancak Sokhee'nin (1992) SEY2 olarak ele aldığı SEY yapıları çalışmamızda belirteç yan tümcesi oluşturduğunu belirttiğimiz Durum 3'te yer alan sözde SEY yapılarıyla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Ancak ikisi arasındaki fark Türkçede bu yapıların belirteç yan tümcesi oluşturma eğiliminde olması, Korecede ise Sokhee'nin (1992) bunu SEY olarak ele almasıdır. Bu açıdan ele aldığımızda yapılan testleri Durum 3'te sözde SEY olarak ele adlıığımız yapılara uyguladığımızda aşağıdaki sonuçları elde ederiz:

(222) a. Ali eti pişirip yedi/ pişirdi yedi.

Ali eti nasıl yedi?

Pişirip

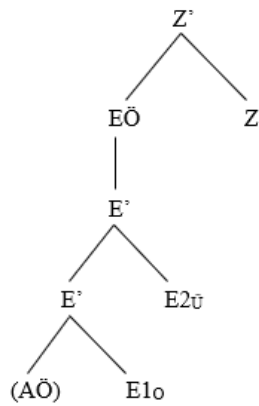
b. Ali eti pişirip hemen yedi.

c. Ali eti pişirip yemedi.

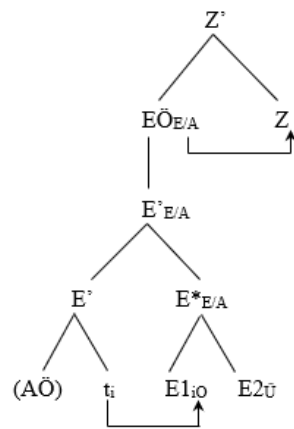
Yukarıdaki örneklerle baktığımızda Sokhee'nin (1992) SEY2 olarak ele aldığı türle koşul olarak yukarıdaki tümceler de dilbilgisel görünüm sergilemektedir. (222a) örneğinde nasıl sorusuna yanıt alınabilmekte, (222b) örneğinde belirteç her iki eylemin arasına girebilmektedir. Ancak (222c) örneğinde *-mA* olumsuzluk biriminin tümcede iki yorumu vardır. Birincisi Ali'nin eti pişirmeden yemiş olabileceği, ikincisi ise Ali'nin eti pişirmede ve yemediği yönündedir. Bu durumda hem ilk eylem hem de her iki eylemin de olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. Bu da Türkçede bu yapıların belirteç yan tümcesi gibi davrandığını ve Korece örneklerde olduğu gibi nasıl sorusuna yanıt verirken (221)'de yer alan örneklerin aksine bu örneklerin düzgün olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın bu çalışmadan ayrılan bir diğer yönü de SEY'in kurulumuyla ilgilidir. Bu doğrultuda Sokhee (1992) SEY1 olarak ele aldığı türde E2 konumundaki eylemin görünüşel eylem olduğu SEY yapılarında eylemin E2 konumunda yer aldığını belirtmektedir.

(223) a.D-yapı

b.Y-yapı

(Sokhee, 1992, s. 169)

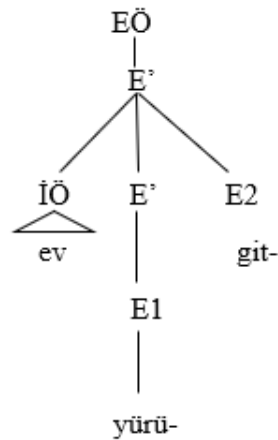
Yukarıda (223)'te yer alan ağaçlarda Sokhee'nin (1992) SEY1 için önerdiği kurulumda E1 konumunda yer alan eylemin ana eylem olduğunu ve E2 konumunda yer alan eylemin ise tümceye görünüşsel anlam katan bir eylem olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda E1'in tümcede ana olayı belirtmesinden dolayı Higginbotham (1985) ve Davison (1966) takip ederek bir olay rolü (event role) olduğunu, E2'nin ise bitmişlik ya da bitmemişlik gibi görünüşsel bir yorum almasından ötürü bir *görünüş rolü* (aspect role) olduğunu belirtmektedir. Bu bilgileri göz önüne alarak Sokhee (1992) yukarıdaki önerdiği yapılanmada E2 konumunda yer alan eylemin ana olayı belirtmese bile tümcenin anlamına bir şeyler kattığını belirtmektedir. Bu anlamda E2 olmadan tümce içinde görünüş anlamının anlaşılamayacağını belirtmektedir. E2'nin SEY1 içinde anlamsal rolünün etkinleştirilebilmesi için E1'den bir olay rolüne ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

SEY1'deki E2'nin A rolüne olan bu bağımlılığını E1'in bir baş taşımayı tetiklediğini varsaymaktadır. E1 O (olay-event role) rolü ile çekime kadar çıkmadan önce E1 taşınır ve E2'ye birleşir (incorporate). Bunun sonucunda E rolüne eşlik eden bir A rolüne sahip tek bir eylemcil karmaşık oluşturur. Daha sonra A rolü etkinleşir ve E rolü I'a çıkar ve aktarılır. Bu nedenle d-yapıda bu iki eylem ayrı eylemlerdir ancak b de yer alan ağaçta y-yapıda tek olarak görünürler (Sokhee, 1992).

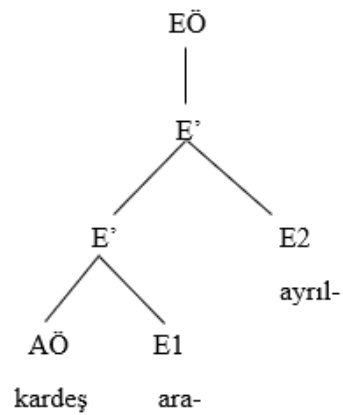
SEY2 için ise Sokhee (1992) eylemlerin geçişlilik durumuna göre beş farklı mimari önerisi getirmiştir.

(224)

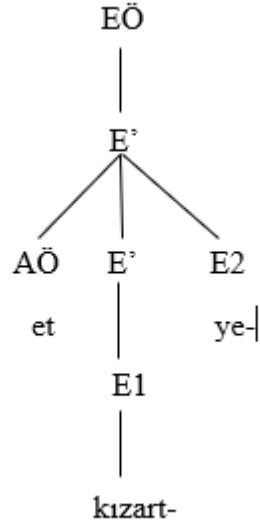
a.

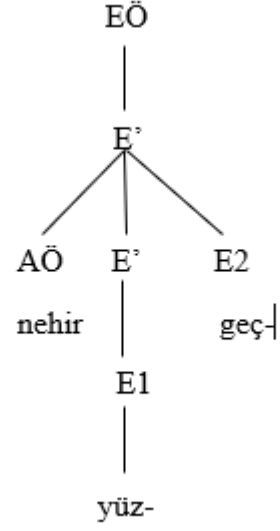
b.

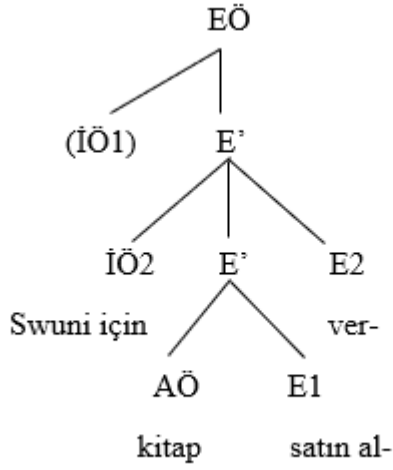
c.

d.

e.

(Sokhee, 1992, s. 171-172)

Yukarıda (223)'te yer alan ağaç gösterimleri SEY2 içinde bir araya gelen eylemlerin geçişlilik durumuna göre Sokhee'nin (1992) önerdiği yapılanmayı göstermektedir. Bu ağaç yapılanması içinde Sokhee (1992) Baker'i (1989) takip etmiştir. Bu doğrultuda

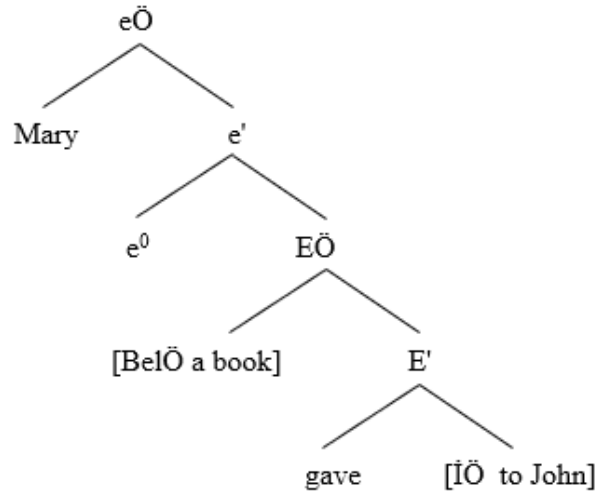
üçlü dallanma önerisi getirdiği yukarıdaki yapılarda E2, E1'den her zaman daha yukarıda konumlanmakta ve çift başlı bir yapı önerisi yer almaktadır.

Sokhee'nin (1992) önerdiği mimari içinde SEY1'de yer alan ağaç önerisinde E2 konumunda yer alan eylemin tümceye görünüşsel bir yorum kattığını belirtmektedir. Ancak bu eylem ana eylem gibi E konumunda bulunmaktadır. Bunun aksine E2 konumunda yer alan ve görünüşsel bir anlam katan eylemin E yerine *e* konumunda yer alması gerekmektedir. Bunun nedeni ise bu tür eylemlerin kapalı sınıf eylem olarak ele alınması ve tümcenin yorumlanmasında kendi sözlüksel anlamlarının dışında işlevsel bir yorum üstlenmelerinden dolayı hafif eylem olarak davranmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Sokhee'nin (1992) SEY1 türü içinde ele aldığı yapılarda E2'nin tümceye görünüşsel bir yorum katması görüşüne katılmakla birlikte eylemin bulunduğu konumun E olmaması gerektiğini düşünerek çalışmamızda bu tür eylemlerin *e* konumunda yer alması gerektiğini ele aldık. Bu görüşümüz Hornstein ve diğerlerinin (2015) görüşüyle koşutluk oluşturmaktadır.

Hornstein ve diğerleri (2005) Fongbe ve Mandarin Çincesinde yer alan aşağıdaki SEY'de *take* olarak yer alan eylemin hafif bir eylemse *e* konumunda yer aldığını ve aşağıdaki örnekte verilen ağaç yapısına uyduğunu belirtmektedir. Bunun için aşağıdaki örneklere bakalım:

(224) Mary gave a book to John

(225)

(Hornstein ve diğerleri, 2005, s. 99)

(226) *Fongbe*

- a. Kòkú só flàsé hélé Àsibá
Koku al- Fransızca öğret- Asiba
'Koku Asiba'ya Fransızca öğretiyor'

Mandarin Çincesi

- b. Zhangsan ba hu gei wo
Zhangsan al- kitap ver- bana
'Zhangsan bana kitap verdi'

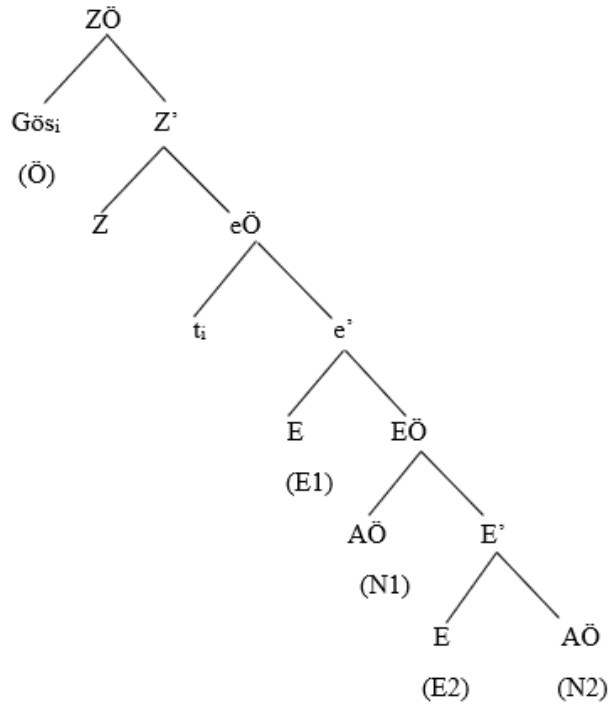
(Hornstein ve diğerleri, 2005, s.100)

Yukarıda (226a-b)'de yer alan eylemler yapı içinde kendi sözlüksel anlamlarıyla yorum almamaktadır. Burada yer alan *só* ve *ba* 'al-' eylemi yapı içinde yorum almadığı için sözlüksel değil işlevsel bir konumda olduğunu düşünülmektedir. Yani ikinci eylemin yorumlanması için ilk eyleme ihtiyaç vardır. Bu yüzden Hornstein ve diğerlerinin (2005) belirttiği gibi hafif eylem olarak *e* konumunda yer alabilir.

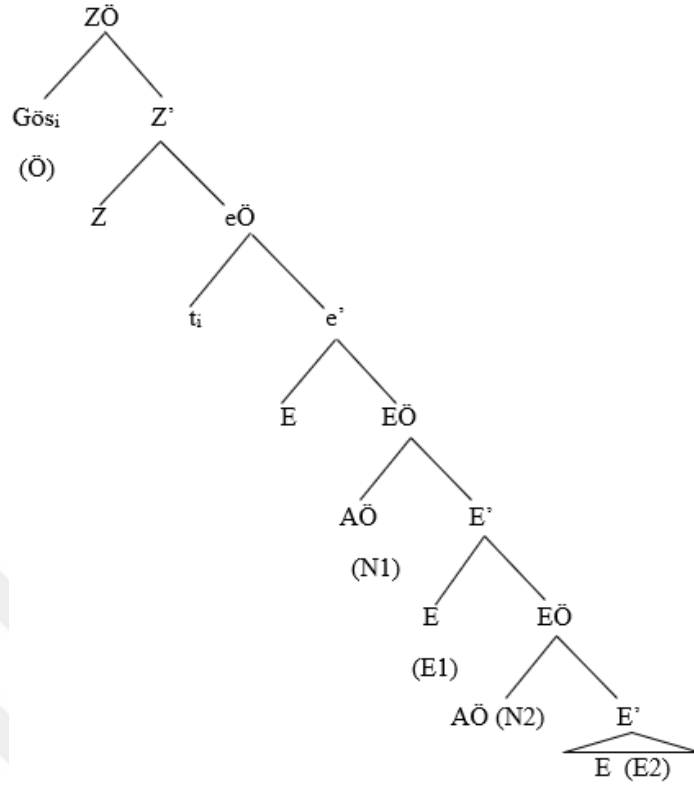
Yang (2012) SEY'in iç yapısına yönelik önerdiği modelde ÖEN ve ÖNE dillerine ait iki farklı SEY önerisi sunmuştur. Sunduğu bu yapılanma önerisinde Türkçe gibi ÖNE dizilimine ait yapılar için aşağıdaki öneriyi getirmiştir.

(227)

a.

b.

(Yang, 2012, s. 674)

(227a)'da yer alan ağaç ÖEN diline ait bir SEY yapılanmasını, (227b)'de yer alan ağaç ise ÖNE diline ait bir SEY yapılanmasını göstermektedir. Yang'ın (2012) ÖNE dili için önerdiği ağaç gösteriminde türetime baktığımızda önce N2 ve E2 birleşmekte, daha sonra N1 ve E1 birleşmektedir. Ayrıca türetimin hep sola dallanarak devam ettiğini görmekteyiz. Ancak türetim içinde nesnenin ilk birleştiği birim ilk eylemdir ve türetimin dikey (bottom-up) ilerlediğini göz önüne aldığımızda önce nesne ve E1, daha sonra E2'nin türetime girmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkçede SEY'in -(y)Ip+eylem görünümünde ikinci eylem çekimlendiği için bu eylem ilk eylemden daha üstte olması gerekmektedir (Relativized Minimality gereği Rizzi, 1990). Çalışmamızda önerdiğimiz mimari bu yönde bir model önermektedir. Yang'ın (2012) önerdiği ÖNE mimarisi ise bir ÖNE dili olan Türkçeye bu açıdan uymamaktadır.

Çalışmamızda SEY'in iç yapısına yönelik önerdiğimiz mimari Sokhee'nin (1992) Korece SEY olarak ele aldığı yapılarla benzerlik göstermekte ancak SEY'in mimarisi olarak yukarıda ele aldığımız durumlar açısından farklılaşmaktadır.

Alanyazında SEY yapılarını sıralama yapılarından ayırmak için birçok test yer almaktadır. Collins (1997) Ewe dilinde yer alan SEY yapılarını, Baker (1989) seri eylemlerde nesne paylaşımına yönelik ele aldığı çalışmada, Hiraiwa ve Bodomo (2008) Dagaare dilinde yer alan SEY yapılarını sıralama yapılarından ayırmak için, Major (2014) İbibio dilinde yer alan SEY yapılarını tek zaman belirticisi sınaması, adıl/boş ulam sınaması, tek olumsuzlama sınaması ve çıkarma sınaması olmak üzere dört sınama üzerinden bu yapıların birbirinden farklı olduğunu göstermişlerdir. Biz de bu testleri Türkçe SEY yapıları üzerinden ele alarak bu testlerin Türkçe SEY yapılarına uyup uymadığını tartıştık. Bu doğrultuda Türkçe SEY yapılarında da diğer çalışmalarda ele alındığı gibi bu testlerin Türkçe SEY yapılarına da uyduğunu ve SEY’i sıralama yapılarından ayırmak için ölçüt olarak kullanmanın mümkün olduğunu ortaya çıkardık.

Çalışmamızda Türkçe SEY’de ilk eylemin *-(y)Ip* eki ile yer aldığı Türkçe SEY görünümünde bu ekin bir yan tümceleme eki olmadığını gösterdik. Bu doğrultuda bu ek her iki eylemi de birbirine bağlamakta ve bir SEY oluşturmaktadır. Alanyazında Türkçe SEY’de yer alan *-(y)Ip* ekine benzer eklerin seri eylem bağlayıcısı olarak kullanılmakta ve iki eylemi birbirine bağladığına yönelik çalışmalar yer almaktadır. Bu doğrultuda alanyazında yapılan çalışmalara baktığımızda Carlson (1994), Nikiema (2003) ve Pajancic (2017) yaptıkları çalışmada SEY’de bağlayıcı bir birimin varlığına dikkat çekerek bu bağlayıcıların her iki eylemi de birbirine bağladığını belirtmektedirler. Bu anlamda Nikiema (2003) *Moore* dili üzerine yaptığı çalışmada *n* bağlayıcı birimin her iki eylemi de birbirine bağladığını, bu birimin varlığının sıralama yapılarında olduğu gibi iki bağımsız olayı belirtmeyip, aynı özneyi paylaştığını ve yalnızca eylemcil dizilimi birbirine bağladığını ve bu eylemlerin ayrılamaz olduğunu belirtmektedir. Bağlayıcı birimi kendi çalışmasında da ele alan Pajancic (2017) bağlayıcının sıralama yapılarında kullanılan bağlayıcılardan farklı olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda sıralama yapılarında eylem diziliminin tersine çevrilebildiğini ancak SEY’de bu durumun olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte SEY çıkarma yapmaya izin verirken sıralama yapılarında Ross’un (1967) ele aldığı sıralı yapı kısıtından ötürü çıkarma yapmaya izin verilmemektedir. Ayrıca Nikiema (2003) *n* bağlayıcısının tümcede yer aldığı eylemlerin her zaman aynı özneyi belirttiğini, yalnızca eylemcil dizilimi (verbal syntagma) birbirine bağladığını ve bu

eylemlerin ayrılamaz olduğunu belirtmektedir. Bu durumda burada yer alan *n* bağlayıcı biriminin SEY içinde iki eylemi birbirine bağladığını ve işlevinin sıralama yapılarındaki birimlerden farklı olduğunu söylemek mümkündür.

Shibatani ve Huang (baskıda) Japonca, Korece ve Altay dillerinde SEY'lerin bağlayıcı içerdiği sonucunu bu dillerdeki ulaşıl karışık yüklemelerin SEY olup olmadığını ele alarak belirtmektedir. Bu doğrultuda ulaşıl bağlayıcı içeren ulaşıl karışık yüklemelerin işlevsel olarak bağlayıcı içermeyen SEY ile benzer olduğunu belirtmektedir. Shibatani ve Huang'ın (baskıda) Japonca, Korece ve Altay dillerine görülen bu yapıların SEY ile benzer yapılar olduğunu ele aldıkları bir diğer kanıt da Ross'un (1967) ele aldığı sıralı yapı kısıtı ile ilgilidir. Bu doğrultuda Ross'un (1967) sıralı yapı kısıtına göre sıralama yapılarından çıkarma yapmaya izin verilmezken, SEY'de çıkarma yapmaya izin verilmektedir.

Aynı şekilde Türkçede *-(y)Ip* ile oluşturulan SEY yapılarında bu ekin her iki eylemi birbirine bağlaması, aynı özne ve nesneyi paylaşması, ikinci eylem üzerinde yer alan kip, görünüş, zaman eklerini ilk eylemle paylaşması ve Ross'un (1967) ele aldığı sıralı yapı kısıtı çerçevesinde Türkçede bu tür SEY yapılarından diğer dillerde yer alan örneklerde olduğu gibi çıkarma yapmaya izin vermesi bu yapıların SEY olarak ele almamıza yönelik kanıt oluşturmaktadır. Alanyazında yer alan bu çalışmalar Türkçe SEY içinde ele aldığımız bu durumu destekler niteliktedir. Konuyla ilgili Duran'ı (2010) Türkçe SEY üzerine yaptığı çalışmada Türkçe SEY yapılarını *-(y)Ip+eylem* biçiminde ele almıştır. Türkçede *-(y)Ip+eylem* biçiminde oluşan SEY yapılanmasının en sık görülen SEY yapılanması olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda *-(y)Ip+eylem* biçiminde oluşan SEY türünün *belirtecimsi* (adverbial) işlevinde kullanıldığını ve ana eylemi nitelediğini belirtmektedir. Bununla birlikte SEY'in Türkçede ikinci eylem konumunda yer alan eylemin yardımcı eylem konumunda olduğunu ve ilk eylemle bir araya gelerek tek bir olayı belirttiğini ifade etmektedir. Ayrıca Duran (2010) *-(y)Ip+eylem* biçiminde oluşan SEY'de ana eylemle ilgili daha fazla bilgi yükleyebildiğini ve çoklu olay ifade edilebildiğini belirtmektedir. Duran'ın (2010) SEY'i *-(y)Ip+eylem* biçiminde ele alması ve ikinci eylemin yardımcı eylem konumunda olması çalışmamızla uyumlu görünen bilgilerdir. Ancak Türkçede *-(y)Ip+eylem* biçiminde oluşan SEY türünün belirtecimsi işlevinde kullanılması

belirteç yan tümceleri, niteleme işlevi ve iç yapılarını çalışmamızda da belirttiğimiz gibi ayrı olarak incelemeyi gerektirmektedir.

Çalışmamızın bu çalışmalardan ayrılan bir yönü SEY’de yer alan ve her iki eylemi biribine bağlayıp bir SEY olarak ele alınan bu yapılarda -(y)Ip eki SEY’in başıdır. Bu durumu kanıtlamak için *al- gel-*, *göl- eğlen-* gibi tek bir olayı belirten ve gerçek SEY olarak ele aldığımız Durum1’deki SEY yapılarında iki eylemin arasına eklenti gibi birimler girememekte ve *göl-* ve *eğlen-* eylemleri arasındaki SEYÖ onu bir SEY haline getirerek tek bir olayı belirtmektedir. Ancak Durum 3’te yer alan ve sözde SEY olarak ele aldığımız *pişir-* ve *ye-*, *düşür-* ve *kır-* gibi yapılarda iki eylem arasında bir SEY olmadığı için ve orada yer alan -(y)Ip’lı birim belirteç yan tümcesi oluşturan bir belirtici görevinde olduğu için iki eylem birbirinden ayrılabilir. Gerçek ve sözde SEY yapısı olarak ele aldığımız Türkçedeki bu görünümde -(y)Ip’ın SEY’in başı olması ve bu yapıları gerçek ve sözde SEY olarak ele almamızı sağlayan bir diğer test ise ortalama sınavıdır. Ortalama sınavında gerçek SEY olarak ele aldığımız SEY yapılarında ortalama sınavı dilbilgisel bir görünüm sergilerken sözde SEY yapılarında dilbilgisiz bir görünüm göstermektedir. Bunun nedeni ise *al- gel-*, *sil- süpür-* eylemlerinin tek bir eylem olarak davranması ve seçimlik olan birimi tek bir nesne olarak görüp bunun ortalama sınavına izin vermesidir. Ancak *pişir-* ve *ye-* örneğinde iki ayrı tümcesel alan vardır ve belirteç yan tümcesi oluşturduğu için *pişir-* eyleminin nesnesi ve *ye-* eyleminin nesnesi ayrı olduğu için ortalama yapısı da dilbilgisiz bir görünüm sergilemektedir.

Çalışmamızın Türkçe SEY ile ilgili ele aldığı bir başka durum da kişi ekinin görünümü ile ilgilidir. Aikhenvald (2006) SEY’de kişi ekinin hem her iki eylemde hem de yalnızca tek bir eylem üzerinde yer alabileceğini belirtmektedir. Türkçe SEY yapılarında kişi eki her iki eylem üzerinde görünebildiği gibi yalnızca tek eylem üzerinde de görünebilmektedir. Ancak bu durumun nedenine yönelik bir açıklık getirilmesi gerekmektedir. Türkçede her iki eylemin de çekimli olduğu SEY yapılarında -DI ve -SA ekleri ile çekimlendiğinde kişi ekinin her iki eylem üzerine gelmesi zorunluyken bu ekler dışında kalan diğer eklerde kişi eki yalnızca ikinci eylem üzerine gelmektedir. Bu durum k-paradigması ve z-paradigması ile açıklanabilmektedir. Bu doğrultuda k-paradigması içinde yer alan uyum ekleri gerçek ekler, z-paradigması içinde yer alan uyum ekleri ise sona kaynaşıklar olarak ele

alınmaktadır. z-paradigmasında ertelenmiş ekleştirme yapılabilirken, k-paradigmasında ertelenmiş ekleştirmeye izin verilmemektedir. k-paradigmasının ertelenmiş ekleştirmeye izin vermemesinin nedenini k-paradigmasında yer alan eklerin -DI ile güçlü bir sözlüksel yakınlığının olması ile açıklanmakta ve aynı durumun -sA eki için de geçerli olduğunu belirtmektedirler. z-paradigmasında yer alan ekler ise kaynaşık olduğu için bu eklerin eklenmesi geciktirilebilirken, k-paradigmasında yer alan ekler kaynaşık olmadığı için geciktirilememektedir (Yu ve Good, 2005). Bu anlamda k-paradigmasında yer alan eklerin -DI ve -sA eklerine gelmesi z-paradigmasında yer alan eklerin bu ekler dışında kalan diğer eklere gelmesi her iki paradigmadaki eklerin sözdizimsel konumlarının farklı olduğunu belirten en güçlü kanıtlardan biridir. Bu doğrultuda SEY içinde her iki eylemin de çekimli olduğu yapılarda uyum eklerinden bazılarının her iki eyleme de gelirken bazılarının yalnızca ikinci eylem üzerine gelmesini k-paradigması ve z-paradigması ile açıklamak mümkündür.

SEY dünya dillerinde bir yan tümceleme stratejilerinden biridir. Bu yapılar da bir yan tümceleme stratejisi olarak kullanılabilir. Bu doğrultuda Durum 3'te ele aldığımız SEY'ler bir olay dizisi (sequence of event) belirtir. Bu durum aslında bir yan tümceleme stratejisinin olduğunu gösterir. Ancak Durum 1 de ele aldığımız SEY örneklerinde bu durum yoktur. Sözelimi *Ali kitabı aldı geldi* örneğinde *Ali kitabı aldıktan sonra geldi* gibi bir durum söz konusu değildir. Bu durum her iki eylemin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve tek bir kavrama gönderimde bulunan bir SEY yapısıdır. Bu yüzden Durum 3'te yer alan yapılar dünya dillerinde olduğu gibi Türkçede de yan tümceleme stratejilerinden birini karşılamaktadır. SEY'in işlevlerinden biri de budur ve bu işlevi yansıtıyorsa ve bu anlamda inceleyeceksek yani tümcede gördüğü işlev bir niteleme işleviyse öncelikle niteleme yapılarının sözdizimine bakmamız gerekmektedir. Bu yüzden bu durum çalışmanın kapsamı dışında kaldığı için bu konuyu bir sonraki çalışmaya bırakıyoruz.

Çalışmamızdaki temel amaç, Türkçedeki SEY yapılarını tespit etmek ve bu yapıların iç yapısına yönelik bir mimari önerisi sunmaktır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak Türkçedeki SEY yapılarını alanyazında yer alan genel özellikler ve sınamalarla test ederek bu yapıların SEY yapısı olduğunu ortaya çıkardık. Bununla birlikte Türkçe

SEY yapılarının iki görünümle oluşabileceğini tespit ettik. Bu görünümlerden birincisi her iki eylemin de çekimli olduğu Türkçe SEY yapılarıdır. İkinci görünüm ise yalnızca ikinci eylemin çekimlendiği ve ilk eylem üzerinde -(y)Ip ekinin yer aldığı görünümdür. Burada -(y)Ip ekinin işlevinin dünya dillerinde olduğu gibi iki eylemi birbirine bağlayıcı bir işlevinin olduğunu ve bu ek dışında başka bir ek kullanıldığında yapı içinde SEY durumunun ortadan kalktığını gözlemledik. Her iki eylemin de çekimli olduğu Türkçe SEY yapılarında uyum ekinin hem her iki eylem üzerinde yer alması hem de yalnızca ikinci eylem üzerinde yer alması durumunu açıkladık. Son olarak Türkçede tespit ettiğimiz SEY yapılarını üç durum olarak ele aldık. Bu üç durumun Aikhenvald'ın (2006) SEY türlerini ele aldığı biçimde bakışumlu ve bakışumsuz SEY türü içinde ele alabileceğimizi ortaya çıkardık. Bu üç durumu ele aldığımız sınamalarla gerçek SEY ve sözde SEY olarak değerlendirip bu yapılara yönelik üç ayrı sözdizimsel mimari önerisi sunduk.

KAYNAKÇA

- Aikhenvald, A. Y. (2006). Serial Verb Constructions in Typological Perspective. *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 1-68.
- Aksan, Y. ve Aksan, M. (2005). Bileşik Eylemler, Sıralı Eylemler ve Görünüş. *XIX. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 398-413.
- Ameka, F.K. (2006). Ewe Serial Verb Construction in Their Grammatical Context. Aikhenvald, A. Y. ve Dixon, R. M. W. içinde, *Serial Verb constructions: A Cross-Linguistic Typology*, ss. 124-141. Oxford University Press, Oxford.
- Aydemir, İ.A (2019). Çağdaş Türk Dillerinde Sıralı Fiil Yapıları, *X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 312: 155-163.
- Baker, M. (1989). Object sharing and projection in serial verb constructions. *Linguistic Inquiry* 20:513–553.
- Balmer, W.T. ve Grant, F.C.F. (1929). A Grammar of the Fante-Akan language. Atlantis Press, London.
- Bamgbose, A. (1974.) "On Serial Verbs and Verbal Status," *Journal of West African Languages*, 9, 17-48.
- Benedicto, E., Cvejanov, S., ve Quer, J. (2008). "The morphosyntax of verbs of motion in serial constructions: a crosslinguistic study in three signed languages," in *Signs of the Time. Selected Papers from TISLR 8*, ed J. Quer (Hamburg: Signum), 111–132.

Bisang, W. (1995). Verb serialization and converbs-differences and similarities. *Converbs in cross-linguistic perspective: Structure and meaning of adverbial verb forms-Adverbial participles, gerunds*, 137-188.

Bisang, W. (2009). "Serial Verb Constructions". *Language and Linguistics Compass*. III/3: 792-814.

Bodomo, A. (1997). *Paths and pathfinders: Exploring the syntax and semantics of complex verbal predicates in Dagaare and other languages*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Norwegian University of Science and Technology.

Bowden, J. (2001). *Taba: description of a South Halmahera language*. Canberra: Pacific Linguistics.

Bos, H. F. (1996/2016). Serial verb constructions in Sign Language of the Netherlands. *Sign Lang. Linguist.* 19, 238–251.

Bruce, L. (1988). 'Serialisation: from syntax to lexicon', *Studies in Language*, 12.19-49.

Byrne, F. (1990). 'Tense marking in serial structures', (ed. Joseph ve Zwicky), 149-177.

Caesar, R.O. (2016). Serial Verb Constructions in Dangme. *Journal of Literature, Languages and Linguistics*, 20, 32-43.

Campbell, R. (1989). The grammatical structure of verbal predicates. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), CLA, Los Angeles, Calif.

Carlson, R. (1994). *A Grammar of Supyire*, Berlin: Mouton de Gruyter.

Carstens, V. (2002). Antisymmetry and Word Order in Serial Constructions. *Language*, 78(1), 3-50.

Christaller, J. G. (1875). A grammar of the Asante and Fante language called Tshi [Chwee,Twi] based on the Akuapem dialect with reference to the other (Akan and Fante) dialects. Basel Evangelical Mission Society, Basel.

Choi, S. (2003). Serial verbs and empty category. Proceedings of the workshop on Multi-Verb constructions Trondheim Summer School 2003, Norwegian University of Science and Technology.

Chomsky, N. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.

Cleary- Kemp, J. (2015). Serial Verb Constructions Revisited: A Case Study from Koro. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of California, Berkeley.

Collins, C. (1997). Argument sharing in serial verb constructions. *Linguistic Inquiry* 28(3):461–497.

Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.

Costello, B. (2016). Sign language serial verb constructions fit into the bigger picture: commentary on Bos (1996). *Sign Lang. Linguist.* 19, 252–269.

Couvee, S., ve Pfau, R. (2018). Structure and Grammaticalization of Serial verb Constructions in Sign Language of the Netherlands – A Corpus-Based Study. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-18.

Creissels, D. (2000). *Typology*. Heine, B. ve D. Nurse içinde, African languages: An introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 231-258.

Crowley, T. (1987). 'Serial verb constructions in Paamese', *Studies in Language* 11.35-84.

Davison, D. (1966). The Logical Form of Action Sentences, in D. Davison (1980), 105-122.

Dechaine, R. M. (1986). Operations sur les structures 'argument: Le Cas des constructions srielles en haitien. Master's thesis, Universite du Quebec a Montreal.

Defina, R. (2016). Do serial verb constructions describe single events?: A study of co-speech gestures in Avatime, *Language*, 92(4):890-910.

Demir, N. (2020). Çift Fiilli Yapılarda Belirsizlik ve Belirsizlikten Kaçınma, *Turkic Linguistics and Philology*, 2(1): 17-32.

Den Dikken, M. (1991). Serial Verbs, 'Object Sharing', and the Analysis of Dative Shift. *Linguistics in the Netherlands*, 31-40.

Duran, N. (2010). Semantic and Syntactic Analysis of Serial verb Constructions in Turkish, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi.

Durie, M. (1997). Grammatical Structures in Verb Serialization. Alex Alsina Keith, Joan Bresnan ve Peter Sells içinde, *Complex Predicates*, 289-354. Stanford: CSLI.

Emeksiz, E. Z. (2008). Türkçede Kiplik Anlamının Belirsizliği ve Anlamsal Roller. *Dil Dergisi*. 141: 55-66.

Erguvanlı-Taylan, E. (2018). Türkçe Dilbilgisel Kiplikte Olasılık ve Gerekliklik. *Dil ve Edebiyat Dergisi*. 15(2): 1-22.

Fabricius-Hansen, C. ve Ramm, W. (2008). 'Subordination' versus 'Coordination' in Sentence and Text: A Cross-Linguistic Perspective. John Benjamins.

Faraclas, N. (1996). *Nigerian Pidgin*. London: Routledge.

Foley, W. A. (2010). Events and serial verb constructions. *Complex Predicates: Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*, (ed.) Amberber, Mengistu, Baker, Brett J., Harvey, Mark, 79–109. Cambridge ve New York: Cambridge University Press.

François, A. (2006). Serial Verb Constructions in Mwotlap. *Serial Verb Construction A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 223-238.

Green, R. 1995. A Grammar of Gurr-goni. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Canberra, Australian National University.

Grashchenkov, P. ve Markman, V. (2011). “Serial Verb Ditransitives in Turkic,” *Proceedings of Working on Altaic Formal Linguistics 7*. (ed. Andrew Simpson). MIT Working Papers in Linguistics.

Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.

Hajek, J. (2006). Serial Verbs in Tetun Dili. *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 239-253.

Haspelmath, M. (2004). Coordinating Constructions: An over view. In *Coordinating Constructions. Typological Studiies in Language*. Amsterdam: Benjamins.

Haspelmath, M. (2016). The Serial Verb Construction: Comparative Concept and Cross- linguistic Generalizations, *Language and Linguistics*, 17(3) 291–319.

Hellwig, B. (2006). Serial verb constructions in Goemai. In Aikhenvald, A. Y. and Dixon, R. M. W., editors, *Serial Verb constructions: A Cross-Linguistic Typology*, ss. 88–107. Oxford University Press, Oxford.

Hideaki, G. (2010). The Serial-Verb Construction and Verbs of Motion in Japanese, *Bulletin of Saitama Gakuen University. Faculty of Humanities*, 10, 35-48.

Higginbotham, J. (1985). On Semantics, *Linguistic Inquiry* 16, 547-593.

Hiraiwa, K. ve Bodomo, A. (2008). Object-Sharing as Symmetric Sharing: Evidence from Dàgáárè. *Proceedings of the 26th West Coast Conference on Formal Linguistics*, (ed.) Charles B. Chang ve Hannah J. Haynie, 243-251.

Hirik, E. (2019). Seri Fiil Yapıları ve Türkçe, *Karadeniz Araştırmaları*. XVI/61: 120-141.

Hornstein, N., Nunes, J. ve Grohmann, K. K. (2005). *Understanding Minimalism*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ingram, A. (2006). Serial Verb Constructions in Dumi. *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 202-222.

Johanson, L. (1992a). *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten*. Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe-Universität Frankfurt am Main, 29: 5. Stuttgart: Steiner.

Johanson, L. (1992b). Periodische Kettensätze im Türkischen. *Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes* 80. 201-211.

Johnson, S. (2006). Revisiting the Structure of Serial Verb Constructions. *LSO Working Papers in Linguistics* 6, 39-48.

Kahnemuyipour, A. (2004). The Syntax of Sentential Stress. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Toronto.

Kilian-Hatz, C (2006). Serial Verb Constructions in Khwe (Central- Khoisan). In Aikhenvald, A. Y. and Dixon, R. M. W., editors, Serial Verb constructions: A Cross-Linguistic Typology, pages 108-123. Oxford University Press, Oxford.

Kim, J-B. (2010). Argument Composition in Korean Serial Verb Constructions. *Studies in Modern Grammar* 61, 1-24.

Lasnik, H. ve Uriagereka, J. (1988). *A course in GB syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Law, P. (1996). ‘A note on the serial verb construction in Chinese’, *Cahiers de Linguistique Asie Orientale*, 25.199–233.

Lefebvre, C. (1991). Take serial verb constructions in Fon. In Serial verbs: Grammatical, comparative and cognitive approaches, ed. Claire Lefebvre, 79-102. Amsterdam: John Benjamins.

Lehmann, T. (1989). A Grammar of Modern Tamil, Pondicherry Institute of Linguistics and Culture.

Li, K. L. (2002). On Cantonese causative constructions: iconicity, grammaticalization and semantic structures. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), University of Hong Kong.

Lichtenberk, F. (2006). Serial Verb Constructions in Toqabaqata. In Aikhenvald, A. Y. and Dixon, R. M. W., editors, Serial Verb constructions: A Cross-Linguistic Typology, ss. 252-272. Oxford University Press, Oxford.

Lovestrand, J. (2018). Serial verb constructions in Barayin: Typology, description and Lexical-Functional Grammar. PhD thesis. Oxford University.

Lovestrand, J. (2021). Serial Verb Constructions. *Annual Review of Linguistics*, 7, 109-130.

Major, T. (2014). Serial Verbs in Ibibio. *Kansas Working Papers in Linguistics*, 35, 129-148.

Matthews, S. (2006). On Serial Verb Constructions in Cantonese. *Serial Verb Constructions: A Crosslinguistic Typology*. (ed. A. Aikhenvald - R. Dixon). Oxford: Oxford University Press: 69-88.

Muysken, P. ve Veenstra, T. (1995) "Serial Verbs." In Jacques Arends, Pieter Muysken, and Norval Smith, eds., *Pidgins and Creoles: An Introduction*. Philadelphia: Benjamins.

Nikièma, N. (2003). Les constructions à verbs sériels en Mooré. In: Kropp Dakubu, M.E./Osam, E.K. (eds): *Studies in the languages of the Volta Basin 1. Proceedings of the annual colloquium of the Legon-Trondheim Linguistics Project, 4.-6. December 2002*. Legon: Linguistics Department, University of Ghana. 111-132.

Noonan, M. (1985). 'Complementation', *Language Typology and Syntactic Description. Complex Constructions*. Vol. II, ss. 42–140, edited by T. Shopen. Cambridge: Cambridge University Press.

Nyampong, B.A. (2015). Serial Verb Constructions in Krio and Akan. Master's thesis. Norwegian University of Science and Technology.

Owens, M. (2011). Serial Verb Constructions: Argument Structural Uniformity and Event Structural Diversity, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Stanford University, California.

Pajancic, C. (2017). The Serial Connector in Moore. Master's Thesis. University of Vienna.

Riis, H. N. (1853). Elemente des Akwapim-Dialects der Odschi-Sprache, enthaltend grammatis che Grundzüge und Wörtersammlung nebst Sammlung von Sprüchwörtern der ingeborem. Bahnmaier, Basel.

Ross, J.R. (1967). *Constraints on variables in syntax*. Doctoral dissertation. MIT.

Ross, D., Grunow, R., Lac, K., Jabbour, G. ve Dempsey, J. (2015). Serial Verb Constructions: a distributional and typological perspective, *Illinois Language and Linguistics Society (ILLS)* 7, April 17th – University of Illinois at Urbana-Champaign.

Ross, D. ve Lovestrand, J. (2018). What Do Serial Verbs Mean? A Worldwide Survey, *Syntax of the World's Languages VIII*, September 3rd, Inalco, Paris, France.

Schachter, P. (1974). 'A non-transformational account of serial verb constructions', *Studies in African Linguistics*, 5: 153–271.

Schiller, E. (1989). On the phrase structure of serial verb constructions. In Wiltshire, Caroline, Graczyk, Randolph, and Music, Bradley, editors, *CLS 25: Papers from the 25th Annual Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, pages 405–419. Chicago Linguistic Society.

Sebba, M. (1987). *The Syntax of Serial Verbs: An Investigation into Serialisation in Sranan and Other Languages*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Shibatani, M. (2009). *On the form of complex predicates: demystifying serial verbs*. Berlin:Mouton de Gruyter.

Shibatani, M. ve Huang, L.(baskida). Serial verb constructions in Formosan languages: Their form and grammaticalization pattern.

Sokhee, L. (1992). The syntax and semantics of serial verb constructions. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Washington.

Steever, S. B. (1988). *The serial verb construction formation in the Dravidian languages*. Delhi: Motilal Banarsidass.

Stewart, O. T. (2001). The serial verb construction parameter. New York and London: Garland Publishing.

Supalla, T. (1990). "Serial verbs of motion in ASL," in Theoretical Issues in Sign Language Research. Vol. 1: Linguistics, eds S.D. Fischer and P. Siple (Chicago, IL: University of Chicago Press), 127–152.

Taiwo, O.P. (2014). On the serial verb construction (svc) in òyínnó. *Entrepalavras, Fortaleza*, 4(2): 62-77.

Tao, L. (2009). Serial Verb Construction in Mandarin Chinese: The interface of syntax and semantics. Proceedings of the 21st North American Conference on Chinese Linguistics, 2, 209-228.

Thepkanjana, K. (1986). *Serial Verb Constructions in Thai*, doctoral dissertation, University of Michigan.

Underhill, R. (1972). Turkish Participles, *Linguistic Inquiry*, 3(1): 87-99.

Uzun, N. E. (1998). Türkçe'de Görünüş/Kip/Zaman Üçlüsü. *Dil Dergisi*. 68: 5-22.

Uzun, N. E. (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları: Türkçe Üzerine Tartışmalar* (2. Baskı). İstanbul: Pandora Kitap Evi.

Van Leynseele, H. (1975). 'Restrictions on serial verb constructions in Anyi', *Journal of West African Languages*, X.189–217.

Wang, X. (2007). Notes about Serial Verb Construction in Chinese. California Linguistic Notes, 32(1): 1-15.

Westermann, D. (1907). Grammatik der we-Sprache. Dietrich Reimer, Berlin.

Yang, Y. (2012). Derivation of Serial Verb Constructions. *Language research*, 48(3), 665-690.

Yang, Y. (2013). Word Order and Constituency of Serial Verb Constructions. *Lingua Posnaniensis*, 1, 111-151.

Yin, H. (2015). English and Mandarin Serial or Non-serial Verb Constructions. *International Journal of Language and Linguistics*, 2(2): 39-47.

Yu, A. C. ve Good, J. C. (2000). Morphosyntax of two Turkish subject pronominal paradigms. *North East Linguistics Society*, 30,2:24).

Zimmermann, J. (1858). A Grammatical Sketch of the Akra- or Gã-Language, with Some Specimens of it from the Mouth of the Natives and a Vocabulary of the Same, With an appendix on the Adanme Dialect, volume 1. J.F. Steinkopf for the Basel Missionary Society, Stuttgart.

Zwicky, A. ve Pullum G. K. (1983). Cliticization vs. inflection: English *n't*. *Language* 59:502-513.

Zubizarreta, M. ve Oh, E. (2007) On the Syntactic Composition of Manner and Motion, The MIT Press, Cambridge

EKLER

EK 1 – SÖZLÜKÇE

-A-

A-türü belirteçler	: N-type adverbs
ada	: island
adıl belirteç	: nominal adverb
aktarım	: transfer
amaç	: purpose
ana eylem	: main verb
araç	: instrumental
ardışık ilişki	: sequence event
aykırılık	: anomaly
ayrılmaz	: inseparable
ayrılmış eylemler	: splitting verbs
bakışsız seri eylem yapısı	: asymmetrical serial verb constructions
bakışlı seri eylem yapısı	: symmetrical serial verb constructions

-B-

başlatıcı	: initiator
belirleme	: marking
bileşkelerin birlikteliği	: wordhood of components
birbirini izleyen	: consequential
birincil	: major
birleşik	: compounding
birleşim	: composition
birleştirici olmayan	: nonunitary
bitişiklik	: contiguity
boş biçimbirim	: dummy morpheme
bulanık	: ambiguous

-Ç-

Ç-türü belirteçler : I-type adverbs

çıkarma : extraction

-D-

değerliği arttıran : valency-increasing

deyimsel yorum : idiomatic interpretation

durum : posture

durumsal bağımlılık : situational dependence

-E-

edici : agent

en yakınlık : minimality

ertelenmiş ekleştirme : suspended affixation

eşlik durumu : comitative

etkilenen : undergoer

eylem serileştirmesi : verb serialization

eylemcil birleşmeler : verbal combinations

eylemcil dizilim : verbal syntagma

eylemler arası bakışsız k-buyurma çözümlemesi : Inter-VP Asymmetrical
C-command Analysis

-G-

geçişlilik : transitivity

Genelleştirilmiş Serileştirme Değiştirgeni : Generalized Serialization Parameter

görünüş : aspect

görünüş rolü : aspect role

-H-

hafif eylem : light verb

-İ-

ikili kapsayan : dual-inclusive

ikincil : minor

ileriye bakma	: look-ahead
-K-	
karşılaştırma	: comparative
kırma anadiller	: creole languages
konu	: theme
konum	: location
-N-	
niteleme	: modification
-O-	
olağan	: canonical
olay öbeği	: event phrase
-Ö-	
özneli geçişsiz	: unergative
öznesiz geçişsiz	: unaccusative
-P-	
paralel birleşim	: paralell merge
-S-	
serileştirme bağlayıcısı	: serialising connector
sıralama yapıları	: coordination consturctions
sıralı simgeleştirme	: temporal iconicity
sıralı yapı kısıtı	: coordinate construction constraint
sona kaynaşıklar	: postlexical clitics
sonuç bildiren	: resultative
sonuçluk	: resultee
sözlüksel sonekler	: lexical suffixes
-T-	
tekçil belirleme	: single marking
tümleme	: complementation

-U-

uyuşumlu belirleme : concordant marking

-Ü-

Ü-taşıma : A-movement

-Y-

yan tümceleme yapıları : subordination constructions

yerel : local

yönelimli SEY : directional SVC

yönelimsel : orientational

-Z-

zaman sırası : time sequence

zamansal dizilim kısıtı : temporal iconicity constraint

zamansal dizim : temporal sequence

zamansal sıra : temporal order

zincir : chain